

Studia Theologica Transsylvaniaensia

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus
Teológia Kar Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata

17/2

TARTALOM

HOLLÓ LÁSZLÓ

A Szentszék és a román kormány között 1927. május 10-én kötött
konkordátum IX. szakaszának értelmezésére vonatkozó
1932. május 30-i egyezmény elő- és utótörténetéről

VIRT LÁSZLÓ

Adalék Márton Áron 1940 és 1944 közötti működéséhez

MARTON JÓZSEF

Ami Scheffler boldog János életrajzából kimaradt

KONCSAG LÁSZLÓ

Mailáth püspök kapcsolata a Csíkszeredai Főgimnáziummal
az ÉRTESÍTŐK tükrében

BONTO GABRIELLA

Dr. Gurzó György Anaklét atya igazi arca

LŐRINCZI KÁROLY

A „Népek tavasza” hogyan vált zimankós téli nappá Apanagyfaluban
és környékén?

LUKÁCS IMRE-RÓBERT

A laikusok elengedhetetlen szerepe az egyházban

OLÁH ZOLTÁN

Adóbehajtók Izajás Septuagintájában

ANDRÁS ISTVÁN

A virtualizálódó szubjektum (helyzetjelentés; morfondírozás)

Studia Theologica Transsylvaniensia

XVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
2014

KOLOZSVÁR – GYULAFEHÉRVÁR

Studia Theologica Transsylvaniensia

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar
Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata – XVII. évfolyam, 2014/2. szám

A szerkesztőség címe:

Institutul Teologic Romano-Catolic,
RO – 510010 Alba Iulia, str. Gabriel Bethlen nr. 3.
Tel.: +40/258–811688
E-mail: diosidavid@yahoo.de
www.seminarium.ro

Szerkesztők:

Dr. Marton József
Dr. Diósi Dávid

Szerkesztőbizottság: (Editorial Board)

Dr. Peter Schallenberg – Paderborn
Dr. Oláh Zoltán – Gyulafehérvár
Dr. Bara Zoltán – Gyulafehérvár
Dr. Alexandru Boboc – Bukarest
Dr. Ecsedy Judit – Budapest
Dr. Madas Edit – Budapest
Dr. Havas László – Debrecen
Dr. Ferenczi Sándor – Gyulafehérvár
Dr. Orbán Szabolcs OFM – Gyulafehérvár

Szaklektorok: (Advisory Board)

Dr. Brendan Leahy – Maynooth
Dr. Franz Sedlmeier – Augsburg
Dr. Stefan Tobler – Nagyszeben
Dr. Vizkelety András – Budapest
Dr. Székely Dénes – Gyulafehérvár
Dr. Kovács F. Zsolt – Nagyvárad
Dr. Peter Sedlák – Kassa
Dr. Lukács Róbert – Gyulafehérvár
Dr. László László – Ottawa

ISSN 1582 – 0661

© STUDIA THEOLOGICA TRANSSYLVANIENSIA – GYULAFEHÉRVÁR

Megjelent: 2014

Alak: 61x86/11

Tartalom

HOLLÓ LÁSZLÓ

A Szentszék és a román kormány között
1927. május 10-én kötött konkordátum

IX. szakaszának értelmezésére vonatkozó 1932. május 30-i
egyezmény elő- és utótörténetéről

163

VIRT LÁSZLÓ

Adalék Márton Áron

1940 és 1944 közötti működéséhez

181

MARTON JÓZSEF

Ami Scheffler boldog János életrajzából kimaradt

205

KONCSAG LÁSZLÓ

Mailáth püspök kapcsolata a Csíkszeredai Főgimnáziummal
az *ÉRTESÍTŐK* tükrében

219

BONTO GABRIELLA

Dr. Gurzó György Anaklét atya igazi arca

249

LŐRINCZI KÁROLY

A „Népek tavasza” hogyan vált zimankós téli nappá
Apanagyfaluban és környékén?

263

161

LUKÁCS IMRE-RÓBERT
A laikusok elengedhetetlen szerepe az egyházban
275

OLÁH ZOLTÁN
Adóbehajtók Izajás Septuagintájában
301

ANDRÁS ISTVÁN
A virtualizálódó szubjektum
(helyzetjelentés; morfondírozás)
325

HOLLÓ LÁSZLÓ

**A Szentszék és a román kormány között
1927. május 10-én kötött konkordátum
IX. szakaszának értelmezésére vonatkozó 1932.
május 30-ai egyezmény¹ elő- és utótörténetéről**

Zusammenfassung: Die römisch-katholische Autonomie bzw. der römisch-katholische Status von Siebenbürgen entstanden am Anfang der Neuzeit, mit kleineren Veränderungen betätigte sich auch nach dem Friedensvertrag von Trianon, unterschrieben am 4. Juni 1920, bis zum Jahr 1932.

Im IX. Absatz des Konkordats von 1927 zwischen dem Rumänischen Staat und dem Heiligen Stuhl, welcher die über eine juristische Persönlichkeit verfügenden organisatorischen Strukturen der katholischen Kirche aufzählte, erschien der Status explizit nicht, obwohl er „die anderen kanonisch und gesetzlich entstandenen Organisationen“ auch als juristische Personen erwähnte. Der vorliegende Artikel beschreibt die Vor- und Nachgeschichte des zur Klärung der juristischen Situation des Status ausgearbeiteten und am 30. Mai

¹ *Accord concernant l'interprétation de l'art. IX du Concordat du 10 mai 1927 entre le Saint-siège et le gouvernement roumain.* Az egyezmény szövege aláírás után megjelent az Acta Apostolicae Sedis szentszéki hivatalos közlönyben (AAS XXIV, Num. 6/1 Iulii 1932, 209–214) és Románia Hivatalos Közlönyében (MO 180/1932. augusztus 3.). Miután – parlamenti ratifikálás híján – román oldalról a Státus ingatlanainak megszerzése érdekében kétségbevonták érvényességét, hosszas harcok és végeláthatatlan perek után 1940-ben újolag kiadásra került, most már 659-es számú törvényerejű rendeletként *Decret-lege pentru ratificarea Acordului privitor la interpretarea art. IX. din Concordatul de la 10. Mai 1927, între Sf. Scaun și Guvernul Român, precum și anexa sa cuprinzând Statutele Consiliului Dioceziei Catolice de rit latin de Alba-Iulia, semnat la Vatican la 30 Mai 1932* címen. In: MO 52/1940. március 2, 986–991. Magyar fordításban kiadva in: I. *Kultusz-törvény. II. Konkordátum és Római egyezmény. III. Egyházmegyei Tanács ügyviteli szabályzata*, (A továbbiakban KKE) Cluj 1937, 19–26.

1932 in Rom durch die Vertreter des Rumänischen Staats und des Vatikans unterschriebenen Übereinkommens (Akkord).

Schlüsselbegriffe: Römisch-katholischer Status von Siebenbürgen; katholische Autonomie; Konkordat von 1927 zwischen dem Rumänischen Staat und dem Heiligen Stuhl; Akkord von 1932; Gyárfás Elemér; Valeriu Pop.

Bevezetés

A trianoni békeszerződés, illetve békediktátum után, a Szent-szék és a Román Királyság közötti kétoldalú, a Románia területén működő katolikus egyház helyzetét szabályozni hivatott szerződés megkötésére hosszas tárgyalások után 1927. május 10-én Pietro Gaspari bíboros-államtitkár és Vasile Goldis román kultuszminiszter által Rómában aláírt konkordátummal került sor.² Ez egy nehezen átlátható, szövevényes tárgyalássorozat után született meg, a tárgyaló feleknek a közös cél – a kétoldalú megegyezés – érdekében mutatott kölcsönös kompromisszumra való törekvése következtében.³ Ebben az Erdélyi Római Katolikus Státus számára, a jogi személyiség kérdése várt tisztázásra. A konkordátum erre vonatkozó IX. szakaszában⁴ ez a tisztázás saj-

² *Sollemnis Conventio inter Sanctam Sedem et Romaniae Regnum* (1927. május 10.). In: AAS XXI (Num. 9, 15 Iulii 1929), 441–451; MO 126/1929. június 12, 4479–4486. Magyar fordításban kiadva in: KKE, 3–14.

³ Vö. MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*, Csíkszereda 2014, 57–70.; NÓDA Mózes: *Biserica Romano-Catolica din Transilvania in perioada interbelica*, Cluj Napoca 2008, 47–81.

⁴ „Az Állam a törvényes hierarchikus hatóságaitól képviselt Katolikus Egyháznak elismeri jogi személyiségét, az állam közjogának megfelelően.

Következésképpen a plébániák, főesperességek, kolostorok, káptalanok, prépostságok, apátságok, püspökségek, érsekségek és a többi kánonilag és törvényesen megalakult szervezetek jogi személyek, s bármely természetű javaik teljes tulajdonjogát garantálja az Állam, a Királyság Alkotmányának megfelelően, a törvényes hierarchikus hatóságai által képviselt katolikus Egyház számára.” KKE 6–7.

nos a kompromisszumra való törekvés áldozata lett, ami mind a mai napig végeláthatatlan problémát jelent a Státus és az annak örökébe lépő Egyházmegyei Tanács, valamint az Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány számára.⁵

A jogi személyiséggel bíró egyházi intézmények felsorolása után, a konkordátum IX. szakaszába foglalt „többi kánonilag és törvényesen megalakult szervezetek jogi személyek” kijelentés ugyan megnyugtatólag hathatott a Szentszék képviselőire, de annak értelmezése a későbbiekben nem bizonyult könnyűnek. Ugyanis a Román Külügyminisztérium már az aláírás után, de még a ratifikálás előtt, 1928. július 20-án keltezett és az apostoli nunciushoz intézett átiratában arra hivatkozva, hogy „a Konkordátum ratifikálása nem ütköznék komoly nehézségekbe, ha a Konkordátum szövegének néhány pontjára vonatkozólag bizonyos felvilágosítást és közelebbi meghatározást nyújthatna”, egyebek mellett kérte a Szentszéktől a IX. szakasz olyan szellemű értelmezését, hogy „ami a Konkordátum IX. szakaszában említett jogi személyiséget illeti, a Katholikus Egyház a IX. szakaszban felsorolt szervezetein kívül (plébániák, főesperességek, kolostorok, káptalanok, prépostságok, apátságok, püspökségek, érsekségek és más kánonilag és törvényesen megalakult szervezetek) nem fog jogi személyiséget élvezhetni és javakat bírni”.⁶

⁵ A későbbiekben bemutatásra kerülő, a Szentszék és a Román Királyság képviselői által 1932-ben megkötött egyezmény az ősi Erdélyi Római Katolikus Státus intézményének nevét Gyulafehérvári Latin Szerartású Kath. Egyházmegye Tanácsa névre változtatta. Az Egyházmegyei Tanács 1948. évi felfüggesztését és az 1989–90-es társadalmi változásokat követően történelmi alapon való visszaállítására irányuló sikertelen próbálkozások után 2005-ben alakult újjá közhasznú alapítványként Fundatia Statusul Romano Catholic din Transilvania – Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány néven.

⁶ *A Román Külügyminisztérium Angelo Maria Dolci bukaresti apostoli nunciushoz intézett 1928. július 20-ai 48.524. számú átírata.* In: KKE 15–18, itt 16.

A nuncius közbenjárására „a Szentszék, hogy újabb bizonyítékát szolgáltatassa jóindulatának, megkönnyítve, amennyire tőle telik, az aláírt egyezmény ratifikálása érdekében a Kormány helyzetét, a Kormánynak a IX. szakaszra vonatkozó óhaját készségesen”⁷ teljesítette.

Támadások a Státus ellen

Bár annak ellenére, hogy a későbbiekben a román kormány hivatalosan, nyilvánvalóan úgy értelmezte, hogy az egyházi intézményeknek a IX. szakaszban foglalt felsorolása nem korlátozó, hanem szemléltető jellegű, ami további „kánonilag és törvényesen megalakult szervezeteket” is magába foglal,⁸ a kitévelt a főként Onisifor Ghibu nacionalista egyetemi tanár nevével fémjelzett körök nem tartották a Státusra vonatkoztathatónak.⁹ Aktivitásuk a közvéleményben olyan hangulatot teremtett, melyet a román kormányzat is kénytelen volt tekintetbe venni. Ez a törekvés átmenetileg akkor nyert hivatalos elismerést, ami-

⁷ Angelo Maria Dolci bukaresti apostoli nuncius 1928. október 28-án kelt 5310. számú válaszelevele a Román Külügyminisztériumnak. In: KKE 18–19, itt 18.

⁸ Vö. A Külügyminisztérium Jogi Bizottságának 1931. október 30-ai 144. számú jegyzőkönyve. Kiadva in: Pop, Valeriu: *Acordul dela Roma*, Cluj 1934, 9–23, itt 18–20.

⁹ Onisifor Ghibu a magyar egyházak, szerzetesrendek és civil intézmények elleni harcát már a húszas évek elején megkezdte, ami a konkordátum aláírása után felerősödött. A Státussal kapcsolatban egyebek mellett annak kanonicitását vonta kétségbe – saját szempontjából –, nem minden fogódzó nélkül. A kánoni megalapozása – legalábbis számára – azért nem volt egyértelmű és világos, mert a Státus az 1873. évi újjászerveződésétől kezdve, intézményes formában, történelmi jogon, a katolikus világegyház tipikus erdélyi sajátosságaként, a szokásjog alapján működött. Vö. HOLLÓ László: *A világiak által „vezetett” egyházmegye. Az Erdélyi Római Katolikus Státus társadalmi jelentősége* I. kötet, Kolozsvár 2009, 120–127.

kor Nicolae Iorga miniszterelnök 1931-ben Onisifor Ghibut kinevezte az „Erdélyi Római Katolikus Állam (!) problémájának tanulmányozására rendelt történelmi-jogi bizottság” elnökévé, illetve a Kormánytól kapott egy „különmegbízotti” kinevezést is a Szentszékkal való tárgyalásokra.¹⁰ Ugyanakkor hasonló nyomására a Kultuszminisztérium az 1930. évi státusgyűlés által megállapított és jóváhagyásra felterjesztett szervezeti szabályzat kapcsán, előbb hivatalos leirattal kétségbe vonta a Státus jogi személyiségét, majd november 16-án sürgönnyel, utána pedig leiratban az 1931. november 19-re egybehívott státusgyűlés megtartását is megtiltotta. Ennek ellenére végül is Gyárfás Elemér világi elnök közbenjárására a Belügyminisztériumtól a rendőrség útján az utolsó pillanatban eljuttatott engedély birtokában megtartották azt.¹¹

¹⁰ „Comisiunea istorico-juridice pentru studiul problemei Statului (sic) romano-catolic ardelean” Vö. Pop, 7–9. Ami a „Státus” fogalom magyarázatát illeti, rosszindulatú félreértelmezési próbálkozásnak kell tartanunk az Onisifor Ghibu kezdeményezésére visszavezethető, és a különböző tanulmányokban és cikkekben a *Erdélyi Római Katolikus Állam* (Statul Romano-Catolic) szándékoltan manipulatív román fordítás használatát a *Erdélyi Római Katolikus Státus* (Statusul Romano-Catolic din Transilvania) helyett, különösen, mert az Erdélyi Római Katolikus Státus részéről soha senki nem használta a „Stat” kifejezést, mivel a két fogalom között lényeges fogalmi különbség van. Vö. HOLLÓ, 56–57.

¹¹ Vö. A *Római Kat. Egyházmegyei Tanács* 1936. november 12-én Clujon tartott negyedik rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Cluj 1937, 18. Nicolae Iorga az 1932. február 12-i szenátusi felszólalásában megmagyarázza, hogy az előzetes tiltás dacára, az erőszak alkalmazását elkerülendő engedélyezte ugyan a gyűlés megtartását, de annak – mint olyan alapítványnak, mely nem nyert törvényes elismerést – határozatait nem fogadta el. Vö. Az *Erdélyi Katolikus Státus a Szenátus előtt. Gyárfás Elemér világi elnök beszéde és N. Iorga miniszterelnök válasza a Szenátus* 1932. február 12-iki ülésén, Cluj-Kolozsvár, Különlenyomat az „Erdélyi Tudósító” 5. számából 1932, 27–28.

Onisifor Ghibu tapintatlan túlkapásai, illetve egy 1931. november 17-én Dimitrie I. Ghica külügyminiszterhez intézett súlyosan sértő levele következtében Nicolae Iorga miniszterelnök, egy a külügyminiszterhez november 18-án intézett levelében utasította a minisztert, hogy „a felettesekkel szembeni tapintat hiánya miatt” vonja meg a megbízatását Ghibutól és „a következő minisztertanácsban a kényes római küldetést bízzák olyanra, akinek más érzéke van a hierarchiával szemben és a leg-
elemibb udvariassági magatartással kapcsolatban”.¹² Dimitrie I. Ghica külügyminiszter ezt 66.172 számú 1931. november 27-én kelt levelével¹³ az intézkedést foganatosította. Ghibut és a vele hasonlóan gondolkodókat ez nem állította meg, sőt gyorsabb és hatékonyabb munkára sarkallta. Elsőként az egyetem jogcímén akarták megszerezni az „egyetemi” illetve „piarista” templomot. Az érvelés lényege, hogy Báthory István 1581-ben a magánvagyonából a protestánsoktól visszavásárolt templomot és kolostort a jezsuitáknak főiskola céljaira adományozta, mivel az egyetemet most az állam tartja fenn, a templomot és kolostort vissza kell adni eredeti rendeltetésének. A Státus dokumentumokkal bizonyította, hogy ha az érvelés helytálló is lenne, a Báthory által adományozott templom és kolostor a hajdani Farkas utcai ferences templom és kolostor, ami most a református egyház birtokában van. Második elvételi kísérletként a Státus jogi személyiségét vonták kétségbe, hogy ezáltal az összes vagyonát gazdátlan jószágga lehessen nyilvánítani és az állam, esetleg a görögkatolikus egyház számára átvenni. Ezt a próbálkozást a november 19-én az

¹² Vö. Onisifor Ghibu 1931. november 17-én és Nicolae Iorga miniszterelnök november 18-án kelt levelei Dimitrie I. Ghica külügyminiszterhez. Kiadva in: POP, 26.

¹³ Dimitrie I. Ghica 66.172 számú Onisifor Ghibuhoz intézett 1931. november 27-én kelt leirata. Kiadva in: POP, 27.

előzetes tiltás ellenére is megtartott státusgyűlés és a rákövetkező események hatástalanították valamelyest.

Ekkor indult a harmadik próbálkozás azzal, hogy kíméletlen támadást indítottak a hírlapokban és a parlamentben a Státus és a püspök ellen. Krimibe illő vádemelés alapján – mivel államtoknak minősült mind a feljelentő személye, mind a feljelentés tárgya – a kolozsvári államügyész vizsgálatot indított a Státus vezetői ellen és kihallgatta a teljes vezérkart, így a világi elnököt, alelnököt, előadót, titkárt és számosztályvezetőt. A bűnügyi zárlat ürügyén igyekeztek elbirtokolni a Státus vagyont.¹⁴

Miután ez utóbbi próbálkozás sem járt sikerrel, egy hatékonyabb módszert alkalmaztak. Oda hatottak, hogy a Kolozsvári Járásbíróság véleménye alapján a Közoktatásügyi Minisztérium 21372/1932 szám alatt elrendelte, hogy a Kolozsvári Járásbíróság a kolozsvári piarista templom, gimnázium és a mögötte levő bérház telekkönyvének eredeti helyreállítását kérje a telekkönyvi hatóságtól. Történt ugyanis, hogy a Státus 1898-ban, a korabeli telekkönyvi hatóság felszólítására, a telekkönyvi rendtartás vonatkozó 52. §-a értelmében, hogy „a tulajdonos személye iránti minden kétség elháríttassék”, több ingatlan különböző telekkönyvi bejegyzésének egységesítését kérte és ennek során ezeket az ingatlanokat a korábban tévesen bejegyzett „országos R. C. tanulmányi alap”-ról a tényleges helyzetnek megfelelően az „Erdélyi rom. kath. Státus ösztöndíj alapjára” helyesbítette. Ez megtörtént anélkül, hogy ezáltal akár a tulajdonban, a tulajdonosban vagy a tulajdonjogban változás következett volna be. Most pedig azzal az indoklással, hogy a tanulmányi alap már eredetileg sem

¹⁴ Vö. *Az Erdélyi Római Katolikus Státus igazgatótanácsának jelentése az 1932. május 30-iki egyezményvel ujjaszervezett Egyházmegyei Tanács 1932. évi november 17.-ére összehívott alakuló közgyűlése részére* (A továbbiakban: *Jelentés 1932*), Cluj-Kolozsvár 1932, 7.

volt a Státusé, hanem az államé, kérte a telekkönyvi hatóságtól, hogy állítsák vissza az eredeti telekkönyvi állapotot és kebelezék be a román állam javára. Az ügy olyan bíró kezébe került, aki talán nem ismerte a telekrendtartást és nem csupán rövid úton – tehát a telekkönyvi érdekelt fél meghallgatása nélkül – visszaírta a tulajdonjogot az „országos r. k. tanulmányi alap” javára, de azt is hozzáfűzte, hogy: „... mely a Román Állam közgeinek kezelésében áll”.¹⁵ Így a piarista templom és gimnázium, a hozzá tartozó telekkel a Kolozsvári Városi Bíróság egy fél A4-es papír nagyságú, 3676/1932. számot viselő végzésével¹⁶ az állam tulajdonába ment át.

Az egyezmény megkötése

Mindeközben a Státus igyekezett felterjesztésekkel, kiadványokkal felvilágosító munkát végezni, a világi elnök pedig a szenátusban védte a támadásokkal szemben, nyomtatásban is megjelent beszédével¹⁷ a Státus ügyét. A státusgyűlés megnyugvással vette a miniszterelnök szenátusban adott válasznyilatkozatában a kijelentést, hogy ki fogja kérni az Apostoli Szentszék véleményét az ügyben, s anélkül intézkedni nem fog.¹⁸

Ezután a Szentszékkel követendő tárgyalásokra a kormány részéről Valeriu Pop igazságügyminiszter kapott megbízást. A Stá-

¹⁵ Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltár (A továbbiakban: ERKSL) IV/4 h. 6. d., 1932 csomag: *A kolozsvári 1450-es telekkönyv 1932. április 13-án hiteltelített másolata*. „Fondul regnicolar de studi r. c. administrat de organele Statului roman cu titlu de rectificare.”

¹⁶ Vö. ERKSL IV/4 h. 6. d., 1932 csomag: *Kolozsvári Városi Bíróság 3676/1932. március 30 számú végzése*.

¹⁷ Az Erdélyi Katolikus Státus a Szenátus előtt. Gyárfás Elemér világi elnök beszéde és N. Iorga miniszterelnök válasza a szenátus 1932. február 12-iki ülésén, Cluj-Kolozsvár 1932, 1–19.

¹⁸ Uo. 19; 28–30.

tus igazgatótanácsának álláspontját a tárgyalások során a nunciusz megbízásából Majláth Gusztáv Károly püspök mellett dr. Gyárfás Elemér világi elnök és dr. Balázs András státusreferens képviselte. Az egyeztetés május 7-én egy hét szakaszos megegyezéssel zárult, melyet a felek kölcsönösen ellenjegyeztek. Eszerint a Státus neve „Egyházmegyei Tanács”-ra változik; autonómiája megszűnik és az adminisztrációjában lévő javak a püspök adminisztrációjába mennek át; a javak az alapítólevelek szellemében kerülnek felhasználásra; a bukaresti érsek felügyelő és ellenőrző illetékességgel bír a javak felhasználását illetően; az ingatlan javak egyházi jellegű javak, az alapok tulajdonjoga szavatolt, és a gyulafehérvári latin szertartású püspökséghez tartoznak, illetve a püspökség képviseli, a telekkönyvi bejegyzéseket ilyen szellemenben térítésmentesen kell javítani; a megegyezés korábbi pontjai a nagyszebeni Terézvárházra is érvényesek, amennyiben a törvényszék nem döntene végérvényesen másként; az egyezés aláírásával egy időben az Egyházmegyei Tanács szervezeti szabályzata is jóváhagyásra kerül.¹⁹

Újólag bizonyítást nyert – mint azóta is oly sokszor –, hogy a román politikus adott szavát fenntartásokkal kell kezelni. A római tárgyalásokon ugyanis, a Státus megítélése szerint egyébként „jogerzettel bíró és katolikus gondolkozású” Valeriu Pop is az általa ellenjegyzett bukaresti megegyezést félretéve egészen új alapon kezdte a tárgyalást. Az igazgatótanács véleménye szerint „a kormány képviselőit ... az a törekvés vezette, hogy a Státus eltüntetésével a vagyonjog megcsorbítva menjen át a létesülő új szervezethez s az autonómia teljes lefaragásával minél szorosabb állami ellenőrzés alá helyeztessék, s lehetőleg tehetetlenségre legyen kárhóztatva az új alakulat”.²⁰

¹⁹ ERKSL IV/4 h. 6. d., 1932 csomag; *Az 1932. május 7-ei hét pont.*

²⁰ *Jelentés* 1932, 9.

Valeriu Pop és Eugenio Pacelli bíboros 1932. május 30-án megkötötte az *egyezményt* Rómában.²¹ Ez úgy intézkedett a Státus intézményére vonatkozóan, hogy az az 1917. évi Egyházi Törvénykönyv 1520–21-es kánonjai szellemében Egyházmegyei Tanácsá alakuljon.²² A Státus tulajdonára vonatkozóan a II. szakasz²³ kimondja, hogy a vagyoni jogok, amelyek a Státust illették, a gyulafehérvári ordinárius adminisztrálásába mennek át, az V. szakasz²⁴ pedig részletezi, hogy az 1932. január 1-jén a

²¹ Vö. 1. lábjegyzet.

²² „Az »Erdélyi Római Katolikus Státus« elnevezés alatt ismeretes intézmény átalakul a jelen egyezmény folytán a gyulafehérvári latin szertartású katolikus egyházmegye szervévé és a »Gyulafehérvári Latin Szertartású Kath. Egyházmegye Tanácsa« elnevezést fogja viselni.

Ez a Tanács betölti azt a hatáskört, melyet a Codex Iuris Canonici 1520 és 1521 canonjai írnak elő.” *Egyezmény*, I. szakasz.

²³ „Mindazok a vagyoni jogok, melyek mostanáig a fentnevezett »Erdélyi Római Katolikus Státus« kezelése alatt állottak, ezentúl a gyulafehérvári latin szertartású katolikus Ordinárius által fognak kezeltetni a Codex Iuris Canonici 1521 canonja 2. §-ának és a Román Királyság általános jogának megfelelően.

Az 1521. canon 2. §-ában megjelölt hatáskört a jelen egyezmény I. szakaszában jelzett Egyházmegyei Tanács tölti be, az ugyanezen szakaszban megállapított korlátok között.” *Egyezmény*, II. szakasz.

²⁴ „Mindazok a javak, melyek 1932. január 1-én az »Erdélyi Római Katolikus Státus« birtokában és kezelése alatt állottak, egyházi jellegű javak és eredeti rendeltetésüknek megfelelően fognak használatni, kizárólag csak a gyulafehérvári latin szertartású katolikus egyházmegye mai területén.

E javak tulajdonjoga az alapító okmányokkal, adománylevelekkel, stb. összhangzóan, biztosíttatik és biztosítva marad az illető alapok javára. Ezek a következők:

- a) vallásalap,
- b) tanulmányi alap,
- c) ösztöndíjalap,
- d) elemi iskolai alap,
- e) Terézvárosi alap,
- f) tisztviselői nyugdíjalap

Státus birtokában (posesiune! nem proprietate!) és adminisztrálásában lévő javak „egyházi jellegű javak”,²⁵ a tulajdonjogot az alapító okmányok szellemében az alapok javára szavatolja, melyeket fel is sorol.

Valeriu Pop igazságügy-miniszter *Acordul dela Roma c.* könyvében meg is magyarázza az illetéknépp való megfogalmazás miértjét. Véleménye szerint a javak egyházi jellegét kétségbe vonni nem lehet. Az állam általi elvételébe a Szentszék soha bele nem egyezne. Ez a megfogalmazás viszont lehetőséget ad arra, hogy az egyezmény aláírásakor még rendelkezésre nem álló alapító levelek (Mária Terézia alapító levelei) utólagos felkutatása és vizsgálata alapján, amennyiben azokból bebizonyosodna, hogy nem kizárólag római katolikus egyházi célra, hanem általánosabb katolikus, vagy oktatásra vonatkozó célra alapította azokat, akkor a Szentszék itt megadott előzetes beleegyezésével lehetne a Görögkatolikus Egyház, vagy a Román Állam Oktatási Minisztériuma, esetleg további célokra lefoglalni és átvenni.²⁶

A VIII. szakasza az egyezmény szellemében szükségessé vált telekkönyvi bejegyzések javításáról is intézkedett. Eszerint a javítás a gyulafehérvári ordinárius kérésére, hivatalból, a törvényes bélyegilletékek megfizetésének kötelessége nélkül történik. A javításnál a tulajdonos alap beazonosítása érdekében szem előtt kell tartani az eredeti bejegyzést és az alap nevéhez a „kezelve a

g) tanári nyugdíjalap

h) biztosítási alap.

Ezeket az alapokat jogilag (a törvény előtt) a gyulafehérvári Ordinárius képviseli.

Ezek a vagyoni jogok nem idegeníthetők el és nem terhelhetők meg más-ként, mint a Román Királyság általános jogának rendelkezései és a kánonjog előírásai szerint.” *Egyezmény*, V. szakasz.

²⁵ „Bunuri cu caracter eclesiastic.” Vö. 1. lábjegyzet.

²⁶ Vö. POP, 135–143.

gyulafehérvári latin szertartású Ordinárius által²⁷ kiegészítést kell hozzáadni.

Az egyezmény aláírásával – azt hihetnénk – nyugvópontra jutott az Erdélyi Római Katolikus Státus, illetve a most már Gyulafehérvári Latin Szertartású Kath. Egyházmegye Tanácsának átkeresztelt intézmény ügye. Ez korántsem következett be. Az egyezmény nyilvánvalóan nem elégítette ki Ghibut, támadásait megerősítette. Tette és tehette ezt annál is inkább, mert az éveken át az erdélyi latin rítusú katolikus egyház ellen a román állam „érdekében” kifejtett propagandája olyan helyzetbe hozta, hogy sorban íratthatta át telekkönyvileg az egyház, főként a szerzetesrendek (premontreiek, minoriták) ingatlanait. Dr. Gyárfás Elemér az Egyházmegyei Tanács világi elnöke ügyvédként a különböző törvényszékeken, szenátorként pedig a parlamentben, illetve kapcsolatai felhasználásával, emberfeletti munkával és kitartással védte mind az Egyházmegyei Tanács, mind a szerzetesrendek ingatlanait.

Ghibu Státust támadó működése során főként a Státus jogi alapját vonta kétségbe, mivel bár a Státus jogi személy jellege a korábbiakban evidencia volt (1873-tól a Kultuszminisztérium által jóváhagyott szerkezeti felépítésben, jóváhagyott hatásköri és szervezeti szabályzattal működött, tulajdont bírt, vett és adott el, szerződéseket kötött magánosokkal és az állam intézményeivel egyaránt) kifejezett alapítólevele illetve a birtokolt javak fölötti tulajdonjogát bizonyító külön egyértelmű dokumentuma nem volt és nincs, bár számtalan közvetett elismerő dokumentum van és a mindenkori ingatlanait saját nevére telekkönyveztetthette.

A Státusnak a 30-as évek elejétől a román állam mezőgazdasági minisztériuma ellen folytatott két perében Ghibu asszisztálásával a minisztérium a Státus jogi személyiségét kétségbe vonó

²⁷ Egyezmény, VIII. szakasz.

praktikát folytatta.²⁸ Az Egyházmegyei Tanács Igazgató Tanácsa a nuncius útján Róma segítségét is kérte, mivel az egyezmény törvényszéki elutasítása révén a Szentszék is érintett volt.

Bár az egyezményt a Szentszék és a Román Állam kölcsönösen aláírták, megjelent az Apostoli Szentszék Acta Apostolicae Sedis c. hivatalos közlönyében, valamint a Román Állam Hivatalos Közlönyében,²⁹ a Státus ennek szellemében át is alakult Egyházmegyei Tanácssá, a fent említett perben a törvényszék Ghibu nyomására elutasította érvényességét azzal, hogy a parlament nem ratifikálta.

A 30-as évek második felében a helyzet feloldására, illetve a Státus-vagyon szétosztása érdekében a görögkatolikus püspökök nyomására a nuncius, illetve a kormány részéről is több bizottság, így hatos, hármas, négyes bizottság felállításának alkalmi ötlete látott napvilágot. Végül is hosszas egyeztetések után létrejött egy négyes bizottság, amely első ülését 1939. október 7-ére tűzte ki.³⁰ A bizottság tagjai az állam részéről delegált Borcia szebeni illetve Garoiu brassói kamarai elnökök voltak, míg a

²⁸ A per arra vonatkozott, hogy a Státus kolozsmonostori uradalmából még 1897-ben harminc évre bérbe adott egy területet a Gazdasági Akadémiának. Ezt a szerződést a román állam örökölte. Az agrártörvény megjelenéséig fizette is, azt követően azonban nem. A Státus ezért perelte be, amivel szemben – önjelölt prókátorként – Ghibu vállalta fel az adatgyűjtést, hamisítást, ferdítést stb. amint azt POP, Valeriu, *Acordul dela Roma* c. könyvében ismételten és egyértelműen bizonyítja. Vö. még MÉSZÁROS Cirill, *Kritikai csevegések O. Ghibu Róm. Kath. tárgyú adatairól*. In: *Erdélyi Tudósító* XV (1932) illetve *Erdélyi Tudósító* XV (1933); BALÁZS Sándor, *Onisifor Ghibu – álarc nélkül*, Kolozsvár 2005, 129–147.

²⁹ Vö. 1. lábjegyzet.

³⁰ Vö. ERKSL IV/4 b 410. doboz, 337/1933: *Gyárfás Elemér jelentése az Igazgatótanácsnak*. (1939. szeptember 27)

római katolikus érdeket Gyárfás Elemér világi elnök és Anton Durcovici bukaresti prelátnak, érseki vikárius képviselte.³¹

Az Igazgatótanács 1940. augusztus 7-iki ülésének 1386/1940 szám alatt iktatott *A Világi elnök jelentése az ingatlanok telekkönyveinek helyesbítése érdekében tett lépésekről* tárgyú jegyzőkönyvében arról értesülünk, hogy az Igazgatótanács köszönettel veszi tudomásul a világi elnök jelentéséből, hogy az 1940 március 2-iki Hivatalos Lapban megjelent 659. számú rendelet törvény nyelven ratifikált római egyezmény 8-ik szakasza alapján illetékes helyeken eljár a telekkönyvek helyesbítésének ügyében. A 659. számú rendelet törvény következtében ugyanis az igazságügy minisztérium 1940. július 16-án kelt 97.110.V. számú rendeletével intézkedett, hogy az illetékes telekkönyvi bíróságok a helyesbítést megejtsék. A helyesbítések keresztülviteléről a végzések beérkeztek a dicsőszentmártoni és a székelyudvarhelyi telekkönyvi hatóságtól, amely szerint a kiigazítások a következő formában történtek meg: „*Fondul de Religione administrat de Ordinariul catolic de rit latin de Alba-Iulia, Fondul de Studii administrat ...*” stb. Ugyanakkor a jelenlévők megállapították, hogy a ko-

³¹ Vö. ERKSL IV. 4/a. Jegyzőkönyvek 1861–1942, itt 1938/1939: Az Erdélyi Római-katolikus Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa Kolozsvárt, hivatalos helyiségében 1939. október hó 11-én, szerdán délelőtt 9 órakor megtartott tizenkettedik rendes havi ülés jegyzőkönyvének folytatólagos 341. számú bejegyzése: *Világi elnök jelentése a katolikus egyházi testületek és szervezetek jogvitáinak rendezése céljából alkotott négyes bizottságnak Bukarestben, f. é. október hó 7-én tartott alakuló üléséről*; ERKSL, IV. 4/a. Jegyzőkönyv 1939/1940: Az Erdélyi Római-katolikus Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa Kolozsvárt, hivatalos helyiségében 1940. február hó 14-én, szerdán délelőtt 9 órakor megtartott negyedik rendes havi ülés jegyzőkönyvének folytatólagos 88. számú bejegyzése: *Az egyházmegyei függő ügyek rendezésére kiküldött négyes-bizottság folytatólagos- és záró-tárgyalásairól szóló jelentés Anton Durcovici érseki helynöknek jegyzőkönyvileg köszönetet mond a tárgyalásokon kifejtett munkájáért.*

lozsvári telekkönyvi bírósághoz is megérkezett már a fent jelzett igazságügyminiszteri rendelet és reményüknek adnak hangot, hogy rövid időn belül várható az itteni ingatlanok esetében is a telekkönyvi helyesbítés.³² A telekkönyvi kiigazítások meg is történtek.

A korabeli felfokozott nacionalista közhangulatban, ami a kézi irányítású igazságszolgáltatásban nyert nyilvánvaló bizonyosságot, ez az egyezmény a Státus részéről fájdalmas kompromisszumokat kívánt. Ilyenek voltak az autonómiáját mind az állammal, mind pedig a püspökkel szemben mindenkor féltőn óvó Erdélyi Római Katolikus Státus évszázados intézményének a Gyulafehérvári Latin Szerartású Kath. Egyházmegye Tanácsa névre való átváltoztatása; az autonóm intézményből egy merő tanácsadói illetékességekkel bíró intézménnyé való átalakulása; a kolozsvári piarista templom sekrestyési lakás lakásszolgalmi jogáról való lemondás és a „Regele Ferdinand al României” egyetemnek való átengedése;³³ a piaristák által vezetett egyetemi templomban vasárnapokon és egyházi valamint állami ünnepnapokon a „testvéri egyetértés” nevében egy görögkatolikus liturgia engedélyezése azzal, hogy a kolozsvár-szamosújvári görögkatolikus ordinárius alárendeltségéből, általa kijelölt papot e szolgálatokért a gyulafehérvári latin szerartású ordinárius köteles díjazni.³⁴ Az egyezmény aláírása a szükséges kompromisszumok ellenére sarkalatos jelentőségű volt, hiszen az aláírását megelőző támadások a Státus ellen enélkül feltartóztathatatlanak bizonyulhattak volna.

³² ERKSL 410. doboz, IV/4 b 337/1933 – Az Igazgatótanács 1940. augusztus 7-iki ülésének 1386/1940 szám alatt iktatott jegyzőkönyve: *Világi elnök jelentése az ingatlanok telekkönyveinek helyesbítése érdekében tett lépésekről.*

³³ Egyezmény, VII. szakasz.

³⁴ Egyezmény, VIII. szakasz.

A mai helyzettel való hasonlóságokról

Az 1989–90-es fordulatot követően az egyházi ingó és ingatlan vagyon visszaszolgáltatására vonatkozó törvények sajátos helyzetet eredményeztek. A Státus-vagyon ügyintézését kezdetben végző Gyulafehérvári Főegyházmegyei Hatóság Gazdasági Kamarája a törvények értelmében az ingatlanokat visszaigényelte. A visszaszolgáltatást megelőzendő a kilencvenes évek második felében, a kolozsvári Polgármesteri Hivatal által törvénytelenül, áron alul elkótyavetyélt hajdani Státus ingatlanokkal kapcsolatos adásvételi szerződések megtámadására kényszerült. Ezt a pereskedést folytatta a Státus 2005. november 25-ei megalakulásától.

A Kolozsváron indított, közel harminc pert a Státus első fokon majdhogynem minden esetben megnyerte. 2006. júniusától azonban harmadfokon majdhogynem minden pert elveszített. A peresztés indoka a Státus Alapítvány, illetve a gyulafehérvári ordinárius jogképtelensége a Státus képviselőre. Félelmet keltő, és a harmincas évek Státus-pereiben hozott bírósági, törvényszéki és ítélőtáblai végzések hangulatát idézi a veszített perek indoklása. Ezek a Báthori István alapító leveléig visszautaló érveléssel annak szekuláris jellegét, és a Státus jogi személyiségének hiányát, illetve következképpen a tulajdonjog birtoklására való jogképtelenségét bizonyítják.

A 2006. évben jelent meg egy Ghibu-epigon³⁵ *Studiu privind lipsa de suport juridic, pentru retrocedările de bunuri cerute de cultele religioase maghiare și de organizații care nu au avut, de drept, calitatea de proprietari și de persoană juridică, precum și de unii particulari, de etnie maghiară* című munkája, melyben felsorakoztatja a Ghibu által a Státus ellen felhozott érvek egész tárházát és egy rég nem tapasztalt szélsőséges nacionalista retori-

³⁵ Nevét nem kívánom népszerűsíteni.

kával inti a politikai erőket és az igazságszolgáltatás hatalmasait a „román jobbágyok verejtékéből összeharácsolt egyházi”, különös tekintettel a Státus által hajdan „bitorolt” javak visszaadásának a „nemzetbiztonsági” szempontból veszélyes és (román) nemzetellenes voltára. Az írott és audio-vizuális médiában megjelent Státust ért támadások mellett ez a munka is nyilvánvaló módon befolyásolta a kolozsvári bíróság, törvényszék és ítélőtábla (i)gazságszolgáltatását, ami abban érhető tetten, hogy a 2006. őszétől a Státust ért támadások megerősödése után harmadfokon sorozatosan elvesztettük a korábban első- és másodfokon többnyire megnyert pereket.

Úgy ítélem meg, hogy a jelenlegi helyzet sok hasonlóságot mutat a harmincas évek keserves hadakozásával. A hasonlóságot abban látom, hogy akkor nacionalista nyomásra a frissen kötött egyezményt (Acord) utasította el az igazságszolgáltatás, arra hivatkozva, hogy a parlament azt külön nem ratifikálta, most arra hivatkozik, hogy a román állam a Konkordátumot felmondta,³⁶ és ennek következtében az egyezmény sem érvényes, függetlenül annak az igazságtartalmától. Lényeges különbség azonban, hogy

³⁶ Ez igaz, a román kormány, miután a Națiunea 1948 július 18-i számában megjelent egy lakonikus híradás ilyen jellegű szándékáról, a következő napon a Hivatalos Közlönyben megjelenő 151. számú törvényrendelettel megszüntette azt, nem tartva be nem csupán a konkordátum 28. pontjában megfogalmazott egyezséget, de a nemzetközi diplomácia legalapvetőbb normáit sem.

„Concordatul încheiat între România și Sf. Scaun în 10 mai 1927, precum și acordurile și convențiile ce au urmat aplicării aceleiași Concordat, se denunțau cu data publicării prezentei legi.

La aceeași dată încetează aplicarea Concordatului, a acordurilor și a convențiilor ulterioare.

Se abrogă legea din 12 iunie 1929 pentru ratificarea Concordatului, la fel cu legile de ratificare a convențiilor sau acordurilor ulterioare.” Decret de lege n. 151, in: *Monitorul oficial* nr. 64, 19 iulie 1948.

akkor a konkordátumra és az egyezményre való tekintettel rövid úton be lehetett kapcsolni a Szentszéket is, mert a Szentszék és a román állam közötti egyezmény be nem tartásának esete állt fenn. Egy kiegyensúlyozott igazságszolgáltatás esetén azonban a konkordátum felmondása semmilyen tekintetben nem kelle- ne hogy mérvadó legyen, mert a 2001. február 8-án kihirdetett 10. számú, többször módosított (ingatlan-) kárpótlási törvény 1. cikkely 1. bekezdése szerint azokra és csak azokra az ingatlanokra vonatkozik, amelyeket a visszaigénylést megfogalmazó fizikai vagy jogi személytől az állam 1945 és 1989 között vett el önké- nyesen.

VIRT LÁSZLÓ

Adalék Márton Áron 1940 és 1944 közötti működéséhez*

Riiasunto: Durante il periodo 1940-1944 il vescovo Márton Áron rimane nella sua residenza che diventerà la sua “casa”. Come buon pastore la sua porta era aperta non soltanto per i cattolici, ma per tutti i sofferenti. Come vescovo proteggeva la Scuole Ecclesiastiche. Su questo testimoniano le riviste di quel epoca, come esempio: Déli Hírlap, Vasárnap.

Parole chiave: Márton Áron; Alba – Iulia; Scuole Ecclesiastiche; uomo transilvano; operaio.

A második világháború idején Romániában maradt maroknyi magyarság és egyháza életének nehézségeire nagyon jó rálátást biztosít az, amit a korabeli magyar sajtó a felekezeti iskolákról, és ezzel kapcsolatban a kisebbségi magyar gondolatról, Márton Áron gondolkodásáról is közöl. A náci szellem ugyanúgy homogén gondolkodást óhajtott megvalósítani, mint pár évvel később a kommunista ideológia is. Ennek érdekében az volt a törekvése, hogy az iskolákat központi irányítás alá vonja. Romániában ezt szolgálta – a magyar iskolák esetében csak szolgálta *volna* – az, hogy a kisebbségi népcsoportok vegyék át a felekezeti iskolákat, ami gyakorlatilag államosító szándék volt. 1938 decemberében kormányrendelet jelent meg Romániában, mely a politikai pártokat betiltva létrehozta a Nemzeti Újjászületés Frontját. A rendelet kimondta, hogy „parlamenti, községi és szakmai választásokon

* Az itt közölt kísérő tanulmány már fel lett dolgozva a most készülő *Magyar nevelés, népi gondolat* című könyvben. Az itt közölt szöveg a készülő könyv megfelelő részletének ezen írás elkészítése közben spontán módosított, más forrásokat is felhasználó változata. V.L.

csak a Front állíthat jelölteket és a Fronton kívül minden politikai tevékenység tilos”.¹ A rendelet tehát betiltotta az Országos Magyar Pártot, melyen keresztül a romániai magyarság a politikai életben részt vett. Ezt követően megalakult a Magyar Népközösség, mely a Nemzeti Újjászületés Frontjába belépve vehetett részt a politikai életben.² A romániai német kisebbség is megalakította a Romániai Német Népcsoportot, ami a náci Németország támogatásával merőben más helyzetbe került, mint a Magyar Népközösség.

A Jakabffy Elemér által Lugoson 1922-től 1942-ig, betiltásáig szerkesztett *Magyar Kisebbség* 1941 nyarán, Jakabffy Elemér vitaindítójával³ sajtóvitát közölt, mely által a főszerkesztő állásfoglalást várt a Dél-Erdélyben élő maroknyi magyarság szellemi vezetőitől a felekezeti oktatás ügyében. A Magyar Kisebbségből kiderül, hogy Andreas Schmidt népcsoportvezér megállapodást kötött Wilhelm Staedel nagyszebeni evangélikus püspökkel, és Augustin Pacha temesvári katolikus püspökkel arról, hogy a német tannyelvű felekezeti oktatást átadják a Romániai Német Népcsoportnak. Jakabffy Elemér érezte, hogy ez nyomást jelent a romániai magyar nyelvű felekezeti iskolák fenntartóira, a katolikus egyházon belül pedig személy szerint Márton Áronra abban az irányban, hogy felekezeti iskoláikról lemondva, azokat szintén adják népközösségi kezelésbe. Jakabffy Elemér sajtóvitát „provokált” – nyilván tudta azt, hogy mi lesz a hozzászólások végeredménye – és ezzel átvállalt valamennyit abból a teherből, ami ekkor Márton Áronra, valamint a romániai ma-

¹ MIKÓ Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig. A Studium Kiadása, Budapest 1941. 216.

² Uo. 223.

³ JAKABFFY Elemér: Ragaszkodjunk-e továbbra is a felekezeti oktatáshoz és a társadalommegsegítés eddigi rendszeréhez? *Magyar Kisebbség*, 1941. június 1.

gyar nyelvű protestáns egyházi vezetőkre nehezedett. „Fel kell tennünk tehát a kérdést: vajon ragaszkodjunk-e mi magyarok továbbra is a felekezeti oktatáshoz és a társadalom-megsegítés eddigi rendszeréhez, vagy kövessük a német példát, tekintsük mi is az oktatást és társadalom-megsegítés ügyét olyanoknak, amelyek intézésére kizárólag Magyar Népközösségünk hivatott.” Majd ezután az 1937-es Vásárhelyi Találkozó fiataljaihoz fordulva felteszi a kérdést: „mi a második nemzedék tagjainak felfogása?”⁴ Ez a második nemzedék nem más, mint az a bizonyos „háborús neveltetésű korosztály”, mely a harmincas évekre felnőtt korba ért, gondolkodása már a kisebbségi viszonyok között alakult ki, melyről többször szól Márton Áron az Erdélyi Iskola tanulmányaiban, és melynek evangelizálását a harmincas években legfőbb feladatának tartotta.

Jakabffy Elemér vitaindítójához a Dél-Erdélyben, román felségterületen élő Kacsó Sándor író⁵ és Szemlér Ferenc költő⁶ vezércikk-terjedelemben szól hozzá. Rajtuk kívül a Magyar Kisebbség még négy hozzászólást közölt, köztük Keresztes Albin ferences szerzetes, nagyszebeni hittanár, és Bitay Lóránt igazfalvai református lelkész írását, de a temesvári Déli Hírlap is közölt hozzászólásokat, közöttük Vasvári Aladár brassói plébánosét.⁷ A sajtóvitának a Magyar Kisebbség által közölt írásait 1988-ban közzétettem.⁸

⁴ Uo.

⁵ KACSÓ Sándor: Felekezeti iskoláink kérdéséhez. *Magyar Kisebbség*, 1941. június 16.

⁶ SZEMPLÉR Ferenc: Ragaszkodjunk-e felekezeti oktatásunkhoz? *Magyar Kisebbség*, 1941. június 16.

⁷ A többi hozzászólást a *Magyar Kisebbség* 1941. július 16-ai és augusztus 1-jei száma közli.

⁸ Márton Áron *a lelkiismeret apostola*. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: VIRT László. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1988. Függelék.

A kérdés sajtóbeli megvitatása a magyar nyelvű felekezeti iskolák ügyében egyértelmű eredményt hozott: mind a felekezeti elkötelezett, mind a baloldali hozzászólók az iskolának az egyházi kézben való megtartása mellett foglaltak állást. Ez megfelelt a Jakabffy által is hivatkozott Vásárhelyi Találkozó szellemének. A Vásárhelyi Találkozón Venczel József a Hitel szerkesztőjeként Márton Áron ösztönzésére vett részt.⁹ Balogh Edgár „vonalas” kommunistaként volt jelen, a Hitellel szemben is elfogult volt, de Marosvásárhelyen némileg türelmesebb álláspontra jutott. Ő tudósít arról, hogy a Vásárhelyi Találkozón jelen volt Fodor József Temesvár-gyárvárosi plébános, akinek javaslatára bekerült a záró határozatba a következő nyilatkozat: „valljuk, hogy életünkben a krisztusi elvek és tanítások alapján a szociális igazságnak érvényesülnie kell, és vállaljuk a közösséget a munkássággal a kizsákmányoló tőke ellen viselt küzdelmében”.¹⁰ E határozatban egymás mellé kerülnek a krisztusi elvek és a munkásosztály iránti szolidaritás, amivel a Vásárhelyi Találkozó a marxista, osztályharcos szemlélet fölé emelkedik. Ezt képviselte a Találkozó szellemi ösztönzője, Tamási Áron is, aki Márton Áronnak az Erdélyi Iskolában megjelent tanulmányaival összhangban írja: „Az erdélyi magyarság egysége teljesnek mondható. Városon ugyanazt láttam és éreztem, amit itt látok és érzek a faluban: mindnyájan egyek vagyunk a magunkrautaltságban. ... Egy olyan népnél, amely kisebbségi sorsban él, könnyen el tudom képzelni a különböző világnézetek összefogását”.¹¹ A

⁹ Balogh Edgár szóbeli közlése a szerző számára.

¹⁰ BALOGH Edgár: Hármaskis tükör. Felvidéki, erdélyi és magyarhoni tanulmányok. Magyar Élet Kiadása, Budapest 1945. 105.

¹¹ TAMÁSI ÁRON: Cselekvő ifjúság. In: TAMÁSI ÁRON: Virrasztás. Révai Kiadó, Budapest, 1943., 261. és 272. (A szöveget első ízben a Brassói Lapok 1936. április 5., 6., 10., 11. és 12.-i számai közölték. Ez a cikksorozat volt az ösztönzője az 1937-es Vásárhelyi Találkozónak.)

Magyar Kisebbség által kezdeményezett sajtóvitában ugyanez a szellemi koalíció érvényesült. (Említsük meg a két kommunista szereplő további sorsát: Kacsó Sándor 1948-ban már az egyházi iskoláknak a kommunisták által tervezett államosítása mellett foglalt állást, amivel szembekerült Márton Áronnal.¹² Balog Edgár pedig az ötvenes években politikai fogolyként az elkötelezett katolikus Venczel Józseffel lett összeláncolva két börtön közötti utazás során, és ekkor, összeláncolva fogalmazták meg először, hogy meg kell írni a Romániai Magyar Irodalmi Lexikont. Balogh Edgár a hetvenes években egyszer eltörte a lábát, és ekkor Márton Áron meglátogatta őt a betegágyánál.¹³)

A második világháború alatt Romániában maradt dél-erdélyi magyarság megőrizte felekezeti iskoláit. Sem Márton Áron, sem a dél-erdélyi és bánági magyar protestáns felekezetek nem adták iskoláikat népközösségi kezelésbe, ezekhez a döntésekhez pedig jelentős támogatást, szellemi háttérrel szerzett Jakabffy Elemér a Magyar Kisebbség nyilvánossága által. A magyar felekezeti iskolák rendkívül nehéz helyzetbe kerültek, csak híveik anyagi erejére és pedagógusaik áldozatvállalására támaszkodhattak. Mint rövidesen kiderült, elsősorban a legszegényebb, és egy bizonyos úri szemlélet által lekezelt munkások biztosították a felekezeti iskolák működését. *A Vásárhelyi Találkozó által teremtett szellemi koalíció Dél-Erdélyben megmaradt*: a munkásság „a kizsákmányoló tőke ellen viselt küzdelmében” nem tért le a keresztény alapokról, a munkásság tudta, hogy „életünkben a krisztusi elvek és tanítások alapján a szociális igazságnak érvényesülnie kell”. A szegénységben és kisebbségben élő mun-

¹² Márton Áron levele Kacsó Sándorhoz, a Magyar Népi Szövetség elnökéhez. In. Márton Áron írásai és beszédei. Szerkesztették: Dr. MARTON József és NEMES István. Gyulafehérvár 1996. 110–113.

¹³ Balogh Edgár szóbeli közlése a szerző számára.

kásságnak az egyházzal vállalt közösségéről Márton Áronnak rövidesen alkalma volt tanúságot tenni a temesvári *Déli Hírlap* hasábjain.

Két évvel a Magyar Kisebbség sajtóvitája után, 1943-ban Nagy József balázsfalvi református lelkész, a második bécsi döntés után Romániában maradt dél-erdélyi egyházkerület által fenntartott nagyenyedi református teológia tanára, a *Déli Hírlap*ban riport-sorozatot közölt a nagyon nehéz helyzetben lévő romániai magyar felekezeti iskolahálózatról. Ebből a katolikus iskolahelyzet ismertetése sem maradt ki. Megkereste Márton Áron püspököt is, aki egész oldalas, terjedelmes interjút adott Nagy Józsefnek.¹⁴ Márton Áron ismerteti a dél-erdélyi katolikus iskolarendszer számszerű adatait, majd Nagy József elmondja, hogy mind a bánásági, mind a dél-erdélyi magyar protestáns felekezetek és a katolikus egyház között példaértékű az együttműködés. A protestáns felekezetek vezetői egyöntetűen vallják, hogy *Márton Áron személye garancia* erre az együttműködésre. Márton Áron hozzáteszi ehhez, hogy a katolikus és a protestáns tanintézetek kölcsönösen fogadják be egymás növendékeit, hiszen a dél-erdélyi szórványban nem mindenhol áll rendelkezésre egymás mellett katolikus és protestáns iskola is. Márton Áron gondolkodására jellemző, hogy számára nem a statisztika, hanem az áldozatvállalás adja az első szempontot. Kiemeli mindazon tanárok és tanítók áldozatvállalását, akik helyükön maradtak, akiket a második bécsi döntés után nem sodort Észak-Erdélybe, vagy egyenesen az anyaországba a menekülők áradata. Ezután tanúsítja, hogy az iskolák anyagi alapjainak előteremtésében elsősor-

¹⁴ Iskoláink színe előtt. Az erdélyi római katolikus iskolákról, tanárokról, tanítókról s a hívek áldozatkészségéről beszél Márton Áron püspök. Nagy József cikksorozata. *Déli Hírlap* (Temesvár), 1943. szeptember 19.

ban a bányász-és ipartelepek munkásságára, közülük is főképpen a Zsil-völgyi bányászokra lehet számítani.

Az interjú nem maradt hatás nélkül. A Déli Hírlap másnapi számában Kakassy Endre (korábban a Brassói Lapok főmunkatársa, 1945 után műfordító, irodalomtörténész) az interjúra alapozva vezércikket ír. Márton Áron szavaihoz, ami szerint a legnehezebb sorsú emberek vállalják a legnagyobb áldozatot, a következőket fűzi hozzá: „Bizony sokan önvádat érezhetnek e megállapítások hallatára, tudván balítéleteikről, *elfogult rátartiságukról* (kiemelés tőlem; V.L.) s nézeteiknek arról az elavult halmazáról, mely útját állta és állja még ma is a szabad széttekintésnek. ... Hányan vannak miközöttünk, akik tunya ábrándozások közepette elméletben sziklákat mozgatnak, ám a maguk cselekvési területén arra sem képesek, hogy akár egyetlen téglával is hozzájáruljanak templom, vagy iskola emeléséhez, fenntartásához.”¹⁵ Márton Áronra utalva pedig azt vallja, hogy *a példamutatás alulról jön*. Kakassy Endre itt rátartati felfogásnak nevezi azt az úri, úriemberkedő életszemléletet, amit más összefüggésben Márton Áron is bírált a harmincas években. Ez az életszemlélet ma sem ismeretlen, ma is vannak, akik önmagukat nagyra tartva, másokat lekezelve, magyarságról, kereszténységről önhitt módon beszélve okoznak hasadásokat a társadalom szövetében. (E sorok írója Magyarországon él.) Akik ezt az életszemléletet képviselik, azoknak szája van, de tetteik nincsenek, önmagukat nagyon okosnak tartva butaságokat beszélnek és – jó esetben! – semmit nem tesznek.

Az interjú híre eljutott Budapestre is, a *Magyarország* című kormánylap néhány napon belül reagált rá. Előbb a lap reggeli kiadása, a *Reggeli Magyarország* közölt rövid, névalírással nél-

¹⁵ KAKASSY Endre: Áron püspök nyilatkozata. *Déli Hírlap*, 1943. szeptember 20.

küli szerkesztőségi cikket.¹⁶ Ebben hivatkoznak Márton Áronnak a munkásságot elismerő és példának állító szavaira, majd a Kakassy-vezércikkre hivatkozva írják, hogy Márton Áron szavait olvasva sokan önvádat érezhetnek elfogult rátartiságuk miatt. Féja Géza, a magyar népi szociográfia klasszikusa ekkor a Magyarország főmunkatársa volt. A másnapi számban mint a munkások püspökéről cikket írt Márton Áronról. Ennek egy része hasonló a Reggeli Magyarország előző napi, névalírás nélküli szerkesztőségi cikkéhez, így feltehetően azt is Féja írta. Féja Géza felvidéki emberként jól ismerte a kisebbségi sorsot, és tudta, hogy nemzeti kisebbségben öngyilkosság lenne az osztálykülönbségek szítása. „Az erdélyi püspök nyilatkozatát tapasztalataik alapján aláírják mindazok, akik életük egy részét kisebbségi sorsban töltötték.” Majd hivatkozik a Brassóba tóduló földnélküli székelyekre, akik ott segédmunkásként élnek, de gyermekeiket felekezeti iskolába járatják, és az iskolák fenntartásához fillérjeikből anyagilag is hozzájárulnak. Hivatkozik a felvidéki példára is, mert ott sem lehet olyan politikai-világnézeti elv, ami felülmúlhatná a kisebbségi helyzet által meghatározott magyarságot. A budapesti kormánylap főmunkatársaként Márton Áron tanúságtételét elfogadva 1943-ban írja: „értelmiségünk alig törődött a munkássággal, mert

¹⁶ Márton Áron a dél-erdélyi munkásság önfeláldozásáról. Reggeli Magyarország, 1943. szeptember 26. Szerkesztőségi cikk; Főszerkesztő: Szvatkó Pál. (Szvatkó Pál 1901-ben, Nagyszombatban született. Csehország német megszállásáig a Prágai Magyar Hírlap főszerkesztője volt. Prága német megszállásakor rövid időre börtönbe vetették, majd Magyarországra menekült. Itt a Magyarország főszerkesztőjeként biztosra vette Németország verségét, és már 1941 decemberében, Pozsonyba utazva, erre készítette fel a Tiso-Szlovákiában dolgozó magyar újságírókat. Magyarország német megszállásakor Mauthausenbe hurcolták, ahol egy évig kőbányában volt kényszermunkás. 1945 és 1956 között a Magyar Rádió névtelen szerkesztője, 1956-tól, haláláig, 1959-ig a Szabad Európa Rádió munkatársa. V.L.)

botor tévhit alapján »nemzetközi« szellemű tömegnek tartotta”.¹⁷ (Féja Géza 1919-ben egyetemre jött át Budapestre és a trianoni békeszerződéssel itt ragadt, de szülőföldjével, családjával, a felvidéki író társakkal megőrizte a rendszeres kapcsolatot.)

Az interjút, a Déli Hírlap másnapi vezércikkét, a budapesti kormánylap reggeli számának szerkesztőségi cikkét és másnap, a főszámban megjelent Féja-cikket olvasva képet kaphatunk arról, hogy Márton Áron milyen hatást tudott gyakorolni, még országhatáron túlra, az anyaország felé, rövid idő alatt is. A korabeli magyar közgondolkodásban a magyar munkásság kirekesztett volt, afféle „nemzetközi szellemű”, ahogy azt rövidlátó uraink elképzelték. *Márton Áron egyaránt elveti a rövidlátó úriemberek és a marxista pártideológusok kategorizálását, mert e kategorizálással az általa már korábban bírált „keresztény középosztály” és a marxista ideológia is proli-sorsban rögzítette azt a munkásságot, ami nyugati típusú, urizálás és egyúttal marxizmus nélküli demokratikus fejlődésben polgárosodhatott volna. Márton Áron mindezekkel szemben, az osztályhatároknak a szegénységet rögzítő, akár úri, akár marxista kimerevítése helyett, társadalmi integrációban gondolkodik.* Figyelemre méltó, hogy a püspök helyzetértékelése szerint *a munkásság, a marxista sémákat cáfolva, itt felekezeti iskolákat támogat.* E sémák, a marxistákéval ellenkező előjellel ugyan, de jellemzik a – Kakassy Endre kifejezésével – *rátarti*, úri, vagy önmagukat annak tartó rétegeket is. E rátarti rétegek nagyon bután viselkedtek, viselkednek: a marxista frazeológiával okkal szembemenve ugyan, de csak arra voltak képesek, hogy saját frazeológiájukkal a marxistáknak szállítottak, vagy ma a marxisták örököseinek szállítanak érveket. Még azt sem

¹⁷ FÉJA Géza: Márton Áron és a magyar munkások. *Magyarország*, 1943. szeptember 27. (Közli még: Féja Géza: Erdély emlékezete. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest 2011. 256–267.)

vették észre, hogy a marxizmus haszonélvezőinek semmi közük a munkásosztályhoz, az számukra csak hivatkozási alap. (Itt engedtesék meg egy személyes kitérő. Az engem 1965-ben bérmálóló, a nácizmussal és a kommunizmussal Márton Áronhoz hasonlóan egyaránt következetesen szembehelyezkedő Shvoy Lajos székesfehérvári püspök a magyar munkásosztály fellegvárában, Csepelen, még 1945-ben keresztény szabadegyetemet indított és ennek sikere hatására, a csepeli munkások kérésére 1947-ben bencés gimnáziumot alapított. Majd Shvoy püspök az 1964-ben tollba mondott emlékirataiban tanúsítja, hogy 1956-ban, a forradalom alatt a csepeli munkástanács kezdeményezésére folytatódott a rendőrség által 1949-ben hatósági kényszerrel leállított Csepel-Szabó telepi templom építése. Ugyancsak 1956-ban a dunapentelei – akkor sztálinvárosi – munkásság kérte vissza a rendőrség által onnan kitiltott, elüldözött hittanárokat. Bardon Alfréd – apám rajztanára a budapesti műegyetem építészkarán – pedig 1956 októberének végén kilátogatott Csepelre, ahonnan azzal tért vissza a Műegyetemre, hogy a csepeli munkások követelik az egyetemi lelkészségek visszaállítását. *Nem igaz tehát, hogy a munkások csak a kisebbségi helyzetben, mintegy kényszerből támogatnák az egyházat! Itt Magyarországon, ennél sokkal közelebbi tanúságok bővítik a kisebbségi tapasztalatot össznemzeti példává.)*

Márton Áron bölcs ember volt, nem szállított érveket a marxisták számára. A munkások mellé állt, elsősorban azért, mert *lent élt ő maga is*, az úri, uraskodó, rátarti rétegekkel szemben ő soha nem kezelte le a kétkezi embereket, és selypegve sem bratyizott kérges kezű emberekkel (mint az ideáti uraink), tudott természetesen viselkedni közöttük. A munkások mellé állt azért is, mert tudta – és vannak erre utaló írásai a harmincas évekből –, hogy a marxisták számára csak alibi a munkásnép, melyet a marxisták térfelére tol át az, aki idegenkedik tőle. Márton Áron

hatást gyakorolt a korabeli, 1943-as Magyarországra azáltal, hogy a budapesti kormánylap felfigyelt rá. A magyarországi reagálások észreveszik és kiemelik azt a részt, ami negatív fényt vet a Magyarországon hatalmi beágyazottsággal bíró keresztény-nemzeti középosztályra, ugyanakkor elismeréssel szólnak a Magyarországon lekezelt gyári és bányamunkásságról. Ekkor Magyarországon a rendőrségi körözések személyleírásai gyakran kezdődtek ezzel a szóval: „munkáskülső”.

Márton Áron hatást gyakorolt Féja Gézára is, aki bizony antiklerikális volt, mert a magyar nagybirtokrendszert a népi szociográfia klasszikusaként vizsgálva döntenie kellett: vagy odáig süllyed, hogy ő is „úriember” lesz, vagy pedig antiklerikális utat választ. Jézus Krisztus nagyobb dicsőségére nem lett belőle „úriember” (voltak földjeik Léva környékén, eljátszhatta volna ezt az olcsó és kényelmes szerepet), hanem inkább antiklerikális lett. Ezt nagyon szűk látókörrel egyházellenességnek szokták gondolni (ugyanakkor mások saját egyházellenességüket nevezik antiklerikalizmusnak), pedig az antiklerikalizmus a korszerű egyháziasság egyik megnyilvánulása. Vannak Márton Áronnak olyan megnyilvánulásai, melyekben a klerikalizmussal mint az életidegen papi uralommal való leszámolást sürgeti.¹⁸ Ha pedig megnézzük II. János Pál pápa *Christifideles laici* (Krisztushívó világiak) című enciklikáját, akkor ott is találunk olyan szövegeket, melyek az atavisztikus klerikalizmussal számolnak le. Az érthetően antiklerikális Féja Géza felvidéki gyökérral ráértett a kisebbségi sorsot tudatosan vállaló Márton Áronra, aki azt közvetítette a Déli Hírlap interjújában is, hogy Krisztus követője

¹⁸ Márton Áron beszéde a 2. vatikáni zsinat befejezése alkalmából, Gyulafehérvár, 1965. december 8. In. *Márton Áron írásai és beszédei* II. kötet, Szerk. Dr. MARTON József. Gyulafehérvár 1997. 92.; Márton Áron beszéde papnövendékekhez. Gyulafehérvár, 1972. március 18. In. Uo. 139.

az uralmi pozíciókat tudatosan kerülve, csak lent élhet. Féja (akit Tamási Áron, élete utolsó leírt mondatainak egyikében, Dózsa György tisztelendő alvezérének nevezett) ráérezett Márton Áronra, és amit róla írt, azzal hatást gyakorolt a korabeli magyar gondolkodásra, *módosított valamit az anyaországi gondolati sablonokon. Evangéliumot közvetített az anyaországi olvasó számára, amikor az erdélyi püspök által meghihetve írta: „a magyar munkásság hűsége nem ideig-óráig tartó magatartás, hanem töretlen és sziklaszilárd hűség. A magántulajdont, anyagi javakat, közéleti szerepet, rangot és a velük járó érvényesülési lehetőségeket nélkülöző magyar munkás hűsége ezerszeres értékű, mert mélyből fakadó, tiszta, önzetlen és áldozatos emberi vallomás.*”¹⁹

Szöveggözlések

(A lejegyzések módja az eredeti tipográfiát igyekszik követni.)

1. sz. dokumentum Déli Hírlap, 1943. szeptember 19.

ISKOLÁINK SZÍNE ELŐTT

**Az erdélyi római katolikus iskolákról, tanárokról, tanítókról
s a hívek áldozatkészségéről beszél Márton Áron püspök**

Nagy József cikksorozata

Alba Iulia – Gyulaféhevár, szeptember. Ez már Erdély itt! Fenn a várban csak egy kicsit kell történelmi tekintettel körülnézned: mennyi mindent láatsz! Néhány pillanat alatt messzi, százados utakat járhatsz be. Lenézel a városra, látod, hogyan ölelkezik a város körül, hogy szemed láttára egyesüljön: az Ompoly és a Maros. Látod, ahogy a római légiók, a

¹⁹ FÉJA Géza i. m., uo.

Rómát, a hatalmat, a nyugalmat, a jogot és biztonságot hozó büszke légió menetel Szarmizegethuza felől és várost alapít itt a Apulumnak nevezi el. Hiába düljék fel a tatárok kétszer is, ma is itt a vár: Alba Iulia – Gyulafehérvár, és a várban úgy körülvesznek a történelmi múlt emlékei, hogy szabadulni se tudsz tőlük, egy életre követnek, ha erdélyi vagy. Az igazi Erdély egy igazi darabja: itt a Szent Mihály püspöki templomban egymás mellett pihennek azok, akik Erdélyt, felekezeti hovatartozástól eltekintve, azon belül és azon túl olyan igazán nagyon szerették.

Milyen csodálatos ez a történelmi levegő itt a templomban. Ezek a néma sírok beszédes bizonyágai annak, hogy

az erdélyi lélek

mindig igyekezett felülemelkedni az ellentéteken és kereste azt a magasabb, összefogó szempontot, amely döntő legyen tetteiben. Nem a vér ritmusára hallgatott, hanem a szellem ütemét követte. Erre az ütemre járta a hadak útját, építette a templomokat s ezt a sok-sok csodálatos múltú, ősi iskolát. Milyen békésen együtt vannak György barát és Bocskay István, János Zsigmond és Báthory András bíboros-fejedelem, és itt vigyáz a legerdélyibb fejedelem: Bethlen Gábor is.

S ha néhány lépést teszel a püspöki templomból, az erdélyi római katolikus püspök otthonába lépsz. (Nem jó szó reá a rezidencia! Mennyivel szebb ez így: otthon, különösen azóta, hogy Márton Áron püspök az általa képviselt szellemiség otthonává tette.) Az otthon kertjében elfogulatlanul beszélgethetsz vele, és a Kegyelmes Úrral szemben csak azt érzed, hogy milyen kegyelmes volt Isten, amikor éppen őt állította ide, aki nem húzódik a vár lőrésai mögé, hanem kitarja szíve kapuját mindenki felé, aki szívében a kötelességtudás és felelősség szellemének ütemére munkálkodik, végzi feladatát,

éppen ott, ahová sorsa állította. És milyen természetes, hogy egyszerre és azonnal az iskolákról esik szó:

– Egyházmegyémnek ebben a déli részében – mondja a püspök – a következő intézmények szolgálják a hitvallásos nevelés-és oktatásügy nagy céljait: 3 óvoda, 45 elemi-, 1 gazdasági-, 1 inasiskola, 5 leánygimnázium, 1 tanítóképző, 1 leány-felsőkereskedelmi, 2 fiú-főgimnázium, 1 továbbképző, 1 inasotthon és 2 árvaház. Ezekben az intézetekben az elmúlt tanévben 228 tanerő működött és közel 5000 növendék volt az Egyház nevelői irányítása alatt.

A püspök szavai után rátérek arra, hogy „iskola-utam” alatt milyen örömmel tapasztalhattam lépten-nyomon minden vezető, minden igazgató, minden vallomást tévő leírt és le nem írt szavát hallva, hogy az erdélyi magyar felekezetek között milyen békesség, még ennél is több: együttműködés van. Utalok arra, hogy az evangélikusok éppen úgy, mint a bánsági reformátusok, valamint az unitáriusok részéről elhangzott szavak és vallomások is mind kiemelik, hogy

Márton Áron püspök személye

milyen biztosítékot nyújt arra, hogy ez az együttműködés tartós lesz. S magam is, mint aki Nagy Ferenc erdélyi püspökünk (a dél-erdélyi részen szolgáló református püspökről van szó; V.L.) közelében szolgálhatom Anyaszentegyházamat, tudom, hogy milyen őszinte barátság köti egymáshoz a két legnagyobb erdélyi egyház püspökét és rajtuk keresztül egyházaikat is. Az is jellemző Márton Áron püspökre, amit az együttműködésnek iskolai vonatkozású részében, íme, a nyilvánosság számára mond:

– Iskoláinkat, s elsősorban a szerzetesnők vezetése alatt lévő intézeteket szívesen keresik fel más-vallású növendékek is, s mi, amennyire a törvényszabta keretek és a rendelkezésre álló hely megengedi, szívesen fogadjuk őket. Tesszük

ezt viszonzásul és hálából is, mert egyházmegyémnek ebben a részében tanítóképző intézetem nem lévén, az aiud-i – nagyenyedi bethlen-kollégium előljárósága tanító növendékeimnek készséggel adott helyet, s a tanár urak ugyanolyan szeretettel foglalkoznak az én fiaimmal, mint saját növendékeikkel.

És az is éppen Márton Áron püspökre jellemző, ahogyan tanáraitól, tanítóiról nyilatkozik:

– Iskoláinkról, nevelésről, tanárokról és tanítókról ejtven szót, nem mulaszthatom el, hogy elismeréssel ki ne emeljem tanárait és tanítóit áldozatos magatartását és munkáját. Hálás vagyok nekik, hogy felhívásomra helyükön maradtak, s így az elmúlt évek alatt tanerő hiánya miatt egyetlen iskolát sem kellett bezárom. Néhány iskola bezárta kapuit, néhány helyen pedig a tanerők számát kellett csökkentenünk, mert a hívek száma s ezzel együtt a tanköteles gyermekek száma is több egyházközség területén érzékeny méretekben megfogyatkozott, de ezt a körülmények folytán előállott sajnálatos folyamatot a tanerők helytállása nem tudta megakadályozni. Hálás vagyok másodsor tanítóimnak lelkes munkájukért. Hogy a felmerülő szükségleteknek, tanügyi szempontoknak és a törvény rendelkezéseinek eleget tegyünk, nemcsak lelkiismeretes munkát, hanem többektől ezen felül még egyéni áldozatot is kell kívánnunk. Pl. most is a többtanerős iskolák érdekében családos embereket helyeztem el olyan helyekről, ahol már gyökeret vertek, megszokták munkakörüket s szülők és gyermekek megszokták őket. Szó nélkül vállalták a költözködés és környezetváltoztatás nem csekély kellemetlenségeit. Sok helyen egy-egy tanítónó nemcsak az iskola tanítója, igazgatója, a gyermekek nevelője, hanem az egyházközség kántora, a templom gondozója s a pap mellett a hívek segítője, tanácsadója. Némelyeket vá-

rosokból, ahol éveken át dolgoztak, másokat a szülőhelyük iskoláitól, a családi környezetből küldöttem ki közlekedési utaktól is elzárt falvakba. S mentek a katona fegyelmezettségével. Megérdemlik, hogy e helyütt is megemlékezzem róluk s „a nemzet e napszámosainak” munkáját és szép magatartását megköszönjem.

Szóba kerül

az iskolafenntartás

anyagi háttere, azok a nagy nehézségek, amelyekkel még a vagyonosabbnak mondható katolikus egyháznak is állandóan küzdenie kell. És itt ismét olyan részlet válik ismertté, amin nem igen gondolkodhattunk eddig. De hallgassuk a püspök szavait:

– Hasonlóképpen hálás elismeréssel kell fordulnom az iskolafenntartó egyházközségek közönsége felé is, hiszen az ő biztató ragaszkodásuk, lelkes anyagi támogatásuk nélkül a mi erőfeszítéseinknek nem sok eredménye volna. Híveinknek a hitvallásos iskola iránt tanúsított és egyre erősödő ragaszkodása, anyagi hozzájárulása ösztönöz, hogy ezekért az intézményeinkért a kötelességeknek reánk háruló részét magunk is odaadással vállaljuk. A munkásság példaadása ebben a tekintetben egyenesen felemelő. Iskoláink fenntartása súlyos anyagi kérdés és gond is, ezért híveinktől az erkölcsei támogatás mellett anyagi áldozatot is kell kérnünk. Minden egyházközség népe vállalta az anyagi teherbírásának megfelelő részt, voltak és vannak híveink, akik nagylelkűen segítenek a köteles mértéken felül is. De a híveink részéről megnyilatkozó ez általános készség mellett is meg kell említenünk munkás-közönségünk áldozatkészségét. Amikor iskoláink anyagi alapjainak előteremtésén fáradoztunk, talán legelőször a városok, bánya-és ipartelepek – (s itt elsősorban gondolok a juul-zsilvölgyi munkásságra)

– munkássága értette meg legelőször a kérdés fontosságát, ő jött olyan megajánlásokkal, amelyre biztosan építeni lehetett. Nyilvántartásaink szerint legnagyobb mértékben ez a munkásság biztosította folyamatosan és biztosítja ma is az egyházi intézmények és iskolák szükséges anyagi fedezetét vonakodás nélkül és körülményei között dicséretes áldozatkészséggel. Helyénvaló tehát, hogy erről a nagyközönségnek is tudomása legyen, s melegen megszorítsuk munkás-híveink kezét, akik próbás időkben bizonyították be, hogy hozzánk tartoznak, a templomot és iskolát magukénak tudják s róluk a maguk erejéből telhetően gondoskodnak.

A hátam mögött halk köhögést hallok. Hátranézve, restelkedve látom, hogy amíg itt, a kerti csöndben

közel egy órát beszélhettem

Márton Áron püspökkel, a kihallgatásra várakozók egész kis csapata gyűlt össze a kert aljában. A püspök látta a várakozókat, mert szemben ült a kert bejáratával, de sem szavaiiban, sem modorában semmi sem vétette észre velem, hogy a kihallgatásnak vége. Ennyire belenyugodott az erdélyi nyilvánosságnak szánt „vallatásba”. De hát az iskola-kérdést nem is lehet egykönnyen és gyorsan „elintézni”. Sok-sok gond, ezer és ezer aggodalom kezdi és végzi az iskolai esztendőt.

Elbúcsúzom. Megköszönöm a püspöknek, hogy annyi mindenre tanított az alatt a számomra oly rövid és gyorsan elröppent egy óra alatt. Szavaimra így felel:

– **Mindig egymástól tanulunk, kedves tanár úr, mindig egymástól.**

Igen, egymástól kell tanulnunk! Elsősorban a szeretet, a kölcsönös megbecsülés, egymás értékeinek felismerése és elismerése útján. És tanulnunk kell, mert amit megtanultunk, ami népi és egyéni művelődési kincsünké lett éppen tanulásunk következtében, az sajátosan és elvehetetlenül a miénk, és

ezzel a sajátosan „mienk”-kel tudunk legtöbbet szolgálni – az egész emberiségnek is.

2. sz. dokumentum Déli Hírlap, 1943. szeptember 20.

Áron püspök nyilatkozata

Írta: Kakassy Endre

Meg kell állani Erdély római katolikus püspökének lapunkban közölt nyilatkozata mellett, mint ahogy különben ünnepélyes figyelmet parancsol az alba-iuliai – gyulafehérvári egyházfejedelem valamennyi megnyilatkozása. Ritkán van ugyan alkalmunk szavát hallani: Dél-Erdély magyarságának e kivételes egyéniségű, s – tegyük hozzá mély meggyőződéssel – providenciális (gondviselészerű; V.L.) lelki vezetője nyilván többre becsüli a beszédnél az egyház s hívei érdekében végzett csendes munkát. Annál nagyobb megtiszteltetés a Déli Hírlap számára a minapi nyilatkozat, melyet Nagy József, az aiudi-nagyenyedi református teológia tanára közvetített a tág nyilvánossághoz az iskoláink életéről számot adó cikksorozatában.

Tudjuk, hogy nagy visszhangot keltettek e cikkek népünk minden rétegében. Növekvő felelősségérzésre mutat ez a jelenség. Ma már a legegyszerűbb elméjű ember előtt sem kell túlságosan bizonygatni, mit jelent számunkra az egyház és az iskola. Népi közösségünk minden rétege féltő ragaszkodással tartja szemét egyházi és közművelődési intézményeinken, a magáénak érzi életüket és sorsukat, munkájukat és eredményeiket. A hűség és az áldozathozatal megkapó példáiról hal-

lunk. Most megszólalt a püspök is, hogy minderről magas elismerés formájában tegyen bizonytságot.

Nyilatkozatának különösen az a része ragad meg, ahol a magyar munkásság áldozatvállalásáról beszél. Idézzük szavait:

„Híveinknek a hitvallásos iskola iránt tanúsított és egyre erősödő ragaszkodása, anyagi hozzájárulása ösztönöz, hogy ezekért az intézményeinkért a kötelességeknek ránk háruló részét magunk is odaadással vállaljuk. A munkásság példaadása ebben a tekintetben egyenesen felemelő. Iskoláink fenntartása súlyos anyagi kérdés és gond is, ezért híveinktől az erkölcsi támogatás mellett anyagi áldozatot is kell kérnünk. Minden egyházközség népe vállalta az anyagi teherbírásnak megfelelő részt, voltak és vannak híveink, akik nagylelkűen segítenek a köteles mértéken felül is. De a híveink részéről megnyilatkozó ez általános készség mellett is meg kell említenünk munkás-közönségünk áldozatkészségét. Amikor iskoláink anyagi alapjainak előteremtésén fáradoztunk, talán legelőször a városok, bánya-és ipartelepek munkássága értette meg a kérdés fontosságát, ő jött olyan megajánlásokkal, amelyekre biztosan építeni lehetett. Nyilvántartásaink szerint legnagyobb mértékben ez a munkásság biztosította folyamatosan és biztosítja ma is az egyházi intézmények és iskolák szükséges anyagi fedezetét vonakodás nélkül és körülményei között dicséretes áldozatkészséggel. Helyénvaló tehát, hogy erről a nagyközönségnek is tudomása legyen, melegen megszorítsuk munkás-híveink kezét, akik próbás időkben bizonyították be, hogy hozzánk tartoznak, a templomot és az iskolát magukénak tudják s róluk a maguk erejéből telhetően gondoskodnak.”

Kissé történetinek érezzük e kijelentéseket, melyeknek meleg intonációját a le-és felfelé egyaránt kiterjedő szeretet, a meg nem csalattatott várakozás adja. Ki is ismerhetné jobban

népünk érzéseit, gondolkozását, lelki életének annyiak előtt rejtett útjait, mint a székely falu adta alba-iuliai – gyulafehérvári főpásztor? Szavai villanásszerűen hasítanak bele abba a homályba, mely az elkülönülők, tájékozatlanok, gubó-életet élők felfogásában a népet, s különösen az ipari munkásságot körülveszi. Bizony sokan önvádat érezhetnek e megállapítások hallatára, tudván balítéleteikről, elfogult rátartiságukról s nézeteiknek arról az elavult halmazáról, mely útját állta s állja még ma is a szabad széttekintésnek. Egyszer, nyugalmasabb időkben eljön majd az alkalom, amikor alapos számadást tarthatunk majd önmagunkkal. Évek és évtizedek eseményei fognak leperegni szemünk előtt. S akkor kutató gondolataink és igazságos ítélkezésünk hívó szavára meg fog jelenni előttünk a mindennapi téglahordás, a parttöltés s a terheket hűséggel és zokszó nélkül hordozó kötelességtudás hőse: a magyar kisember.

Áron püspök tájékoztatója értékes adatokat szolgáltat e számbavételhez. Valahogy ajándéknak is érezzük örvendetes közlését. Olvassuk el újból és újból ezeket a mondatokat, mert valóban ajándék van bennük, annak kell tekintenünk a felsorolt tényeket, különösen ma, amikor az emberiség egyre csak veszít, nemhogy gazdagodnék. Mekkora vigasztalás és milyen nagy megnyugvás tudni, hogy szilárd a lelki alap, amelyen intézményeink nyugszanak. Ha sok is a gond, mely az anyagiak terén intézményeink fenntartóira és vezetőire nehezedik, semmi esetre sem elviselhetetlen, hiszen hordozásukban azok segédkeznek, akiknek válla már nagyobb terheket is elbírt.

Sok tanulság adódik a püspök nyilatkozatából. A legelső tanulság pedig az, hogy önmagunkban az erő, és rajtunk múlik, erőnk miként való felhasználásán, hogy hullunk-e vagy emelkedünk. Ha tekintetünk fegyelmezetlenül kalandozik szerte a

világban, ha a külső nagy események elterelik figyelmünket a mi belső építkezésünk apró, de számunkra kicsinységükben is jelentős dolgaitól, az eredmény csak lesújtó csalódás lehet. Hányan vannak miközöttünk, akik tunya ábrándozások közepe elméletben sziklákat mozgatnak, ám a maguk cselekvési területén arra sem képesek, hogy akár egyetlen téglával is hozzájáruljanak templom, vagy iskola emeléséhez, fenntartásához. Bizonyos, hogy megejtő a történeti helyzet alakulásának mai látványa, mellettük jelentéktelennek tűnnek a mi életünk parányi eseményei, igényei, szükségletei, viszont nem egy kis nép pusztult már el éppen amiatt, mivel engedte, hogy elbűvöljék, belső életében megbénítsák gigászi mérkőzések boa constrictor-jai. A nagy népeket, ha mégannyira belemerülnek is rettentő küzdelmekbe, számbeli súlyuk védi a megsemmisüléstől. Kis népeknek józanul, önmagukról pillanatra sem megfélekedve kell forgolódniuk a történeti porondon, különben könnyen eltaposhatják őket az egymással birkózó óriások. A józanság egyik parancsa az, amely a lelki támasztékok állandó erősítésére s a szellemi vagyon gondos ápolására, sőt gyarapítására int. Mert a lelki és szellemi értékek jelentik elsősorban kis népek jogcímét az élethez.

Erről a parancsról töredék mivoltunkban sem szabad megfélekedoznunk. És ilyen körülmények között vajon túlzás-e, ha az örvendetes hír ajándékát látjuk Áron püspök nyilatkozatában? Társadalmunk elé nagyszerű példamutatás emelkedik, amely – mint letűnt századok során annyiszor – alulról jön. Ki-ki vegye hasznát úgy, amint lelkiismerete sugallja.

Addig is, a püspök buzdító szavát követve, szorítsuk meg melegen munkátestvérünk kezét.

3. sz. dokumentum. Reggeli Magyarország, 1943.
szeptember 26.

Márton Áron a délerdélyi munkásság önfeláldozásáról

Temesvár, szeptember 25.

Márton Áron püspök, a délerdélyi iskolaüggyel kapcsolatban nyilatkozatot adott, amelyben kiemeli a délerdélyi munkásság önfeláldozó készségét.

A munkásság példaadása – mondotta – egyenesen fel-emelő. Iskoláink fenntartása súlyos anyagi kérdés és gond, híveinktől ezért anyagi áldozatot is kell kérnünk az erkölcsi támogatás mellett. Amikor iskoláink anyagi alapjának elő-teremtésén fáradozunk, talán legelőször a városok, bánya-és ipartelepek munkássága értette meg a kérdés fontosságát. Nyilvántartásaink szerint legnagyobb mértékben a *magyar munkásság* biztosította és biztosítja ma is az iskolák szükséges anyagi fedezetét, vonakodás nélkül és körülményei között dicsegetes áldozatkészséggel.

A *Déli Hírlap* vezércikkírója megjegyzést fűz *Márton Áron* nyilatkozatához. Hangsúlyozza, hogy sokan önvádat érezhetnek e megállapítások hallatára, tudva balítéleteikről, elfogult rátartiságukról.

4. sz. dokumentum Magyarország, 1943. szeptember 27.

Féja Géza:

Márton Áron és a magyar munkások

Márton Áron erdélyi püspök nyilatkozatot adott a Temesváron megjelenő „Déli Hírlap”-nak. A püspök a magyar iskolaügyről szólva – többek között – ezeket mondotta: „A

munkásság példaadása egyenesen felemelő. Iskoláink fenntartása súlyos anyagi kérdés és gond, híveinktől ezért anyagi áldozatot is kell kérnünk az erkölcsi támogatás mellett. Amikor iskoláink anyagi alapjának előteremtésén fáradozunk, talán először a városok, a bánya-és ipartelemek munkássága értette meg a kérdés fontosságát. Nyilvántartásaink szerint legnagyobb mértékben a munkásság biztosította és biztosítja ma is az iskolák szükséges anyagi fedezetét, vonakodás nélkül és körülményei között dicséretes áldozatkészséggel.” A „Déli Hírlap” vezércikkírója megjegyzést fűz Márton Áron nyilatkozatához. Hangsúlyozza, hogy „sokan önvádat érezhetnek e megállapítások hallatára, tudva balítéleteikről, elfogult rártatóságukról.”

Az erdélyi püspök nyilatkozatát tapasztalataik alapján aláírják mindazok, akik életük egy részét kisebbségi sorsban töltötték. A magyar munkásság helyállása valóban példamutató volt. A székely falusi szegénység például városokba tódult, elsősorban Brassót népesítette be. Az akkor dívó rendszer szerint ezek a szegény székelyek csak alsóbbrendű munkát vállalhattak, és így fölötté csekély jövedelemmel rendelkeztek. Mégis magyar iskolába küldötték gyermekeiket, anyagilag is szívesen támogatták a magyar iskolákat, és május havában, midőn hagyományos szokásként iskolanapot rendeztek, s gyermekek és szülők felvonultak, mindig megjelent az ő töretlen és fogyatkozás nélküli seregük. Felvidéken is tapasztalhattuk, hogy bármilyen politikai-világnézeti táborba tartozott is a magyar munkás, mégis magyar maradt, és magyarságát semmiféle politikai-világnézeti elv kedvéért fel nem adta, hanem éppen ellenkezőleg, egyre nőtt érdeklődése a magyar szellem és kultúra iránt.

Az erdélyi püspök nyilatkozata bizonyítja, hogy a magyar munkásság hűsége nem ideig-óráig tartó magatartás, hanem

töretlen és sziklaszilárd hűség. A magántulajdont, anyagi javakat, közéleti szerepet, rangot és a velük járó érvényesülési lehetőségeket nélkülöző magyar munkás hűsége ezerszeres értékű, mert mélyből fakadó, tiszta, önzetlen és áldozatos emberi vallomás. Nem ideiglenes érdekek nyilatkoznak meg a magyar munkásság magatartásában, hanem az egyszerű, a romlatlan, az igaz ember jelentkezik, aki nem tagadja meg gyökereit, hanem hű hozzájuk, és áldozatos lélekkel megvédi, megőrzi őket. Ezért bízhatunk munkásságunkban éppen úgy, mint a föld népében, s az erdélyi példa mutatja azt, hogy méltók is a bizalomra, hiába jönnek zordon történelmi időszakok, nem csatlakozunk bennük.

Márton Áron püspök nem ok nélkül nyilatkozott. A „Déli Hírlap” vezércikkírója pedig igen találó megjegyzéseket fűzött a püspöki nyilatkozathoz. Valóban sokaknak gyökereken át kell alakítaniuk balítéleteiket. A múltban értelmiségünk alig törődött a munkássággal, mert botor tévhit alapján „nemzetközi” szellemű tömegnek tartotta. A munkásság mégis hű maradt magyarságához, s nem akkor tett vallomást róla, midőn a színvallás nem került semmibe, hanem akkor, midőn áldozatot jelent. Sokirányú és mélyreható következtetéseket kell levonnunk ebből a tényből, melyet az erdélyi püspök megörökítendőnek tart. A magyar jövő sorsa függ attól, hogy mennyire tudjuk ezeket a következtetéseket levonni.

MARTON JÓZSEF

Ami Scheffler boldog János életrajzából kimaradt

Riassunto: Nell 1920 il vescovo Boromisza Tibor nominava Scheffler Ján (1887-1952) come direttore del Ginnasio Romano Cattolico di Szatmár. Di anni dopo, nel 1922, l'ispettorato rumeno per le scuole l'ho rimuove da ques statuto e per Scheffler comincia un periodo difficile. Lo studio basato sui for ufficiali presenterà la personalità di Scheffler János come un direttore onest sempre con l'attenzione sulle leggi statali per le scuole, un professionista, cl diventa "vittima" della politica di quell'epoca.

Parole chiave: Scheffler János; Boromisza Tibor; Mailáth Gusztáv Károl Scuole Ecclesiastiche; direttore.

A szentek tisztelete az egyházban a vértanúk kultuszával kezdődött el. Bár kezdetben, az első századokban, a keresztények csak őket részesítették sajátos tiszteletben, nem írtak róluk életrajzokat, hanem csak elítélésüket és kivégzésüket tartalmazó aktákat (*acta martyrium*).

Az első kifejezetten keresztény életrajz (*vita*) Szent Cyprianus életéről készült, aki különben 257-ben szenvedett vértanúhalál. A Cyprianus *vita*-ban Pontius diakónusa kihangsúlyozza, hogy keresztény életnek nemcsak egy meghatározó cselekedete a fontos (jelen esetben: a vértanúság elfogadása), hanem annak egésze, még ha vértanúsággal is végződik; a kivégzése csak koror az elkötelezett krisztusi életére. „Cyprianus a vértanúság nélkül is az volt, amit tanított.”¹

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a vértanúságot szent étellel kell érdemelni. Amikor például elolvastam Maximilian Kolt

¹ PONTIUS: *Szent Cyprianus élete és szenvedése*. In: Ökeresztény Örökségünk 5. (Szerk. Vanyó L.) Jel Kiadó. Budapest 1999. 17.

minorita atyának az életét, mertem imígyen fogalmazni: „olyan volt az élete, hogy Isten elfogadta megálmodott vértanúságát”.

Ugyanezt mondhatjuk el Scheffler boldog János (1887–1952) szatmár-nagyváradai püspökről is: életével kiérdemelte a vértanúságot! Állításomat nem kívánom bizonyítani a boldoggá avatását megelőzően gondosan elkészített életrajzából. Rövid és okmányközlő tanulmányomban életének csupán olyan momentumára szeretnék koncentrálni, melyet bár az általam felfedezett okmányok sem tesznek egyértelműen világossá, de mindenképpen igazolják a fiatal Scheffler János papnak, iskolaigazgatónak életszentségét.

*

Scheffler János mindvégig élvezte Boromisza Tibor megyéspüspök (1906–1928) bizalmát. Római tanulmányainak befejeztével, visszatérve egyházmegyéjébe, főpásztora 1917. augusztus 18-án a Szatmári Királyi Katolikus Főgimnázium hittanárává nevezte ki. A főgimnázium igazgatója ekkor Bagossy Bertalan (1868–1950) volt. Az iskola épületét 1919. június 10-én a román karhatalom elvette és a Mihai Eminescu román Líceum részére átadta Lohan Vasile igazgatónak. Az iskola egy évre (1919/20) a Református Főgimnázium épületében kapott helyet. A tanév folyamán Boromisza Tibor püspök Scheffler Jánost kinevezte igazgatónak, s 1920 őszén igazgatónak. Az iskola épületének a katolikus tanítóképző Kazinczy utca 5. szám alatti épületét kapta meg. Itt kellett újjászerveznie Scheffler János igazgatónak a gimnáziumi életet.²

² BURA László: *Köztünk élt. Scheffler János Szatmár vértanú püspöke.* Szatmárnémeti 2004. 61–62.

Scheffler igazgatói életét megkeserítette a hitvallásos iskolák ellen megindult kultúrharca, amely már az 1919/1920. tanévvel kezdetét vette. Az, hogy a nemzetiségi kisebbségi hitvallásos iskolák felszámolása ellen indítottak egybehangolt támadást a román hatóságok, azáltal is kimutatható, hogy a magyar határ menti városi gimnáziumok már 1923-ban áldozatul estek, köztük Scheffler János igazgató iskolája is.³

Scheffler Jánost a hatósági szervek 1922-ben felfüggesztették igazgatói állásából. Felfüggesztése összefügg I. Ferdinánd király és Mária királynő 1922. október 15-én Gyulafehérváron történt koronázási ünnepség napján országszerte megparancsolt rendezvények megszervezésével. A szatmári római katolikus egyházmegyének már az is rossz pontnak számított be, hogy Boromisza Tibor püspök a gyulafehérvári ünnepségeken betegség címén nem tudott résztvenni.⁴

*

Scheffler Jánost mindenképpen a homogenizációt szolgáló román iskolapolitika áldozatának tekinthetjük, mert a hatóságok céljuk elérése érdekében akadályként kezelték a feddhetetlen életű és lojális magatartású fiatal igazgatót. A kellemetlen incidensre 1922-ben került sor (s nem 1921-ben).⁵

Előzményként elmondhatjuk, hogy 1918. december 2-án megalakult Erdélyi Kormányzótanács közoktatási reszortfőnöke, dr. Valeriu Braniște (1869–1928) nem viseltetett ellenszenvvel a fe-

³ MARTON József: *A gyulafehérvári római katolikus egyházmegye a 20. században*. Pro-Print. Csíkszereda 2014. 53.

⁴ MAGDĂU, Petru–TURCU, Lucian–CĂRJA, Ion: *Atitudinea Bisericii Greco-Catolice față de ceremonia încoronării*. In: *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica* 17/1. Alba Iulia 2013. 150

⁵ Vö. BURA László: *Boldog Scheffler János*. Szatmárnémeti 2011. 42.

lekezeti oktatás fejlesztésével szemben, és nyíltan vallotta, hogy a kisebbségi oktatást a felekezeti oktatás továbbfejlesztésével kívánja megoldani. Elfogulatlan iskolapolitikájával lehetővé tette a hitvallásos iskolarendszer további bővítését. Az 1919. szeptember 29-én kelt 15.673. számú rendeletével lehetőséget nyújtott új iskolák létesítésére, ha azok a megkívánt feltételeknek (iskolai helyiség, tanítói fizetés, tandíj nem szedhető, alkalmazkodás az állami tantervhez, engedélyezett tankönyv, képesített tanítók) megfelelnek. Önkéntes adományokból és a hívek önadóztatása által – a többi történelmi egyházakhoz hasonlóan – nagyon sok katolikus népiskola és polgári iskola létesült, amelyek néhány év múlva sorozatban szűntek meg. A Kormányzótanács nagylelkűsége, akárcsak a Kormányzótanács, kéréséletűnek bizonyult. Amikor a bukaresti központi kormány beszüntette a Kormányzótanács működését (1920. április 8.), erdélyi szinten a kolozsvári Közoktatásügyi Főtitkárságára (*Secretariatul General*) bízta a Kormányzótanács által hozott, de a nemzeti érdekekkel össze nem egyeztethető (pl. felekezeti iskolák) intézkedések hatálytalanítását, és a román királyságbeli nemzeti oktatás mielőbbi bevezetését. Az egymást követő iskolatörvények és intézkedések sorra felszámolták, illetve államosították a Kormányzótanács „nagylelkűségéből” felállított iskolákat.⁶

A Kormányzótanács megszüntetése után a magyarság, s ezzel együtt a vallásfelekezetek iskolaügye is rosszabbodott. Az 1920/21. tanév kezdetével nyilvánvalóvá lett, hogy az iskolák államosítása Erdélyben a kormányzati program része. Az új állami hatóság legelső intézkedése az volt, hogy a felekezeti iskolaszemélyzet részére is elrendelte a román állam iránti hűségeskü le-

⁶ BARABÁS Endre: *A magyar iskolaügy helyzete Romániában*. 11.

tételét.⁷ Az esküt megtagadó tanítókat és tanárokat felmentették a „rendszeresített” állásukból.⁸ A Kolozsvári Főtitkárság követelte, hogy a magyar hitvallásos iskolák saját tantervük helyett vezessék be az államit, amelyben a német helyett a francia nyelv a kötelező. A nyilvánossági jog megvonásával fenyegették meg mindazon iskolákat, amelyek 1922. áprilisáig nem fogadják el a román tantervet.⁹

Az 1922/23. tanév fordulópontot jelent Románia kisebbségi iskolapolitikájában, mely a liberális párt kormányának közoktatásügyi miniszteréhez, dr. Constantin I. Anghelescu (1869–1948) személyéhez (Spiru Haret veje) kapcsolódik. Anghelescu a képviselőválasztások idején azt ígérte a magyaroknak, hogy a hitvallásos iskoláknak jobb dolguk lesz, mint amilyen a magyar uralom alatt volt. Ígéretei nem valósultak meg. Sőt!

Az 1922/23. tanévben a kormány állami kiküldöttek előtt leteendő abszolváló vizsgát rendelt el a VI. osztály végén. Megtiltották a magyar hitvallásos iskolákban a magántanulók érettségizését, a román állam nem ismerte el a hitvallásos tanítók és tanárok nyugdíjigényét, és a monarchiabeli okleveleiket (egyenjogúsítaniuk kellett), de csak a magyarokét, a román és német tanárokét tudomásul vették.¹⁰

1923-ban a román kormányzat az iskolafenntartókkal közölte, hogy az összes magyar állami és az ún. királyi római katolikus oktatási intézeteket a román állam magáénak tudja és birtokba veszi, még helyesebben: államosítja. Azon címen, hogy a

⁷ A Minisztertanács 1920. június 27-én megjelent 16.741–1920. sz. rendelete, melyet a *Gazeta Oficiala* hivatalos lap 1920. július 3-i számában tett közzé.

⁸ Minisztertanács 31.358–1920. számú rendelete.

⁹ BARABÁS Endre: *A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918–1940–1941.* Kecskemét 1944. 12.

¹⁰ BARABÁS Endre: *A magyar iskolaügy helyzete Romániában.* 15.

„királyi római katolikus” iskolák nem felekezeti, hanem állami iskolák, államosították az aradi, a máramarosszigeti, a szatmári római katolikus főgimnáziumokat. Utóbbit Pázmány Péter alapította 1636-ban.¹¹

*

Amikor Scheffler János igazgatót a bukaresti tanügy-minisztérium felfüggesztette hivatalából, akkor a Szatmár város és megye római katolikus hívei 1922. december 5-én kelt levelükkel Mailáth G. Károly püspökhöz fordultak.¹² Az erdélyi püspököt kéri, hogy vegye pártfogásába dr. Scheffler János igaz ügyét, akit – szerintük – Simion Gocan nagyváradi kerületi főigazgató ártatlanul függesztett fel igazgatói állásából. *Kérjük ennek a kiváló és szentéletű papnak* [kiemelés tőlem: M. J.] *ügyét kegyes pártfogásába venni és magas közbenjárásával őt állásába visszahelyeztetni* – írják. Beszámolnak többek között arról, hogy a helybéli katolikus gimnáziumot, amely a magyar uralom alatt, mint kir. Katolikus szerepelt, a románok tönkretették. Épületét elfoglalták, felszerelését elvették; egy év múltával egy kiváló, **lángbuzgalmú papnak** [kiemelés tőlem: M. J.], dr Scheffler Jánosnak munkálkodása és Isten kegyelme folytán újra talpra állott a katolikus gimnázium. Fellendült. Ez fáj az itteni román líceum igazgatójának, s csak az alkalmat leste, hogy tönkre tehesse. Legelőször azt az oszlopot kell kidönteni, amelyen felépült. És ez az oszlop az intézet igazgatója: Dr. Scheffler János volt.

A királykoronázás meghozta erre az alkalmat. Mert Istennek buzgó szolgálója először öfelségéért mondott szentmisén vett részt a növendékekkel, és a hosszú mise miatt elkésett a felvonulásról:

¹¹ Lásd A romániai magyarnyelvű oktatásügy első tíz éve 1918–1928-ig. 65.

¹² A levél eredetijét lásd Batthyaneum Mailáth Hagyaték. Num. 26.180.

igazgatói és tanári állásából felfüggesztette Gocan főigazgató, és az intézetet meg akarja semmisíteni avval, hogy a katolikus gimnázium növendékeiből a román líceumba párhuzamos magyar osztályokat fog felállítani.

Úgy értesültünk, hogy Gocan Simion főigazgatót Nagyméltóságod nemes szíve nevelte emberré. ... Kegyeskedjék dr. Scheffler János igazgatónak felfüggesztése megszüntetésében Gocan főigazgatónál közbejárni; vagy esetleg Kolozsváron és Bukarestben az érseknél, illetve a nunciatúrán és a minisztériumban.

Dr. Bornemissza Tibor püspök atyánk hetek óta súlyos betegségben fekszik, s különben is őt annyira megviselte az a sok csapás, ami az egyházmegyét érte, és éppen ez okból, iránta való kíméletből, bátorkodunk kérésünkkel Nagyméltóságodhoz fordulni, aki nem zárhatja el szívét Krisztus nyájának nagy veszélyben levő segélykiáltása elől.

Kérjük, tegye magáévá szegény gimnáziumunk ügyét és magas közbenjárásával helyeztesse vissza állásába Krisztus kiváló, buzgó szolgáját, dr. Scheffler Jánost.

Mailáth püspök december 10-én kapta kézhez a szatmári katolikus közösség levelét. Kézírásával a levélre a következőket véste: *Nem hittem, hogy az én Simon fiam magát ennyi erőszakosságra ragadta. Bizalmasan arra kérem, hogy a tényállást velem ismertesse. Csak azután fogok e jó hírű, derék pedagógus [ti. Scheffler János] érdekében szavamat felemleni.*

Mailáth G. Károly levelére Gocan Simon postafordultával, 1922. december 17-én válaszol önigazoló levelével. Kifejti, hogy nem ő függesztette fel Scheffler János igazgatót. Ő csak a közoktatási Minisztérium rendeleteit hajtja végre. Személyesen nem kérte Scheffler felfüggesztését, „jóllehet Scheffler úr egyedül a volt tanári karból izgatott a tanárok közt, hogy azok ne tegyék le a hűségesküt, s mivel sok magyar tanári családot döntött a nyomorba ..., a román kormány megtúrta a főgimnázium igazgatói

állásában s én a legjobb viszonyban voltam vele, az utolsó napig. Tovább megyek: jóllehet 1919 után új felekezeti középiskolát nem volt szabad nyitni, a kormány nemcsak megengedte ennek az iskolának a működését, sőt államsegélyt is adott.

Scheffler felfüggesztésének igazi okára térek: A cluj-i közoktatási államtitkárság 29.572/1922. sz. távirati rendeletével megparancsolta, hogy a koronázás alkalmával tartandó iskolai ünnepélyre küldjek ki minden felekezeti iskolához egy-egy miniszteri biztost, aki a kormányt képviselje az ünnepségen. Én értesítettem az összes iskolai igazgatókat a kiküldött személy megnevezésével. A szatmári római katolikus gimnáziumhoz kiküldtem Hermann főgimnáziumi görög katolikus hittanár urat, ki jó katolikus pap. Hermann úr, ki meglepetésében szóhoz sem tudott jutni, nekem az ügyről rögtön jelentést tett.”

Erre Gocan Simon Szatmárra utazott s a román líceum igazgatója és Hermann jelenlétében felelősségre vonta Scheffler igazgatót. „Ő ahelyett, hogy eljárását megmagyarázta és exkuzálta volna, előttem újból felháborodásának adott kifejezést a kormánybiztos kiküldése ellen, sőt utólag azt írásban, hivatalosan is megismételte.” Gocan ezt a tényállást jelentette a Minisztériumnak. A Minisztérium erre felfüggesztette Schefflert, és kiküldte Condrea Vazul cluj-i inspektor urat, hogy a dolgot vizsgálja meg. Condrea jelentése éppen nem volt kedvező Schefflerre.

*

Ugyancsak Scheffler János iskolaigazgatóságának ügyében Hóman Róbert szatmári apátkanonok 1923. január 16-án tájékoztató levelet ír Mailáth G. Károly püspöknek.¹³ A következőkben csak a Scheffler Jánosra vonatkozó részeket közlöm.

¹³ A kézirásos levelet lásd Batthyaneum, Mailáth Hagyaték Num. 26.171.

Scheffler igazgató ügye: Biztosítom arról Nagyméltóságodat, hogy senki személyének ellensége nem vagyok, és ha valaki ellen fordulok, nem az illető személyének akarok ártani, hanem egyedül valamely igazságos, jó ügynek szolgálatot tenni. Különösen mondhatom ezt Gocan főigazgató úrra vonatkoztatva, akit személyesen nincs is szerencsém ismerni. Az ő leveléből értesülök, hogy én neki életre-halálra hadat üzentem. Eszem ágában sincs élete ellen törnöm, igazán nem kívánom halálát, sőt imádkozom hosszú életéért, hogy ha ezt az igazságnak szolgálatában és olyan munkában kívánja eltölteni, aminőre Excellenciádhoz írt leveléből következtetni lehet, és amiről Excellenciád volt lelki gyermekétől el is várhatunk.

Az igazság az, hogy felháborodással keltem ki a Scheffler ügyben követelt hivatalos eljárása ellen úgy Pleancu osztályfő, mint az államtitkár előtt és a legnyomatékosabban kívántam elégtételt egy 30 éves hivatalos működésem alatt páratlanul álló igazságtalansággal, bántó meghurcoltatással szemben egy olyan paptársamnak, akire büszke lehetne a világ bármelyik egyházmegyéje.

A fegyelmi vizsgálat megvolt. A való tényállás nem az, amelyet a főigazgató bár jóhiszeműen – ebben most már nem kételkedem – Excellenciádnak előadott, hanem a következő.

Előrebocsátom, hogy a római katolikus híveknek, illetve levélírójának beavatkozását fölöslegesnek és elhibázottnak tartom és azért nem is foglalkozom azon állításokkal, amelyek az előzményekre vonatkoznak és arra mutatnak, hogy a levél írója csak a szóbeszéd után indult. Legfeljebb annak bizonyításául értékes előttem, hogy minő felháborodás és általános (a románságot sem véve ki!) megbotránkozást keltett a főigazgató úr által kezdeményezett eljárás. Mert ugyanis az ő jelentése, az ő beállítása provokálta az eljárást és én keményen hangoztatom azt, hogy nem való olyan állásra az, aki fölötte hatóságot ilyen eljárásba viszi bele.

A vizsgálati jegyzőkönyvből és a hozzá csatolt okmányokból kétségtelen bizonyossággal megállapított, hogy

1. Scheffler igazgató semmiféle értesítést sem kapott a kormányképviselő kiküldéséről, a főigazgató értesítése a leánygimnáziumba került, és annak igazgatója, Tóth Mike S. J. iktatta be saját intézete hivatalos iratai közé. Méltóztassék megkérdezni a főigazgató úrtól, hogy mondta-e Schefflernek, amikor ezt hangoztatta: 'úgy látom, hogy az úr csak azokat a rendeleteket kapja meg, amiket akar!' Szabad-e egy főigazgatónak, ha burkoltan is hazudással megvádolni éppen egy Schefflert, akiről tudom, hogy előbb **kész vértanúhalált szenvedni** [kiemelés tőlem: M. J.], hogysen hazudjon!

2. Schefflernek maga a kiküldött sem biztosít minőségét. Az ünnepség folyama alatt érdeklődött az igazgató, erre mutatta Hermann a főigazgató levelét, amely az ügyiratokhoz van csatolva. A megbízás arról szól, hogy az ünnepségen a főigazgatót képviselje.

3. Az összes tanúk bizonyítják, hogy Scheffler a kiküldöttet bárátságosan fogadta, iránta szívélyes, udvarias magatartást tanúsított. Nem tiltakozott a kiküldött jelenléte ellen, maga Hermann is csak annyit tud mondani: az volt a benyomásom, hogy nem szívesen látott vendég voltam.

4. Hermann és Scheffler egyező vallomása szerint, az igazgató ezeket mondta: 'Rosszul esik nekünk, hogy a főigazgató úr bizalmatlan velünk szemben, hiszen mi ellenőrzés nélkül is mindig iparkodtunk kötelességünket teljesíteni és különösen fáj ez nekünk a koronázás örömnepén. Ez a bizalmatlanság éppen a mai napon úgy érint bennünket, mint valami tűszúrás. A növendékek előtt is különös színben tűnik fel, ha látják, hogy a főigazgató nem bízik bennünk.' Majdnem ugyanezeket írta meg a főigazgató úrnak, aki egy alkalommal jegyzőkönyvbe vetette, hogy ha egymást meg akarjuk érteni, valódi őszinteségre van szükség mindkét részről. Ezzel az őszinteséggel adott kifejezést a vélt bizalmatlanság fő-

lött érzett fájdalomnak, de még hozzá is tette: 'salva reverentia és az igazságnak megfelelően el kell ismernem, hogy a kiküldött urak mindig jóindulatúan és kollegiálisan viselkedtek velünk szemben'.

Méltóztassék ezekkel az okmányilag és bíróilag megállapított tényekkel szemben elolvasni azt, amit a főigazgató úr adott elő Excellenciádnak tényállásul.

5. Még egyet. Ki az a Scheffler, akit így ostorhegyre vett? A budapesti egyetemen és központi szemináriumban ma is él emléke, mint a papnövendék mintaképéé. Sub alciis lett teológiai doktor. Azután két éves magasabb kurzusra Rómába küldik. Ott az egész világ kiválasztott papjai között első volt és nyilvános disputája után avatták kánonjog doktorává. Már kispap korában romanofilnek ismerték a pesti szemináriumban a társai, akik most itt előkelő állásokat töltenek be, minisztériumban képviselők stb. és akik minden közreműködésükről biztosítottak, hogyha a minisztertől vagy a parlamentben kellene a megfelelő elégtételt igényelni. A román tényezők az idegen nemzetiségek elé a hazafias magatartás mintájául állíthatnák oda Schefflert: elsajátította a román nyelvet, két vakációját a Regátban tanulmányúton töltötte, a román nyelv terjesztésén fáradhatatlanul buzgólkodik és minden kormányrendeletet pontosan végrehajt.

Erről a Schefflerről, illetve annak írja a főigazgató:.... És ezt teszi éppen az úr, aki úgy is, mint tanár, úgy is, mint igazgató csak megtűrt. Ne csodálkozzék a főigazgató úr ilyenek után, hogy ha megtorlást kértem, mikor saját fölösleges hatósága erre az írásra bármelyik kifejezésem erejét messze túlhaladó minősítést mondott.

Nem tudom, minő lesz a reparáció, de én küzdeni fogok érte. Erről a harcról beszéltem Pteancu¹⁴ úrral. Kegyelmes urunk a vizsgálat eredményéhez képest Schefflert visszahelyezte és a maga

¹⁴ Alexandru Pteancu görögkatolikus pap, tanfelügyelő.

részéről az igazságtalan meghurcoltatásért elégtételül szentszéki tanácsossá nevezte ki. Bocsánat a hosszadalmasságért, de mit szól a kegyelmes Uram ahhoz, hogy a főigazgató úr püspök atyánkat még nem érdemesítette egy látogatásra?

*

A Szatmári Királyi Katolikus Főgimnázium iskolaelvételelről lelki naplójában Pakocs Károly (1892–1966) is beszámol.¹⁵ 1923-ban az egyházmegye állapotára vonatkozó ötéves jelentést a 83 éves Boromissza Tibor püspök vele küldte Bukarestbe Dolci nunciushoz. A Szentszékeknek szóló jelentésnek abban a rovatában, melyben az egyházkormányzás elé gördülő nehézségeket szokták felsorolni, a püspök megírta, hogy két görögkatolikus pap (Alexandru Pteancu, Simion Gocan) mint állami iskolai főtisztviselő, több katolikus iskolaépületet és egyéb vagyont erőszakkal elvett és államosítását személyesen hajtotta végre.¹⁶ Kérte a püspök, hogy a 2345. kánon értelmében – bár görög szertartásúakra nem vonatkozik a latin egyház törvénykönyve, az 1. kánon értelmében – sújtsa őket az egyházellenes tevékenységükért megfelelő egyházi fenyítéssel.

Angela Maria Dolci nuncius, miután elolvasta a szatmári jelentést, azt mondta Pakocs Károlynak: „mondd meg a püspököknek, hogy ne nagyon vagdalózzunk azokkal a fenyítékekkel. Sokszor el kell tekintenünk a kánonoktól, ha egyéb érdekeket akarunk védeni”. Megjegyzendő, hogy Pakocs lelkinaplóját, te-

¹⁵ PAKOCS Károly: *Küzdelem a lelki vakság ellen.* (gévelt kézirat) 65. In: GYÉL: Pakocs Károly Hagyaték.

¹⁶ Elvették a kir. Katolikus főgimnáziumot, a felsővisói katolikus iskolát és kántorlakást, bezártak 17 katolikus elemi iskolát és erőszakkal elvették a szatmári egyházmegye tanítóképzőjét. Lásd PAKOCS Károly: *Küzdelem a lelki vakság ellen.* 65.

hát megjegyzését is – visszaemlékezve – a békepapi korszakában rögzítette írásba. Ekkor már dicsőítette a Szentszéket, hogy nem részesítette büntetésben Pteancu Sándor és Gocan Simon görögkatolikus papokat. Viszont a katolikus főgimnázium elvételéről fájdalommal számol be. Meg volt győződve, mint ahogyan a szatmári katolikus közösség is, hogy Scheffler János iskolaigazgató letételében Gocan Simonék a bűnösök, pedig az ügy mögött a román iskolapolitika állt és nem Scheffler illojális magatartása.

KONCSAG LÁSZLÓ

**Mailáth püspök kapcsolata
a Csíkszeredai Főgimnáziumával
az ÉRTESÍTŐK tükrében**

Riassunto: Il vescovo Mailáth Gusztáv Károly appare nella storia del XX. secolo non soltanto come il fondatore, il costruttore, il protettore, delle Scuole Ecclesiastiche ma anche come l'amatissimo vescovo degli scolastici. Nell'articolo presente, sulle base degli documenti trovati nell'Archivio Arcidiocesano e nel Batthyaneum (Biblioteca Nazionale), verrà presentata una delle Scuole Ecclesiastiche, che si trova a Csíksomlyó. Il periodo presentato abbraccia 36 anni (1898-1934) dal quale si vede l'amore del vescovo verso le scuole, i professori, e alunni. Anche da questo si può constatare come i fedeli erano con grande fiducia verso questo vescovo benigno.

Parole chiave: Il vescovo Mailath e gli alunni; le visite episcopale nelle scuole; la fiducia nel vescovo; Le situazioni delle Scuole Ecclesiastiche nei primi anni del XX. secolo.

Az 1556-ban püspök nélkül maradt katolikusok fölismerték, hogy ők kell megszervezzék az egyházmegyéjüket. A székely közösségek maguk gondoskodtak iskoláikról, papjaikról, plébániáikról, a pasztorációról, jövedelmeiről. Peres ügyeikben is ők döntöttek. Így alakult meg az Erdélyi Római Katolikus Státus, amely az erdélyi püspökség területén, 1653–1932 közötti katolikus önkormányzatként tevékenykedett. Szervezete az erdélyi katolikusokat képviselő státusgyűlésből és a határozatokat végrehajtó igazgatótanácsból állt. Törvényes előjárója a mindenkorri erdélyi (gyulafehérvári) megyéspüspök. Az 1848-ban Kovács Miklós püspök által szervezett gyűlés kidolgozta a Státus szabályzatát, amit a király 1867-ben hagyott jóvá. Eszerint az egyházmegye önkormányzata az egyházmegyei alapokból iskolákat

létesíthet és tarthat fenn a katolikus közszellem kialakítására.¹ A 19. század második felében így létesült hét státus gimnázium az erdélyi ifjúság keresztény neveléséért. A hét Státus-gimnázium ábécé sorrendben a következő: a brassói, a csíkszeredai, a gyulafehérvári, a kézdivásárhelyi, a kolozsvári, a marosvásárhelyi és a székelyudvarhelyi.

A 17. század első felében Csíksomlyón kollégium működött, amely az 1661-es tatárjárás következtében hat évre kényszerült tevékenységét felfüggeszteni, majd 1667-től ismét beindult a tanítás. 1782-re a környék összefogásával kőből építettek új épületet az iskolának. Mivel a tanulni vágyó diákok egyre nagyobb számban jelentkeztek, ezért tovább bővült az iskola a felső tagozattal, 1873 után megkapta az érettségiztetés jogát.² 1878-ban a megyeszékhelyet Csíksomlyóról Csíkszeredába helyezték át, ezért a vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára 1896-ban elkezdődött a magyar állam, a Státus és Csík vármegye tanácsának csaknem tizenöt éves tárgyalása, amely azt eredményezte, hogy Nagymart Barancs nevű dúlőn 1909-ben elkezdődjön a gimnázium építése. Az épületet 1911. június 5-én gróf Mailáth Gusztáv Károly püspök avatta fel, dr. Gopcsa László miniszter, Gr. Béldi Ákos, a Státus világi elnöke, a státusgyűlés több tagja, Csík vármegye főispánja, Gyalokay Sándor, valamint a vármegye tisztakara jelenlétében.³

Az Erdélyi Római Katolikus Státus által alapított Csíkszeredai Főgimnázium Értesítői szerint megállapítható, hogy az 1898 és

¹ KUSZÁLIK Péter – MARTON József: *Erdélyi Római Katolikus Státus* In Magyar Katolikus Lexikon III. Kötet, (1997), SzIT., Budapest, 202–204.

² SZÉP Andrea Katalin: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Főgimnáziumának Csíkszeredába való áthelyezése. (1895/6-1911)*In Csíkvármegye Státusszimbóluma (2011) Csíkszereda Kiadóhivatal, 188–190.

³ SZÉP: *Az Erdélyi...*231.

1934 közötti években Mailáth Gusztáv Károly püspök a 36 tanév alatt összesen 50 alkalommal kereste fel a csíki középiskolát.⁴ Ezekből a püspöki látogatásokból egy látogatás az 1927–28-as iskolai év nyitásakor, öt látogatás a pünkösdi búcsúval volt összekötve, két alkalommal a márciusi lelkigyakorlatokon vett részt a püspök, kétszer pedig a nyári vakációban kereste fel a gimnáziumot, és a többi 40 látogatásra az iskolai évek különböző szakaszaiban került sor. Az 1906–1907-es tanévben egészségi okokból nem látogatta meg a gimnáziumot, az 1907–1908-as tanévben a püspök maga helyett Pál István tiszteletbeli kanonokot, igazgatótanácsi előadót küldte.

Mailáth püspök fontosnak tartotta a diákok nevelését, ezért látogatásai során 21 alkalommal hallgatta meg a tanárok előadásait, hogy megfigyelje tanítási módszereiket és értékelte munkájukat. Ilyenkor a diákokhoz is kérdéseket intézett a tananyaggal kapcsolatosan. Csipak Lajos régens visszaemlékezése: a püspök megérkezéséről forgatókönyvszerűen tájékoztat.

A gimnáziumi nevelésnek fontos tényezője volt az önképző kör, amely a tanulók irodalmi műveltségének fejlesztésére, a szókincsük gyarapítására, illetve a kifejezőképességük fejlesztésére szolgált. A gimnáziumi értesítők beszámolnak arról, hogy Mailáth püspök látogatásai során hat alkalommal részt vett az iskolai önképzőkör gyűlésein, melyeket nem kimondottan vallási jelleggel szerveztek a diákoknak. Visszaemlékezésből⁵ tudjuk, hogy az állandó programban könyvbemutatók, román nyelvű költemények magyar-

⁴ A Gyulafehérvári Érseki Levéltárban (a továbbiakban GYÉL) az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Gimnáziumának az 1875–1910 között kiadott Értesítői a 9-es csomagban vannak. Tekintettel arra, hogy 1911-ben a Gimnázium Csíksomlyóról Csíkszeredába költözött, megváltozott a neve: Csíkszeredai Főgimnázium lett belőle. Az érseki levéltárban a 10-es csomag az 1911-től 1944-ig terjedő tanévek Értesítőit tartalmazza.

⁵ id. János Pál csíkszeredai ny. múzeumigazgató, tanfelügyelő, tanár.

ra fordítása, illetve szavalóversenyek szerepeltek. Az 1932–33-as tanévben szervezett szavalóversenyen részt vettek többek között Baricz Dénes⁶, Botár Levente⁷, Eröss Lajos⁸ és János Pál. Ezt a nemes célt szolgálta a püspök három alkalommal adott könyvadó-mánya az iskolai könyvtár bővítésére, valamint a jó eredménnyel végző és tevékeny diákok szorgalmának jutalmazására, ahogy ez az 1902–1903-as tanévben is történt. Könyvjutalmat kaptak Teleki Gábor IV., Szporni Sándor III., Orbán Elemér V., Filó József VI., Stein V. I., Bokor Ferenc VI., Szporni Károly II., Bujáki D. VII., Kolozsi Márton VII., Duducz Zoltán V., Teleki József VII., Óriás Nándor VII. osztályos tanulók.⁹

Volt alkalom, hogy a püspök maga fizette ki a diákok tanítási költségét. Az 1918–1919-es tanévben az I. osztályos Gedeon Gellért Zoltán részére 2500 koronát adott.¹⁰ Az 1920–1921-es is-

⁶ Baricz Dénest (1914–1978) 1943-ban szentelte pappá Kolozsváron Márton Áron püspök. Segédlelkész volt 1943–1944-ig Csíkszentmártonon, 1944–1945-ig Gyergyóremetén, 1945–1947-ig Marosvásárhelyen és Borszéken, 1947–1948-ig Kolozsváron, 1948–1949-ig Brassóban, 1949–1952-ig plébános Csíkmadarason és Gyergyószentmiklósán, 1952–1953-ig Petrozsényben, 1953–1955-ig Kilyénfalván, 1955–1969-ig Csíkdánfalván, 1969–1978-ig Ehedén volt plébános. In FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmege Történeti Papi névtára* (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 175.

⁷ Botár Levente ifjúsági költő, majd katona. A második világháborúban halt meg – id. János Pál 1983-as gyűjtése alapján.

⁸ Eröss Lajost (1919–2004) 1943-ban szentelte pappá Kolozsváron Márton Áron püspök. 1943–1945-ig Nagykászonban, 1945–1947-ig Brassóban, 1947–1951-ig Kolozsváron volt segédlelkész. 1951–1954-között börtönben volt. 1954-ben plébános lett Torockószentgyörgyön, 1954–1965-ig ismét börtönbe került, majd internálták. 1965–1972-ig Csíktaplocán plébános, 1972–1985-ig Gyulafehérváron püspöki irodaigazgató. In FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmege Történeti Papi névtára* (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 231.

⁹ *Gimnáziumi értesítő 1902–1903*, 114.

¹⁰ *Gimnáziumi értesítő 1918–1919*, 51.

kolai év 2. félévében Horváth Vincze III. és Szász Lajos IV. osztályos tanulók részére 400-400 lejt fizetett ki.¹¹ Három alkalommal találunk feljegyzést arról, hogy Mailáth püspök évente egy tanulóknak kifizette a római zarándoklat költségeit.¹²

A püspök inkább lelkipásztor volt, mint tanár, mert a lelki értékekre nagy hangsúlyt fektetett. Az iskolai látogatásokat felhasználta arra, hogy az idősebb diákokat meggyóntassa és megáldoztassa. Az értesítők szerint 24 alkalommal szolgáltatta ki a bűnbánat és az Eucharisztia szentségét. Ezen alkalmak némelyikén a keresztény nagykorúság szentségét is kiszolgáltatta, hét alkalommal bérmált, összesen 345 diákot. A vallásos élet erősítésére a Mária Kongregációba hat alkalommal 126 diákot fogadott be, 1909. október 28-án pedig a gimnázium kápolnájában pappá szentelte Kovács Lajost.¹³

Iskolalátogatásait felhasználta arra, hogy buzdító beszédekkel mondjon: 25 alkalommal szólt többek között a becsületes munka és a józan élet értékéről, a hit szerepéről, az erkölcs fontosságáról, a mértéktelen italozás és a dohányzás veszélyeiről.

Két tanévben, 1906–07-os és az 1907–08-as tanévekben a püspök nem látogatta meg a csíki gimnáziumot.

Annak ellenére, hogy az 1916–1917-es tanévben az első világháború miatt szünetelt a tanítás, május 17-én a városból összegyűlt tanulókat meggyóntatta és megáldoztatta. Jövetelének célja a gimnázium épületében működő táborigazságot betegeinek látó-

¹¹ *Gimnáziumi értesítő* 1920–1921, 21.

¹² *Gimnáziumi értesítő* 1920–1921, 21.

¹³ *Kovács Lajost (1887. jún. 12-én született)*a pappá szentelése után Aachenben tanult zenét. Szolgálati helyei: 1910–1911 Nagyszeben, 1911–1912 Csíkszentdomokos, 1912–1914 Beszterce, 1914–1918-ig Erzsébetbánya. 1918-ban ferences szerzetes lett. In FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi névtára* (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 311.

gatása és vigasztalása volt.¹⁴ Felkereste a fronton harcoló katonákat is, ez azt igazolja, hogy széles látókörű, empatikus ember volt.

A gyümölcsöző ifjúsági nevelésnek meglett az eredménye. A gimnázium növendékei közül többen a teológiára jelentkeztek továbbtanulásra. A gyulafehérvári Római Katolikus Teológia Levéltárában őrzött hallgatói jegyzékekben megtalálható az 1899–1900-as, az 1901–1906-os,¹⁵ 1907–1918-as tanévek,¹⁶ illetve az 1920–1932-es főiskolai évek vonatkozó tájékoztatók.¹⁷ Ezek szerint az 1899–1900-as tanévben 12 kispap Csík-, Gyergyó- Háromszék és Kászonszékből, vagy távolabbról származott. Valószínűleg a Csíksomlyói Státus Gimnázium növendékei voltak. Az 1901–1902-es főiskolai évben 11-en, az 1902–1903-as főiskolai évben 6-on, az 1903–1904-es főiskolai évben 6-on, az 1904–1905-ös főiskolai évben 5-ön, az 1905–1906-os főiskolai évben 4-en, míg az 1906–1907-es főiskolai évben 5-ön jelentkeztek az első évre. Az említett évek jelentkezőinek nagy száma arra enged következtetni, hogy az ekkor még Csíksomlyón székelő Státus Gimnázium növendékeiből is jöttek Gyulafehérvárra továbbtanulni.

Az 1907–1908-as tanévtől kezdve nyomon követhetjük, hogy a csíki középiskolából hányan mentek tanulni Gyulafehérvárra. Az 1907–1908-as főiskolai évben 11 kispap, az 1908–1909-es tanévben 2, az 1909–1910-es évben szintén 2 személy jelentkezett a papnevelő intézetbe, és rajtuk kívül még 4 diák a nyolcadik osztályba kérte felvételét. Az 1910–1911-es tanévre 3 személy jelentkezett a gyulafehérvári római katolikus papnevelde első évfolyamára. Az 1911–1912-es és az 1912–1913-as tanévekben négyen-

¹⁴ *Gimnáziumi értesítő* 1916–1917, 8.

¹⁵ Gyulafehérvári Papnevelde Levéltára (a továbbiakban GYPL.) I. 10/c. Hallgatói jegyzékek In VIII-as doboz 1896–1900.

¹⁶ GYPL. I. 10/c. Hallgatói jegyzékek In IX-es doboz 1901–1906.

¹⁷ GYPL. Hallgatói jegyzékek I.10/c. In X-es doboz 1907–1918.

négyen az első évre, két-két tanuló pedig a nyolcadik osztályba jelentkezett. Az 1913–1914-es főiskolai évre öten jöttek az első évre. Az 1914–15-ös tanévben ketten jelentkeztek a teológia első évfolyamára, egy diák pedig a nyolcadik osztályba jelentkezett, ez Márton Áron volt. A következő két évben nem jelentkeztek az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíkszeredai Főgimnáziumából. Az 1917–1918, az 1918–1919-es és az 1919–1920-as évek jegyzékei hiányoznak a Gyulafehérvári Római Katolikus Teológia Levéltárából. Az 1920–21-es főiskolai évre 6 csíki, köztük Márton Áron, az Erdélyi Egyházmegye későbbi püspöke jelentkezett. Idézem azt a levelet, amelyben a csíkszentdomonkosi háborút járt fiatalember összefoglalja az érettségi óta eltelt 5 esztendő eseményeit, az első világháború három frontján és a 2 hónapos fogságban szerzett élményeit. A levél a Mailáth püspök iránti teljes bizalom kifejezője.

Gyulafehérvár, 1920. május 24-én.

Kegyelmes Atya! Nem volt alkalmam, hogy jószágát személyesen köszönjem meg. Kegyelmességed nagy lelke akkor fogott át, szeretete melyet ösztönszerűen kerestem, szomjasan és vigasztalásért epedve, akkor jött segítségemre, mikor lelkem csúnya, üszkösödő sebekkel borított lelkem vonaglott a fájdalomtól, mikor leginkább fojtogatott elvetemültségem heves öntudata, s roskadozva az önhibámból reám nehezédő teher alatt, talán az utolsó harc viharzott fel bensőmben, a jónak egy utolsó erőfeszítésére, a szabadulni vágyásnak legintenzívebb kitörése. Az Isten adta hitet lekicsinyeltem és rendszeresen gyöngítettem, szellememet nemtelenségekbe fojtottam, s amikor kielégülést keresve a hitetlen, de „felvilágosult” írók egész tömegét faltam fel, a beígért és várt megnyugvás helyett megjött az önmagamtól való megundorodás erős érzete, amidőn elviselhetetlennek tudtam életet s kegyetlennek a végzettség-gel dolgozó buta létet, és amikor azt hittem, hogy megtaláltam az

emberi problémáknak eddig előlem gondosan rejtegetett megoldását: a kérdőjelek fenyegető tömegére bukkantam. Azt tettem, amit a tékozló fiú tett: a sertések eledeléből ettem és nem tettem be vele. Rideg közönnnyel fosztottam meg lelkemet az Isten pazar ajándékaitól. Letaroltam mindent. Ördögi pusztítást vittem véghez, s utána a cinizmus kaján maszkját öltve fel tettetett nemtörődömséggel palástoltam el benső idegességemet, lelkiismeretem által időnként kiváltott nyugtalanságomat. S ez a kezdetben magamra erőszakolt cinizmus fogott meg később, mikor enyhülést akartam mindenáron, mikor sírni szerettem volna és nem tudtam egészen addig, amíg kegyelmességednél fel nem szakadt keblemből az első zokogás, elő nem tört az első forró könnycsepp, s akkor ingatag lelkemet gyönyörű hatalmas hitéhez kapcsolva megteltem a halálos veszedelemből menekültek élet örömeivel, a szebb élet utáni erős vággyal. Köszönöm Atyám, köszönöm. Fáj, hogy a beteg lélekkel beteg testet is hoztam magammal, s ez aggodalmat okozott Kegyelmisségednek. Fizessen meg érte az Isten. Fiúi szeretettel Márton Áron.¹⁸

Márton Áron az 1920–1921-es főiskolai évre háromhetes késsel érkezett, mégis Mailáth püspök ezzel az utasítással küldte a kérelmezőt a teológia rektorához, dr. Péter Antalhoz: „További eljárás végett értesítem, hogy Márton Áron érettségizett ifjút felvettem papnövendékeim közé az első évre.”¹⁹

A csíki főgimnázium mindennapjairól, gondjáról dr. Csipak Lajos régens így számolt be: *Kegyelmes Püspökatyám!*

Mindnyájan nagy örömmel vettük Kegyelmes Püspökatyánk levelét. Örvendünk és készülve készülünk jövetelére. Reméljük, hogy most nem fog semmi olyan közbejönni, amiért ismét elma-

¹⁸ Batthyaneum, VII. regiszter, D doboz, leltári szám 30. 285

¹⁹ GYÉL, 5474-1920, E, Csomag 6

radna. Csak a csíki tél addig enyhüljön meg. Most nagyon szigorú, úgy gondoljuk, akkorra már nem sok marad a mérgéből. Addig bizonyosan meg fogjuk tudni Kegyelmes Atyám pontos érkezését. Az intézet működése eddig zavartalan volt. Igaz, hogy a drágaság fokozódása és a tartásdíj csekélysége miatt (havi 150 kor) eddig deficittel dolgozom, de azért nem akarnám a kosztot sem mennyiségében, sem minőségében leszállítani, inkább fizessünk rá valamit. Kenyérnek valóval áprilisig biztosítva vagyunk, addig talán megint sikerül Radnótról gabonát kapnunk. Más nehézségünk nincs. Pedig kenyérfogyasztóink száma megsaporodott. Gyószentmiklóson²⁰ a négy felső osztály megszűnt, így 16 növendék onnan hozzánk jött át, azokat mind bentlakónak kellett befogadni. Így most 116-on vagyunk. A fiúk jól vannak, most az influenza kissé járványszerűen lépett föl, de szelíd formában. A Püspök Urunk által segélyezendő növendékekről majd Kassai igazgató úrral közösen fogunk javaslatot tenni. Úgy ő, mint Ernő örvendenek Kegyelemes Atyám üzenetének. Bármennyire is szeretném, hogy Ernő²¹ óhaja teljesüljön, mégis ha tudnék eléje akadályt gördíteni, megtenném, mert mi benne sokat veszítenénk, ha tényleg eltávozna tőlünk. Mi most úgy érezzük, hogy a csíki gimnázium súlyosabb lesz a jövőben, mint a brassói és nagyon fontos, hogy itt Ernő féle erők is dolgozzanak. Hogy magamról is írjak valamit, nagyon szomorú újémem volt. Édesanyám újév napján súlyosan megbetegedett tüdőgyulladásban. Táviratilag haza hívtak Makóra. De hála Istennek – nagyon veszedelmes krízis után – túlesett a betegségen, s amint most írják, napról-napra erősödik. Egy hétig kellett otthon lennem. Intézetünket,

²⁰ Gyószentmiklós – így írta a szerző.

²¹ Csipak régens itt Veress Ernőre utal, aki 1919–20-as iskolai évben hittanár volt Csíkszeredában, következő évre ismét Brassóba került hittanárnak. In FERENCZI Sándor A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára (2009) SZIT-VERBUM, Budapest – Kolozsvár, 443.

*iffúságunkat és mindnyájunkat Kegyelmes Atyánk szerető jóindulatába ajánlva vagyok legkisebb fia: dr. Csipak Lajos régens Csíkszereda, 1920. febr. 5-én*²²

A régens által emlegetett hiányt úgy lehetett kezelni, hogy a püspök tudta nélkül más is gyakorolta az adakozást a főpap szellemében. Volt a városnak egy jó hírű mészáros, Cseh István, aki naponta egy-egy láda húst küldött a gimnázium diákjainak. Egy jó szívű pék, Engeleiter Károly, gyakran peracet meg kenyeret küldött a tanulók ellátására. A környező falvak közbirtokosságai fűtésre méteresbe felvágott bükkfát küldtek, illetve a különféle alapítványok a diákok taníttatását fedezték.²³

Az 1921–1922-es tanévben nem volt jelentkező Csíkból az első évre, az 1922–1923-as tanévben két jelentkező érkezett a csíkszeredai Státus Gimnáziumból. Az 1923–1924-es tanévben hat, az 1924–1925-os tanévben három, az 1925–1926-os főiskolai évben három, az 1926–1927-es évben négy, az 1927–1928-as tanévben szintén négy, az 1928–1929-es főiskolai évben hat, az 1929–1930-as évben öt, az 1930–1931-es tanévben hét, az 1931–1932-es főiskolai évben pedig hárman jelentkeztek a gyulafehérvári római katolikus papneveldebe.²⁴

Mailáth püspök nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy minden tanévben felkeresse a gimnáziumunkat, nyomon követve az ott tanulók szellemi-lelki fejlődését. Bizonyítékul szolgálnak gimnáziumunk évi értesítői.

²² Batthyaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 30. 234.

²³ Id. János Pál nyugalmazott múzeumigazgató, tanfelügyelő, iskolaigazgató és tanár visszaemlékezése.

²⁴ GYPL. Hallgatói jegyzéke In I.10/C XI-es doboz.

Az 1898–1899-es tanévben gr. Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök a diákok iránti szeretetét azzal is kifejezte, hogy a csíksomlyói pünkösdi búcsú előtti pénteken meglátogatta a gimnáziumot, az egyes osztályokban a tanulók feleleteit meghallgatta, és az ifjúságot jóra buzdította. Pénteken délután az ifjúságot gyóntatta. Viszonzásul a diákok pünkösdi szombatján este énekkel, szavalatokkal és zenével köszöntötték a főpásztort, aki végül köszönetet mondott az ifjúságnak.²⁵A főgimnázium könyvtárának bővítésére a „Rózsabimbók”c. könyvet adományozta a püspök.²⁶

Az 1899–1900-as iskolai évben a pünkösdi szombatjára szervezett iskolai ünnepélyre Mailáth püspökön kívül nagyszámú zárándok érkezett. Érthető, hogy a főpásztor felhasználta az alkalmat, hogy a jelenlévőket a jóra és a vallásos életre buzdítsa.²⁷

Az 1900–1901-es tanévben, május 24-én Mailáth püspök a gyergyói bérmakörútról érkezett a gimnáziumba. A főgimnázium ifjúsága 25-én este lámpionos felvonulással, továbbá ének- és zenedarabok előadásával tisztelgett a főpásztor előtt. A köszöntő beszédet Daragus András VIII. osztályos tanuló mondta, amire a főpásztor a szeretet és a jóság hangján válaszolt. Öt napot töltött az intézetben, 29-én több osztályt keresett fel, s a diákokhoz kérdéseket intézett a tananyagból. A vallás érettségén a vizsgázók feleleteit hallgatta meg, majd buzdító beszéddel szorgalmazta a vallásos életet. Délután a kettős fiúnevelő intézetben időzött, a tantermekben tanuló ifjaknak atyai tanácsokat adott.²⁸Az ifjúsági könyvtár gyarapítására könyveket adományozott, ahogyan

²⁵ *Gimnáziumi értesítő 1898–1899*, 50–51.

²⁶ *Gimnáziumi értesítő 1899–1900*, 99.

²⁷ *Gimnáziumi értesítő 1898–1899*, 50–51.

²⁸ *Gimnáziumi értesítő 1900–1901*, 44.

Szántó József megyei aljegyző, továbbá dr. Molnár József megyei főorvos és a Kisfaludy Társaság is tette.²⁹

Az 1901–1902-es tanévben Mailáth püspök több ízben kereste fel a gimnáziumot. Megjelent a tanítási órákon, részt vett az önképzőköri gyűléseken, az ájtatossági gyakorlatokon és az iskolai ünnepeken. A diákokat az Isten és a haza iránti kötelességeik teljesítésére biztatta, de anyagilag is segítette őket.³⁰A főpásztor könyvjutalmi: Tóth Mike *Közép-európai műépítmények* című kötetének egy-egy példányát adományozta a IV. osztályos Teleki Gábornak, illetve a III. osztályos Szpornyi Sándornak kiváló rajzaiért. Tóth Mike *A szeretet lángjai* című kötetét az V. osztályos Orbán Elemérnek, Tóth Mike *Leleki kalauz* című könyvét a VI. osztályos Filó Józsefnek, és Tóth Mike *Virágcsokor* című kötetét az I. osztályos Stein I.-nek ajándékozta. Henning *A három kassai vértanú* című könyvét a VI. osztályos Bokor Ferencnek, Herchenbach *Ranasrak* című kötetét a II. osztályos Szporni Károlynak, Hettinger *Timotheus* című művét a VII. osztályos Bujáki Domokosnak, Simon Péter *Király és a haza* című négykötetes művét a VII. osztályos Kolozsi Mártonnak, Bougaud *Alacoque Margit élete* című könyvét az V. oszt. Duducz Zoltánnak, Spillmann *Egy királyné életéért* című kétkötetes művét a VII. osztályos Teleki Józsefnek és Mokl A. M. *Congregatiók története* című munkáját a VII. osztályos Óriás Nándornak adományozta.³¹

Az 1902–1903-es év folyamán gróf Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök többször látogatta meg a csíksomlyói főgimnáziumot. Ilyenkor meghallgatta az órákat, megjelent az önképzőkö-

²⁹ Gimnáziumi értesítő 1900–1901, 111.

³⁰ Gimnáziumi értesítő 1901–1902, 47.

³¹ Gimnáziumi értesítő 1902–1903, 114.

ri gyűléseken, a különféle ájtatosságokon, az exhortációkon és az iskolai ünnepeken.³²

Az 1903–1904-es tanévben a püspök először december 11–14 között, másodsor május 7–8. napjain kereste fel a gimnáziumot. Decembéri látogatásakor a szentmise végén pápai áldásban³³ részesítette a jelenlévőket. Délelőtt megáldoztatta a gyónásukat végzett diákokat és megáldotta a Mária-Társulatnak újrászervezett és berendezett kápolnát. Következő nap az iskolát látogatva meghallgatta az első osztályban a magyar és számtanórát, az ötödik osztályban a latint, a hatodikban a hittant, a VIII. osztályban pedig a németórán a tanítást és a tanulók feleleteit. Második látogatásakor új tagokat iktatott be a Mária-Társulatba.³⁴

Az 1904–1905-ös tanévben a püspök március 17-én reggel váratlanul jelent meg a Ft. Halmay Antal kármelita szerzetes vezette húsvéti lelkigyakorlaton. Az intézet nagytermében a lelkigyakorlat fontosságáról beszélt, hangsúlyozva az ifjúság viselkedésére vonatkozó utasításait. 18-án késő estig gyóntatta a hozzáforduló ifjakat, 19-én pedig megáldoztatta őket. 20-án óralátogatásokat végzett. Meghallgatta az I. A osztályban a latin, a számtan és a rajzoló geometriai órát, a I. B-ben pedig a hittant. A másodikban a földrajzot hallgatta, a harmadik, negyedik és ötödik osztályokban a latint, a hatodikban a németet, a hetedikben az egészségtani órát, míg a nyolcadik osztályban a latin és a francia órát. Másodsor a pünkösdi ünnepek előtt látogatott el a gimnáziumba, június 8–11-e között. Június 8-a a csíksomlyói búcsúval telt. Következő nap délelőtt a IV–VII. osztályosok hittan vizsgáját hallgatta, délután pedig az I–III. osztályosok feleleteit;

³² *Gimnáziumi értesítő 1903–1904*, 58.

³³ A megyéspüspök feladata, ha a pápa helyett részt vesz egyházi vagy világi eseményen, tolmácsolja az üzenetét és apostoli áldását. In ÉRSZEGI Márk Aurél: *Pápa, Szentszék, Vatikán*. (2014.) SZIT., Budapest, 72.

³⁴ *Gimnáziumi értesítő 1904–1905*, 122.

5 órától gyóntatott, másnap áldoztatott, és bérmálta az arra felkészülteket. A püspök a VIII. osztályos Gábor Lászlót jutalomból egy húsvéti zarándoklatra jelölte, s a költségeket is kifizette.³⁵ Pünkösöd napján Csíkszeredába ment bérmálni.³⁶

Az 1905–1906-os iskolai évben a püspök október 17-én érkezett. A következő nap a tanítóképzőt látogatta meg, 19-én pedig több osztályban is részt vett a tanárok előadásain és meghallgatta a tanulók feleleteit. Délután a diákokat gyóntatta, másnap reggel megáldoztatta őket. Majd megnézte két osztály tornagyakorlatát. Délutánra az ifúságnak szabadidőt engedélyezett, ő két órakor elutazott. Március 26–29. napjain tartott nagybőjti lelkigyakorlatok ideje alatt érkezett meg: 28-án reggel az ifúságot buzdította a lelkigyakorlatok kegyelmeinek őrzésére. Délután gyóntatta, másnap pedig áldoztatta a húsvéti gyónásukat végzett tanulókat és tanárokat. Szentmise után óralátogatást végzett, 30-án elutazott. Harmadszor a pünkösdi búcsú alkalmával látogatott el a gimnáziumba. Előtte elnökkölt a VIII. osztályosok hittani érettségijén, délután gyóntatta az ifjakat, másnap reggel megáldoztatta az ifúságot, azután ünnepélyesen felavatta a Mária-Kongregációba lépőket.³⁷

Az 1906–1907-es iskolai évben a február 23–26. napjain tartott lelkigyakorlatra ment el a püspök, amelyet a III–VIII. osztályosoknak Ft. P. Jablonkai Gábor SJ. vezetett, míg az I–II. osztályosokét Ft. Balog József brassói főgimnáziumi hittanár. Végül az ifúság tanáraival együtt gyónt és áldozott.³⁸ Az 1907–1908-es tanévben nem látogatta meg a gimnáziumot.

³⁵ Gimnáziumi értesítő 1906–1907, 120.

³⁶ Gimnáziumi értesítő 1905–1906, 72.

³⁷ Gimnáziumi értesítő 1907–1908, 162.

³⁸ Gimnáziumi értesítő 1908–1909, 104.

Az 1908–1909-es iskolai tanévben Mailáth püspök október 8-án érkezett, 9–10-én több osztályban hallgatta az oktatást és a tanulók feleleteit. 10-én délután a nagyobb ifjakat gyóntatta, következő nap pedig szentáldozásban részesítette őket, és felavatta a Mária-Társulatba lépőket. Ugyanekkor részt vett X. Piusz pápa 50 éves papi jubileuma alkalmából délelőtt 11 órakor tartott iskolai ünnepségen, melynek befejezésekor a Szentatya érdemeit méltató beszédet intézett az ifjúsághoz és a nagyszámú ünneplő közönséghez.³⁹

Az 1909–1910-es tanévben a püspök október 25-én érkezett, 26-án és 27-én több osztályban meghallgatta az oktatást és a tanulók feleleteit, 26-án délután gyóntatta a tanulókat, következő nap reggel a szentmisén megáldoztatta őket. 28-án reggel pappá szentelte Kovács Lajos szerpapot, a gimnázium egykori növendékét. Az ünnepen a tanuló ifjúság is jelen volt.⁴⁰

Az 1910–1911-es iskolai évben a püspök január 8-án érkezett, 9-én a tanulókat gyóntatatta, a következő nap reggelén, a szentmisén megáldoztatta a gyónást végzetteket, s ugyanezen a napon megnézte az új gimnáziumot és internátust.⁴¹

Az 1911–1912-es tanévben a püspök november 24-én érkezett Csíkszeredába, s rövid ottléte után Csíksomlyóra ment. Onnan 25-én délután tért vissza és 27-én távozott el a városból. Ottléte alatt gyóntatta az ifjúságot, megjelent az órákon, és részt vett az önképzőkör gyűlésén. Az ifjúságot több beszédben is buzdította a tiszta életre, az Oltáriszentség imadására, kérte, hogy küzdjenek rossz indulataikkal, s járuljanak gyakran a szentáldozáshoz, mint az igazi jó kútforrásához. A tanári karral az ifjúság nevelé-

³⁹ Gimnáziumi értesítő 1909–1910, 48.

⁴⁰ Gimnáziumi értesítő 1910–1911, 64.

⁴¹ Gimnáziumi értesítő 1911–1912, 191.

sének fontos kérdéseit beszélte meg. Jelenléte felemelő, lelkesítő volt mind a tanárookra, mind a tanulókra nézve.⁴²

Az 1912–1913-as tanévben püspök október 24-én óralátogatást végzett, gyóntatta az ifjúságot, s több ízben buzdító beszédet intézett hozzájuk; 27-én részt vett az iskolai ünnepségen, amelyen az ifjúsághoz és a nagyszámú közönséghez tanulságos beszédet is intézett. Másnap eltávozott városunkból.⁴³

Az 1913–1914-es iskolai évben a Mailáth püspök május 21-én érkezett s bekapcsolódott az ifjak gyóntatásába. A végzős növendékeket gyóntatta, hogy útbaigazíthassa őket a pályaválasztás nehéz kérdésében. 22-én bérmálta a növendékeket, 23-án és 29-én megjelent a tanítási órákon is. Május 29-én a Mária-Társulatban ő vezette a tagfelvételt. Az ifjakat a jóra buzdította, és emlékül a pápa (saját kezű aláírásával ellátott) arcképét ajándékozta az intézetnek. Megérkezésekor az igazgató köszöntötte, míg a távozásakor az igazgató-helyettes búcsúzott el tőle.⁴⁴

Az 1914–1915-ös iskolai évben a püspök november 27–29. között látogatta meg a gimnáziumot. Megjelent a tanítási órákon, 28-án gyóntatta a fiatalokat, 29-én pedig megáldoztatta őket. Május 18–20-án szintén az intézményben tartózkodott. Gyóntatta és áldoztatta az ifjúságot, 18-án pedig elnőkölt a vallástani vizsgákon. Az ifjúságot mindkét látogatásakor buzdította a jóra. Minden vizsgázónak egy-egy szentképet adott emlékül.⁴⁵

Az 1915–1916-os iskolai évben a püspök november 24-én érkezett Csíkszeredába. 26-án megjelent a tanítási órákon, 27-én részt vett az ifjak gyóntatásában, 28-án megáldoztatta őket s a testület tagjait, több növendéket megbérmált, s megjelent az Al-

⁴² *Gimnáziumi értesítő 1912–1913*, 72–73.

⁴³ *Gimnáziumi értesítő 1913–1914*, 39.

⁴⁴ *Gimnáziumi értesítő 1914–1915*, 15–16.

⁴⁵ *Gimnáziumi értesítő 1915–1916*, 19.

koholelles Egyesület gyűlésén. Az ifjúsághoz buzdító beszédet intézett, s naponta háborús vecsernyét tartott, 29-én Székelyudvarhelyre utazott.⁴⁶

Az 1916–1917-es tanévben Mailáth püspök május közepén érkezett a városba, és a gimnázium igazgatójánál szállt meg. A városból összegyűlt tanulóifjúságot május 17-én meggyóntatta és megáldoztatta. Mivel a gimnáziumban a tanítás egész évben szünetelt, ezért a gimnáziumban felállított katonai kórház meglátogatása és a sebesült katonák vizsgálása volt jövetelének a célja. Apostoli látogatását augusztusban megismételte.⁴⁷

Az 1917–1918-as iskolai évben a főpásztor májusi látogatásakor megörvendezettette a tanári testületet, amikor a búcsúzásnál Csató János tanárt az ifjúság és a tanárok lelkes éljenzése közben szóban szentszéki tanácsosnak nevezte ki. Pár nap múlva a kinevező irat is megérkezett (3680-1618 p.sz.)⁴⁸ Május 23-án Mailáth püspök ismét látogatóba érkezett. Az üdvözlés után hozzáfogott az ifjúság gyóntatásához. Másnap áldoztatott, és megbérmált 100 tanulót. Szombaton, 25-én, mindenik osztályt meglátogatta, s az ifjakat a tiszta életre és a szorgalmas munkára buzdította.⁴⁹

Az 1918–1919-es iskolai évben Mailáth püspök március 17-én délelőtt a tanárok előadásait és módszereit figyelte meg, s minden osztályban a tiszta életre és szorgalmas munkára buzdította az ifjúságot. Másnap, március 18-án, 51 tanulót bérmált meg.⁵⁰ Ebben az iskolai évben Gedeon Gellért és Zoltán I. osztályos tanulók iskolai és ellátási költségei fedezésére saját pénzéből 2500 koronát adott.⁵¹

⁴⁶ *Gimnáziumi értesítő* 1916–1917, 22.

⁴⁷ *Gimnáziumi értesítő* 1917–1918, 8.

⁴⁸ *Gimnáziumi értesítő* 1918–1919, 9.

⁴⁹ *Gimnáziumi értesítő* 1919–1920, 10.

⁵⁰ *Gimnáziumi értesítő* 1920–1921, 4.

⁵¹ *Gimnáziumi értesítő* 1921–1922, 51.

Az 1919–20-es tanévben, március közepén és június 4-én látogatta meg a gimnáziumot. Mindkét alkalommal gyóntatta a felsőbb osztályosokat, hogy az erkölcsi tökéletességre segítse őket. Márciusban 34 ifjút bérmált meg s felvette őket a Mária-Kongregációba.⁵²

Egy hálás diák levele tanúskodik arról, hogy a püspök saját költségén taníttatott rászoruló diákokat.

„+! D. a J. Kr.!

Kegyelmes Atyám!

Eröss régens úr tudtomra adta, hogy Kegyelmes Atyám az évi tartási díj felét 400 Koronát elküldte. A jó Isten fizesse meg Kegyelmes Atyám irántam való jóságát. Négy éve, hogy fizeti Kegyelmes Atyám a tartás díját, s így lehetővé teszi, hogy tanulhassak és így egykor hasznos polgára lehessenek hazámnak. Még egyszer köszönöm Püspök Atyám irántam tanúsított kegyes jóságát.

Végtelen jóságáért számtalanszor csókolja jóságos kezét hű tanítványa

Szilveszter Árpád

Kézdivásárhely, 1919. nov. 16⁵³

Ugyanebben az iskolai évben Mailáth püspök a Gedeon testvéreket taníttatását 900 koronával támogatta.⁵⁴

Az 1920–1921-es tanévben Mailáth Gusztáv Károly püspök május 11-én látogatta meg az iskolát, amikor a VIII. osztályos tanulók osztályvizsgáján több mint egy órát elnökölt, következő nap elnökként vezette a VIII. osztály vallástan vizsgáját.⁵⁵ Ebben az iskolai évben Mailáth püspök Horváth Vince III., Szász Lajos IV.

⁵² *Gimnáziumi értesítő 1922–1923*, 8.

⁵³ *Batthyaneum*, Mailáth öröksége, VII. csomag, D. doboz, lelt. szám 30.179.

⁵⁴ *Gimnáziumi értesítő 1923–1924*, 12.

⁵⁵ *Gimnáziumi értesítő 1924–1925*, 7.

osztályos tanulók második félévi iskolai díjából kifizetett 400-400 lejt.⁵⁶

Ebben az évben több kisebbséget sújtó oktatási törvényt szavaztak meg. Korlátozták az anyanyelvi oktatást,⁵⁷ a kisebbségi tanárokat nyelvvizsgára kötelezték, bevezették a származás-, nyelv- és valláselemzéseket. 1925-ben megszavazták az érettségire vonatkozó törvényt, amely arra kötelezi a felekezeti iskolák növendékeit, hogy az állami iskolák tanárai előtt román nyelven érettségizzenek. Ezek sok feszültséget jelentettek az erdélyi magyar oktatásban. A csíkszeredai diákoknak Brassóban kellett érettségi vizsgára jelentkezniük.⁵⁸ A soron következő levélből érződik az aggodalom, amely az új helyzetnek lett a következménye.

„Kegyelmes Püspökatyám!

Szívesen és örömmel vállalkozom a lelkigyakorlatok anyagi oldalának rendezésére. Már most hozzáfogunk a szokásos nyári javításokhoz és takarításhoz, hogy júl. 19-ére tiszta intézetbe fogadhassuk a vendégeket... Szeretném tudni Kegyelmes Atyám július első felének milyen napjain lesz Gyulafehérvárott, hogy haza utaztomban kiszállhatnak ezekre nézve Kegyes engedélyét kikérhetném és amennyiben valami megbízása volna Magyarországra azt is átvehetném. Utazásomat azért nem halaszthatom a lelkigyakorlat utánra, mert augusztus elejére vissza akarok jönni, akkorra inkább szükség lesz rám az új tanév előkészítésére. Megnyugtathatom Kegyelmes Atyámat, hogy azért a lelkigyakorlatokkal nem lesz baj. Azokon a személyzet eléggé gyakorlott, hogy utasításaim után el fogja nélkülem is végezni a dolgát.

⁵⁶ *Gimnáziumi értesítő 1925–1926*, 21.

⁵⁷ Decret No. 10.596-1923.

⁵⁸ ANTAL Imre: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Főgimnáziumának Csíkszeredába való áthelyezése. (1895/6-1911)*In Csíkvármegye Státusszimbóluma (2011) Csíkszereda Kiadóhivatal, 156.

Sándor Imre itt lesz és Kassai igazgató urat is megkérem, hogy Imrének járjon kezére.

A mi érettségink bizony elég szomorú volt, 17 megbukott 3 hónapra, 9 pedig egy évre. A bizottság jó indulatú volt. A miniszteri biztos Baciú úr is nagyon enyhén kezelte őket. A hiba a fiúkba volt. Legnagyobb részük készületlenül állott oda vizsgára. Különben Kegyelmes Atyám hittan érettségijükből láthatta felkészültségüket. Tudásuk annyira gyenge volt, hogy az eredményen még oly nagy jóakarát sem változtathatott volna. Egyéb dolgokról majd személyesen szeretnék Kegyelmes Atyámnak referálni.

Kezeit csókolva maradtam legkisebb fia:

dr. Csipak Lajos

Csíkszereda, 1921. június 26⁵⁹

Az 1921–1922-es iskolai évben hivatalos látogatásra Mailáth püspök november 30-án érkezett. Aznap az ifjúságot gyóntatta, december 1-jén, szentmise után minden osztályban meghallgatta az előadásokat, végül tiszta életre és szorgalomra buzdította az ifjúságot.⁶⁰

A püspöki iskolalátogatásról dr. Csipak Lajos, az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíkszeredai Főgimnázium subrégense többek között a következőt írja.

„Jön a püspök!... Lázba jött erre a hírre az egész diáksereg. A diákok nagy barátjának szeme pillantása összekulcsolódik a száz meg száz diákszemmel. És a lelkiség villanyárama azonnal megindul. A szavak könnyedén hullnak, peregnek jobbra-balra.

⁵⁹ Battyhaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 30. 288.

⁶⁰ *Gimnáziumi értesítő 1926–1927*, 23–24.

A diákok nagy részét név szerint ismeri. Egy-egy tréfás megjegyzés után komoly kérdések következnek...

A délelőtti órák iskolalátogatással telnek el. Nem kell itt drukkolnia a diáknak, jóságos, elnéző tekintet kíséri még a gyengécske feleletet is. A Főpásztor kedves kérdéseire meg éppen eminenter lehet felelni... Észrevétlenül a délutáni szép órákra, a gyónásra terelődik a beszéd... Kik akarják nálam elvégezni szent gyónásukat? Hát hogyan akarná mind!? A tanárok ijedten néznek össze. Hogyan fogja ezt a főpásztor mind meggyóntatni? Ő csak mosolyog és boldog elégteliséggel írja noteszába a számokat: 25..., 30..., 35...

A közös ebédnél megkóstolja ételüket, egy-egy megjegyzéssel fűszerezi a szerény szemináriumi ebédet. De mikor olyan drága csemege minden elejtett szava!

Délután fél 3 órakor már kezdetét veszi a gyóntatás, a lelkek formálása. Ez olyan szent szenvedély lehet nála, akárcsak a művésznél a műalkotás. A gyónók nem fogynak. Jönnek, egyre jönnek. Hogy mi történik a püspök szobájában, arról csak a bűnbánat szentségének Istene tud. Csak azt lehet látni, hogy fölemelt fővel, neki tűzült arccal jönnek ki egymás után. Este 8-9 óráig a püspök még nincs ezen a világon. Ezt a munkát nap-nap végezni rajta kívül senki sem tudná.

Az esti imát a kápolnában lelki fiaival együtt mondja el. Föllép még a szószékre és beszél hozzájuk. Oh, milyen szépnek, kívánatosnak tudja előttük rajzolni a kegyelmi, tiszta életet! E sereg e percben meg tudna halni Krisztusért, életét tudná adni az ő apostoláért.

Elcsöndesült a szeminárium. Mindenki aludni tér, csak az van még ébren, aki ma legtöbbet dolgozott. Este 11, 12 óra. A szubrégens ajtaján halk kopogás...

Jön a püspök, hogy fiait a nehézlevegőjű hálószobákban is sorra látogassa, hogy megnézze nem csúszott-e le valamelyikről

a paplanka, hogy meleg áldó kezével megsimogassa a homlokát annak, akit éppen valami nehéz álom gyötör. Nem is atyai, hanem egyenesen anyai szeretet kell ide.

Reggel ő van ébren legkorábban. Hiszen annyian várják már, kik tegnapról elmaradtak. Aztán jön a szentmise. Milyen boldog, hogy ott látja a megtisztult lelkeket az oltár körül, hogy nyújthatja nekik a legszentebbet. Hiszen ő az Oltáriszentség püspöke.

Lelkeket hódítani, az Oltáriszentség kultuszát emelni senki sem tudja jobban őnála. A gyakori szentáldozásnak szívós úttörője, mondhatni egyedüli lankadatlan folytatója. Mások, különben buzgó lelkek megtörttek, kifáradtak az emberi gyarlóságok, gyengeségek közepette – Mailáth püspök hisz a lelkek nevelhetőségében. Szóról szóra veszi a szentírás szavait: szentek legyetek...

Nincs más vágya, minthogy naponként körülterdeljék az Úr asztalát. Ezt munkálni, erre buzdítani, ezért naponként imádkozni nem szűnik meg soha.

De hát nemcsak lelki ügyben lehet hozzá minden kicsi diáknak bejutni. Előkerülnek itt a nehéz viszonyok, családi körülmények, anyagi gondok. A jóságos püspök megnyitja tárcáját. Nincs olyan intézet, ahol ne volna több olyan diák, akiket a püspök taníttat. Százakra megy már neveltjeinek száma. Jóságos szeretetét nem lankasztja, ha hálátlanságot tapasztal, ha azt látja, hogy jóságával annyian visszaélnék.

... El van végezve a nagy munka, következik a búcsúzás. Őszszegyűl még egyszer az ifjúság, hogy hallja jóságos lelki atyja buzdító szavait. Komoly szavak, súlyos kérések, nyilatkozatok, és fogadalmak pillanata ez. Az akarat elindítása. A tiszta vér, tiszta férfiúság gondolatának szolgálatában áll minden kérdés.

– Fogadjátok-e, hogy a szeszes italhoz nem nyúltok? – Fogadjuk! – Fogadjátok-e, hogy a cigarettázást nem szokjátok meg, elhagyjátok? – Fogadjuk! stb.

De Mailáth püspök nemcsak addig a 3 napig akar fiainak atya lenni, amíg közöttük tartózkodik. Leveleivel mindenki fölkeresheti. Naponta egész sereg diáklevél érkezik hozzá és nincs olyan együgyű írás, amire hamarosan meg ne érkeznek a kedves püspöki válasz. Fiai lelki állapotáról állandó értesítést kér és vár. Szorgalmasan tanulnak-e? Lelkesen munkálkodnak-e a kongregációk? Kitartanak-e a gyakori áldozók? Ő honosítja meg az ifjúsági lelkigyakorlatokat. Saját költségén elhozatja Erdélybe a legkiválóbb szónokokat, lelki embereket és így készíti elő diákjait a húsvéti nagy lelki megújulásra.

A mi gimnáziumunkat mindig különös előszeretettel látogatja, hiszen ide nemcsak fiaikhoz jött, hanem a somlyói segítő Szűzhöz is. Mennyi aggodalmat okozott neki, hogy az ifjúság elkerült a kegyhely közvetlen közeléből, mennyit intett, buzdított, hogy az ősi kapcsolat megmaradjon, úgy a nevelők, mint az ifjúság rajta legyenek, hogy a somlyói szent Szűz palástjának oltalma ide is kiterjedjen.

A püspöki jubileum örömét a legjobban az sötétíti el, hogy 25 éves munkásságának legféltettebb kincsei a hét gimnázium legválságosabb napjait éli.

Fáj ez mindnyájunknak, és nincsen bizodal munk másban, minthogy az ifjúság püspöke intézeteit, nagy szándékainak e szemináriumait, veteményes kertjeit elveszni nem hagyja és Erdély katolikussága megérti püspökének nagy gondolatát és iskoláért semmi áldozatot nem tart nagyának. Ez lenne a jubiláló püspök legnagyobb öröme, a jubileumi év legszebb eredménye.”⁶¹

Az 1922–23-as tanévben december 6-án és 7-én minden osztályban az előadásokat és a tanulók feleleteit meghallgatta és őket tiszta életre és szorgalmas munkásságra buzdította. Május 19, 20,

⁶¹ *Gimnáziumi értesítő 1921–1922*, 8–9.

21. napjain az ifjúság lelki gondozásával foglalkozott és 21-én a bérált.⁶²

Mailáth püspököt a diákok iránti szeretete arra készítette, hogy olykor a tanárnál megértést, illetve bocsánatot kérjen a diákok számára.⁶³A főpásztornak ez a jósága tovább segített az iskolapadból kikerülteknek, példa erre a következő levél:

Kecskeméti művésztelep, 1922. okt. 3.

Kedves Uram!

A múltkori levelem elküldését nagyon megbántam és szerettem volna és szeretném, ha meg nem történtnek venné. A jövő aggodalma félelembé ejtett, aminek a levelem lett a szomorú következménye.

Igen kérem, küldje el nekem azt a jóságos szelíd arcát, az Isten szeretetében való hitét és imádságát, hogy munkámat Isten áldása kísérje. Ezt kéri a zsögödi kis fiúcska, aki sok lelki bukdácsolás után, ne csak néha, hanem gyakrabban is lássa a Világosságot.

Istenben marad: Nagy Imre⁶⁴

Az 1923–24-es tanévben március 22-én Mailáth püspök minden osztályban megfigyelte az előadásokat, szorgalomra, erkölcsös, alkohol- és nikotinmentes életre buzdította az ifjúságot. 25-én bérált és új kongreganistákat avatott.⁶⁵

Ebben a tanévben kötelezővé tették a hitvallásos iskolákban a román nyelv és irodalom mellett Románia történelmének, földrajzának és alkotmánytanának oktatását román nyelven.⁶⁶

⁶² *Gimnáziumi értesítő 1927–1928*, 31–32.

⁶³ NAGY Imre: *Följegyzések*. (1979), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 55.

⁶⁴ Battyhaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 20. 667.

⁶⁵ *Gimnáziumi értesítő 1928–1929*, 25.

⁶⁶ Decret No. 100.090/1923, 100.088/1923.

Bevezették az állami tantervet, amelynek ellenőrzését szorgalmazta az oktatási miniszter; a tanügyi közigazgatás ellenőrző tisztviselőit kötelezte, hogy következetesen ellenőrizzék a magyar hitvallásos iskolákban ennek betartását. Ezért megsokasodtak az ellenőrzések keresve annak módját, hogy ezekről az oktatási intézményekről elmarasztaló véleményt alkossanak.⁶⁷ A hitvallásos iskolák elleni küzdelem az 1948. augusztus 31-én közzétett 175. számú iskolatörvénnyel érte el a csúcst, mivel a törvény kimondta az összes nevelési intézmény államosítását.⁶⁸ Ez pedig újabb nehézséget jelentett az amúgy is feszült helyzetben. Ez még inkább kiemelte az egyháziak helytállást, küzdelmét s bátorító magatartását.

Az 1924–25-es iskolai évben március 23., 24., 25.-én Mailáth püspök meghallgatta az előadásokat és feleleteket, s a tanulókat tiszta, nikotin- és alkoholmentes, munkás életre buzdította.⁶⁹ Ebben az iskolai évben, március 25-én a főpásztor 29 növendéket bérmált. Pünkösöd szombatján az új kongreganistákat avatta a csíksomlyói kegytemplomban.⁷⁰

Az 1925–26-as tanévben június 4-én Mailáth Gusztáv Károly püspök 42 ifjút bérmált. Június 5-én pedig a VIII. osztály vallás-tani vizsgáján elnökölt.⁷¹

Az 1926–27-es tanévben, november 27–29. napjain látogatta meg a gimnáziumot. Érdeklődött az ifjúság lelki fejlődése, nevelése és tanulmányi előmenetele iránt.⁷² Az értesítő tájékoztat

⁶⁷ MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. (2014), Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 46.

⁶⁸ Monitorul Oficial. 3. aug. 1948. Nr. 177.

⁶⁹ *Gimnáziumi értesítő 1929–1930*, 19.

⁷⁰ *Gimnáziumi értesítő 1930–1931*, 20.

⁷¹ *Gimnáziumi értesítő 1931–1932*, 26–27.

⁷² *Gimnáziumi értesítő 1932–1933*, 52.

arról, hogy 28-án délután felavatta a Mária-Kongregáció az új tagjait.⁷³

Az 1927–28-as tanévben, szeptember 26-án, a tanévnyitás napján a püspök reggel 8 órakor az intézet kápolnájában megtartotta a „Veni Sancte”-t, majd I. Ferdinánd király lelke üdvéért misézett, s a jelenlévőknek méltatta a király érdemeit. Ezután a tornateremben az igazgató évnyitó beszédet mondott, majd felolvasták az állami és a Státus iskolatörvényeit.⁷⁴ Ebben az iskolai évben, március 6., 7. és 8. napján Mailáth püspök megtekintette az intézetet és az összes osztálytermet.⁷⁵ Ezen a látogatáson is meggyóntatta és megáldoztatta a felsőbb osztályosokat, és felavatta a kongregáció új tagjait.⁷⁶

Az 1928–29-es tanévben Mailáth püspök március 9–12. napjain látogatta meg a főgimnáziumot, amikor meggyóntatta és megáldoztatta az ifúságot.⁷⁷

Az 1929–30-es esztendőben a püspök november 29-e és december 3-a között látogatta meg a Csíkszeredai Státus Főgimnáziumot. Ekkor tüzetesen érdeklődött az ifúság lelki fejlődése, nevelése és tanulmányi előmenetele iránt.⁷⁸

Az 1931–32-es tanévben Mailáth Gusztáv Károly püspök május 24–26-a között látogatott el az iskolába. Minden osztályban atyai intelmeket intézett a tanulókhoz, és kitartó becsületes munkára biztatta őket.⁷⁹

Az 1932–33-as tanévben gróf Mailáth Gusztáv Károly püspök október 30-tól november 3-ig tartózkodott a Csíkszeredai

⁷³ *Gimnáziumi értesítő* 1933–1934, 53–54.

⁷⁴ *Gimnáziumi értesítő* 1934–1935, 55.

⁷⁵ *Gimnáziumi értesítő* 1935–1936, 52.

⁷⁶ *Gimnáziumi értesítő* 1936–1937, 54.

⁷⁷ *Gimnáziumi értesítő* 1937–1938, 54.

⁷⁸ *Gimnáziumi értesítő* 1938–1939, 100.

⁷⁹ *Gimnáziumi értesítő* 1939–1940, 101.

Főgimnáziumban, valamint június 8-án látogatta meg ismét az iskolát,⁸⁰ az 1933–34-es tanévben pedig július 2-án.⁸¹

Miután áttekintettük az főgimnáziumi Értesítőket, érdemes meghallgatni az élő tanút. Idős János Pál, a csíkszeredai Megyei Múzeum (ma: Csíki Székely Múzeum) nyugalmazott főigazgatójának visszaemlékezése nemcsak Mailáth püspököt mint a diákság nagy jótevőjét eleveníti fel, hanem a püspöki látogatásokat, és a Státus Gimnázium belső életét is bemutatja úgy, ahogy ő maga megélte azt kisdiaák korában.

„Mailáth püspök fogalom volt. Grófsága emberi tartásában nyilvánult meg. Amikor megjött a püspöki vizitációra, az egész csíkszeredai Státus Gimnáziumnak ünnepe volt. Nem az őt körülvevő emberek, hanem a diákok voltak érdeklődésének középpontjában. A püspök bűvköre megvolt, a tudat, hogy ott van, átjárta az egész iskola épületét. A lelkigyakorlatoknál maradandóbb élményt jelentett a püspök látogatása. Tudta, hogy mit várnak el tőle, és azt teljesítette.”

A püspöki látogatásnak fénypontja volt a szentmise. A legszentebb áldozaton csak az a diák ministrálhatott, aki megérdemelte. Id. János Pál 80 évvel ezelőtt harmadikos gimnazistaként, mint az iskola legjobb diákja, bekerült a négy ministráns közé. A főpásztor köszöntésére nagy papi segédlet sorakozott fel a szentmisére. A szentmise befejeztével a ministrálás véget ért. A kisdiaák nem válthatott szót a püspökkel, de a nagyobb diákokkal igen, s azt kitüntetésnek tekintették.

Mailáth püspök nagyra értékelte nemcsak a diákokat, hanem a tanárokat is. Ha új tanár került az iskolához, mint pl. ifj. Soma János földrajz szakos, akkor azt megdicsérte, hogy ezzel is

⁸⁰ *Gimnáziumi értesítő 1941–1942*, 101.

⁸¹ *Gimnáziumi értesítő 1942–1943*, 101.

bátorítsa a nevelőt munkájában. Kegyeltként a visszaemlékező, nem végezhetett szentgyónást a főpásztornál, mivel az a felsőbb éveseknek volt privilégiuma, mint Baricz Dénes, aki kiemelkedő tehetsége volt a gimnáziumnak, ifjúsági költő. Pakot István, Lőrincz Levente, Csiszér Andor, Balogh Zoltán, Bratyinka Jenő voltak a Csíkszeredai Római Katolikus Státus Gimnázium kiváltságosai. Ez utóbbi később Barát Jenő néven kereskedelmi adminisztrátor lett Fazekas János miniszter mellett, bányászcsalád gyermeke volt, akit Lajos Balázs plébános taníttatott. Rosszul esett Ft. Lajos Balázsnak,⁸² hogy a jogot választotta pártfogoltja, s nem a teológiát. Később tanársegéd lett Barát Jenő Kolozsváron Venczel József mellett, aki a Statisztikai Katedra vezetője volt. Később kiállt Venczel József mellett, s nem lett annak negatív következménye.

Az 1932–1933-as tanévben igyekeztek megszervezni a püspök köszöntését. Arra is volt példa, hogy egy kisebb kamarakórus éjjeli zenével köszöntötte a jeles vendéget. Sarkadi Elek volt a zene-tanár, nagyhírű énekes, akit élenjáró karvezetőként is számon tartottak, zsidó kántor, becsületes katolikus, később származása miatt deportáltak.

Mailáth püspök általában a tanári ebédlőben tartózkodott, s ott fogadta azokat, akikkel szóba állt.

Amikor valaki bekerült a gimnáziumba, valósággal kivallatták. Honnan jöttél, kik a szüleid, mivel foglalkoznak. Nem volt titok előttük, ott nyílt kártyákkal kellett játszani. Így például id.

⁸² *Lajos Balázs* (1894–1970) a gimnáziumot Csíksomlyón és Csíkszeredában végezte, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron és Budapesten. Gyulafehérváron szentelte pappá 1918-ban Mailáth pk. Szolgálati helyei: Lupény, Csíkszentsimon, Petrozsény, Radnalajosfalva, Óradna, Aranyosgyéres, Csíkmadaras, Kézdikővár, Madéfalva, Jobbágytelke, Csíkmindszenten. In: FERENCZI Sándor: *A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára* (2009) SZIT-VERBUM, Budapest–Kolozsvár, 317.

János Pálról megtudták, hogy vegyes vallású házasságból származik, örömmel idézte fel édesapja találkozását a nagy püspökkel. Az édesapja, János Mihály egyháztanácsos volt Ft. Potovszky Dávid plébános idején (1921–1940).⁸³ Az volt a szokás akkoriban, hogy a bérálás alkalmából az egyháztanácsosok a püspöknél meggyónnak. Az egyik tanácsos arra intette, hogy ne menjen be, mert nem oldozza fel a püspök. Mégis bement János Mihály, és megkérdezte a püspököt, hogy érvényes-e a házassága, mivel azt az unitárius lelkész előtt kötötték, s már öt gyermeke van. A püspök megkérdezte: „Te kinek tettél esküt, az egy igaz Istennek-e?” Igenlő válasz után folytatta: „Te érvényes házasságot kötöttél, tehát nem kell újra kötni. Éljetek továbbra is együtt, neveljétek közösen gyermekeiteket tovább a hitre!” Megörvendtem, és igyekeztem megnyugtatni osztálytársaimat és hitoktatómat.” – írja János Pál.⁸⁴

Összegzőképpen elmondható, hogy Mailáth püspöknek szívügye volt a diákok keresztény nevelése. Ennek támogatásától nem tudta visszatartani semmi. Ahogy ezt ő maga fogalmazta 1922. április 9-én, virágvasárnap: „Mindig vágyam volt: hitvalló, hitüket gyakorló, hitükből élő férfiakat állítsak a közélet porondjára. Mennyi megnyugvás száll ebből az egyes férfiú lelkébe, mennyi áldás és békesség a családra, mennyi jól és önzetlenül végzett munka a társadalomra!

⁸³ POTOVSZKY DÁVID (1883–1940) a gimnáziumot Csíksomlyón, a teológiai tanulmányait pedig Gyulafehérváron végezte. 1908-ban szentelte pappá Mailáth püspök. Szolgálati helyei: Lemhény, Kézdiszentlélek, Gyergyóremete, Gelence, Gyergyószentmiklós, Lázárfalva, Csíkdánfalva. In FERENCZI SÁNDOR: *A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára* (2009) SZIT-VERBUM, Budapest – Kolozsvár, 378.

⁸⁴ A csíkszeredai id. János Pál nyugalmazott múzeum-igazgatójának visszaemlékezése 2013. december 28-án.

Az Istenért kapcsolódó lélek magában megelégedett, boldog, másokkal jól tud kijönni, békés, szelíd, szívesen és eredménnyel dolgozik a Közjó előmozdításán. Ezért foglalkozom annyit a férfi-ifjúsággal, hogy velük korán megismertessem az Isten kegyelmében, önfegyelmében s szorgalmas munkában, önnevelésben töltött életnek becses értékét...⁸⁵

⁸⁵Battaneum, Mailáth öröksége VII. Regiszter, D. doboz, Leltári szám 30.582.

BONTO GABRIELLA

Dr. Gurzó György, Anaklét atya igazi arca

Zusammenfassung: Ein wahrer Erzieher: Pater Gurzó Anaklét Der Pater Gurzó Anaklét ist am 25. April 1912 in Lăzarea geboren. Er studierte in Târgu Mureș, in Mediaș, in Șumuleu Ciuc, in Hunedoara und in Rom. In 1927 ist er in Franziskanerorden eingetreten und wurde am 7. Juli 1935 zum Priester geweiht. Da er ein sehr guter Erzieher war arbeitete er lange als Novizenmagister der Franziskanerorden in Siebenbürgen. Wenn die Franziskaner in Rumänien kein Noviziat haben durften, arbeitete er als Seelsorger. Am 20. August 1951 wurden alle Franziskaner aus Rumänien nach Maria Radna gebracht. Die staatlichen Behörden wollten erreichen, dass der Orden sich zerstreut, aber die Franziskaner blieben trotz aller Schwierigkeiten treu. Später wurden die Franziskaner in drei unterschiedlichen Kloster (Dej, Baia de Criș, Estelnic) versetzt. Pater Anaklét wurde mit anderen Lehrern nach Dej versetzt, wo sie die „Freie Universität von Dej“ organisierten. Da wurden trotz des Verbotes der staatlichen Behörden Franziskaner gebildet. Pater Anaklét verwendete seine kirchenrechtlichen Kenntnisse in dieser schwierigen Zeit dafür, die Reihenfolge der sogenannten Ordinarius Substitutus zu überwachen. Dadurch wurde Möglich, dass die kirchentreue Priester in Siebenbürgen in Mehrheit bleiben. Am 25. März 1955 wurde er verhaftet und zur Gefängnis beurteilt. Sieben Jahre lang war er in Gefängnis, wo er sehr viel leiden musste. Er wurde gefoltert, sollte hart arbeiten, aber in solchen Umständen war er bereit seine Gesellen zu trösten und zu lehren. Nach seiner Haftstrafe arbeitete er kurz als Seelsorger und wurde später (zwischen 1969 und 1978) der spirituelle Begleiter der Seminaristen in Alba Iulia. Er glaubte in der ewige Kraft der christlichen Erziehung, so konnte er auch nach viel Leiden mit Elan als Erzieher arbeiten. Im September 1978 musste er nach Odorheiu Secuiesc versetzt werden. Obwohl er schon sehr alt und krank war, war er auch in dieser Zeit ein wahrer Erzieher. Er lehrte die kleinen Ministranten und die einfachen Menschen mit große Liebe und Geduld. Er starb am 30. März 1989 und hinterließ eine reiche literarische Erbe.

Schlüsselbegriffe: Gurzó Anaklét; Franziskaner; Erzieher; kirchentreu; Bischof Márton Áron; „Freie Universität von Dej“; Alba Iulia.

Gurzó György 1912. április 25-én született Gyergyószárhegyen.¹ Gimnáziumi tanulmányait Marosvásárhelyen, Medgyesen és Csíksomlyón végezte. A ferences rendbe való belépése (1927. szeptember 20.) előtt a következőket írta róla Sípos Sándor, a szárhegyi plébános: „jó magaviseletű, szorgalmas. Már kis gyermek korában készült az egyházi pályára. Mindig nagy örömmel segédkezett az Isten tiszteletén. Mint lelkipásztor 6 év óta figyelemmel kísértem előrehaladását. Ép azért igen ajánlom a Szent Ferenc rendjébe való felvételét.”²

1928. szeptember 21-én egyszerű fogadalmat tett,³ majd Csíksomlyón a középiskolai tanulmányok végzésével párhuzamosan filozófiai tanulmányokat végzett. 1931-ben Vajdahunyadra került a rendi teológiára. 1934. augusztus 28-án örök fogadalmat tett,⁴ majd 1935. július 7-én pappá szentelték.⁵ 1936 és 1938 között segédlelkészként és hitoktatóként tevékenykedett Vajdahunyadon, majd négy évig Rómában, az *Antonianum*on tanult kánonjogot. A doktorátust megszerezve hazatért, majd egy évig Kolozsváron segédlelkészként tevékenykedett.

Mivel Anaklét atya nem csupán a kánonjog jó ismerője, hanem jó nevelő is volt, 1942 és 1949 között Mikházán működött újoncmesterként, és közben ellátta a provinciai titkári teendőket is. 1945-től rövid ideig Marosvásárhelyen hittantanárként, majd 1946 és 1949 között Vajdahunyadon főiskolai tanárként is

¹ Vö. Dési Ferences Rendház Levéltár (DFRL), *Keresztelési igazolás 241/1927*. In: *Gurzó Anaklét személyes iratai*.

² DFRL, *Erkölcsei bizonyítvány 175/1927*. In: *Gurzó Anaklét személyes iratai*.

³ Vö. DFRL, *Formula professionis votarum simplicium*. In: *Gurzó Anaklét személyes iratai*.

⁴ Vö. DFRL, *Protestationes ante professionem solemnem Fr. Anaclet Gurzó*. In: *Gurzó Anaklét személyes iratai*.

⁵ Vö. DFRL, *Szentelési bizonyítvány 1459/1935*. In: *Gurzó Anaklét személyes iratai*.

működött, ahol kánonjogot tanított a növendékeknek. Amikor 1949-ben államilag beszüntették a noviciátus működését, és a hatóság intézkedése következtében a ferences rend kénytelen volt hazaküldeni a novíciusok népes csoportját, így Anaklét atya sem tevékenykedhetett tovább főiskolai tanárként. Ekkor került Szatmárnémetibe, ahol a lelkipásztori tevékenység mellett az itt meghúzódó ferences tanulókat és a szatmári egyházmegye papnövendékeit oktatta, sőt a titkos teológia megszervezésében is segítette Scheffler János püspököt.⁶ Innen vitték 1951-ben a máriaradnai kényszerlakhelyre. Az állami hatóság – látva, hogy a ferencesek békepapi mozgalomba való bevonása nem járt sikerrel,⁷ a ferences rend a kolostorok elvétele ellenére is folytatta tevékenységét, és hű maradt a katolikus egyházhoz, illetve a pápához – úgy döntött, hogy keményebben lép fel a renddel szemben. Addig akarták nyomorgatni őket, amíg maguktól fel nem oszlatják a rendet, szét nem szélednek.⁸ 1951. augusztus 20-án (éppen a provincia védőszentjének ünnepén) minden rendházból összegyűjtötték a testvéreket, és mindenkit Máriaradnára vittek. A kényszerlakhelyre összegyűjtött ferencesek nem ültek tétlenül, hanem a lehetőségekhez mérten fizikai és szellemi munkát is végeztek. A tanulni akarás arra vezette őket, hogy előadásokat tartsanak és hallgassanak, ezért megszervezték az úgynevezett szabadegyetemet. Anaklét atya néhány hónap leforgása alatt tizenhét előadást tartott az egyházjog aktuális kérdéseivel kapcsolatban és egyet egyházi zeneelméletről. Emellett részt vett a laikus testvérek továbbképzésében is: heti két alkalommal tartott számukra

⁶ Ft. KIRNER Ferenc kanonokkal, pápai protonotáriussal való személyes beszélgetés alapján. 2011. 10.19.

⁷ Csak azok a ferencesek sodródtak bele ugyanis a békepapi mozgalomba, akiket nem védett a rendi közösség, akik magukra maradtak.

⁸ Vö. TEMPFLI: *Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966*. Budapest 2002, 297.

aszkézis órát.⁹ Miután a ferenceseket három rendházba osztották szét, Anaklét atya Désre került, ahol még intenzívebben folytatta oktató tevékenységét: megszervezte és 1955-ös letartóztatásáig igazgatta a „dési szabadegyetemet”, a kényszerlakhelyen történő teológiai oktatást.¹⁰ A Gyulafehérvári Főegyházmegyének nagy szolgálatot tett a dési kényszerlakhelyen azáltal, hogy egyházjogi kérdésekben útbaigazítást adott az egyházmegye papjainak. Különösen fontos volt ez Márton Áron püspök börtönfogsága idején, hisz Anaklét atya felügyelte a titkos kormányzat jogszerűségét. Mindig tudta, ki a titkos kormányzó, ezért az egyházmegye papok és a titkos kormányzók is több alkalommal fordultak hozzá jogi tanácsért. Így lett a dési kényszerlakhely a titkos kormányzat gyulafehérvári püspökségről történt kiszorítása után az erdélyi katolicizmus Rómához hű szellemi központja,¹¹ Anaklét atya pedig „a békepapi mozgalommal szembeni ellenállás lelke.”¹² A szellemi munka mellett Anaklét atya is gyakran részt vett a ferencesek Dés környékét bejáró kirándulásain, melyek alkalmával gyógynövényeket is gyűjtött néhány rendtársa-

⁹ Vö. BÁLINT Szalvátor: *Jelentés a radnai ferences tábor szabadegyetemének 1951. szeptember 9. – december 20. közötti működéséről*. In: BENEDEK: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II*. Kolozsvár 2002, 237–242, 240–241; TEMPFLI: *Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966*. 495.

¹⁰ Vö. VIRT: *Katolikus kisebbség Erdélyben*. Budapest – Luzern 1991, 68.

¹¹ Vö. TEMPFLI: *Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966*. 563; 676–679; VIRT László: *Akik Márton Áron mellett álltak. A ferencesek*. In: *Keresztény Szó* I. évfolyam, 34. szám. 1990. szeptember 30. 4; HETÉNYI VARGA: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I*. 435.

¹² BÁLINT Szalvátor: *Az erdélyi ferencesek meghurcoltatásának áldozatai*. In: BENEDEK Fidél: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II*. Kolozsvár 2002, 175–185, 182.

ival.¹³ Ezzel a tevékenységével hozzájárult a kényszerlakhelyen lévő hétköznapi életének a biztosításához. Az állami hatóságok minden bizonnyal ismertek részleteket Anaklét atya egyházi tevékenységével kapcsolatban, hisz 1955. március 25-én – éppen azon a napon, amikor Márton Áron püspök visszatérhetett Gyulafehérvárra¹⁴ – a kolozsvári „jurisdikciós-per” egyik vádlottjaként letartóztatták.¹⁵ A már évek óta figyelt Anaklét atya mellé a börtönben egy besúgót tettek, hogy ő segítsen a vallomás megszerzésében, de ő eldöntötte, hogy senkiről senkinek nem beszél. A megtörése érdekében alkalmazott másik módszer a verés volt: amint a vallatások alkalmával elhallgatott, vagy nem a várt választ mondta, azonnal verni kezdték. Egy ilyen verés alkalmával vakult meg a jobb szemére. Tizennégy hónap vizsgálati fogság után hét évi börtönbüntetésre ítélték. Raboskodott Kolozsváron, Szamosújváron és két évig a Duna deltában is. Ez alatt a

¹³ Vö. PAP Leonárd: *A dési kényszerlakhely*. In: BENEDEK Fidél: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II*. Kolozsvár 2002, 89–119, 111.

¹⁴ Anaklét atya letartóztatását valószínűleg azért rögzítették erre a napra, hogy ne találkozhatson Márton Áron püspökkel, és ne tájékoztathassa őt az egyházmegyében történekről. Vö. BARTALIS János: *Halálra ítélve, Erdélyi ferencesek története 1949–1989-ig*. Déva 2001, 56.

¹⁵ Ennek a pernek vádlottjaként tartóztatták le Dukát Józsefet, Fuchs Gábort és Simonfi Andort is. Vö. TEMPFLI: *Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966*. 818.

Anaklét atya mellett a kommunizmus idején a Szent István királyról nevezett Ferences Redtartomány több tagját is börtönfogságra ítélték. Écsy János, Angi Csaba, Benedek Fidél, Fodor László, Fülöp Tamás, Pöhacker Balázs, Bálint Szálvátor, Fodor Pelbárt, György Hugó, Hajdú Leánder, Sándor Krizosztom, Szentmártoni Odorik, Szócs Izidor és Ferencz Ervin ferences szerzetesek a börtönben tapasztalt nehézségekkel kellett szembenézzenek, Boros Fortunát atya pedig a börtönének idején, ismeretlen helyen, a Dunacsatornai kényszermunkatáborban halt meg. Vö. SARÁNY István: *Erdélyi Fioretti, Ferencesek kényszerlakhelyen*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csík-szereda 2010, 90.

két év alatt komoly fizikai munkát kellett végeznie, sok rabtársával együtt nádat vágott, de még ebben a nehéz helyzetben is képes volt arra, hogy társaira figyeljen. A gyenge fizikai állapotban lévő Ambrus György egyházmegyes papot különösképpen is támogatta. Később Anaklét atyát visszavitték Kolozsvárra, ahol újra vallatni kezdték. Ekkor ismerkedett meg Kovács Lajossal, aki későbbi vallomása szerint igaz, hívő református lett Anaklét atya mellett. A börtönbüntetését töltő ferences atya pártfogolta, segítette, tanította a fiatal férfit, de nem várta el tőle, hogy katolikus hitre térjen. Anaklét atya kitartása és segítőkészsége gyakran adott erőt rabtársainak. Cellatársai elismeréssel néztek fel rá, tisztelték Istenhez való ragaszkodását, imádságos lelkületét, ezért bizonyos értelemben tekintélyének számított, amit ő arra használt, hogy vitás helyzetekben kibékítse társait.¹⁶ 1962. március 26-án szabadult, és ezt követően visszakerült Désre. A hatóságok ekkorra már az államhatalom elleni hűtlenség címén letartóztatták a dési elöljárókat. A külfölddel (Rómával) való kapcsolattartás volt a bizonyíték állítólagos hűtlenségükre. Így Désre visszatérve Anaklét atya nem találkozhatott az elöljárókkal.¹⁷ 1966 és 1969 között Csicsókeresztúron látta el a lelkipásztori teendőket. A sok szenvedés és meghurcoltatás nem tudta kitörölni szívéből a vállalkozó szeretetet. Három éves csicsókeresztúri működése idején újjáépítette a templomot és a plébániát, majd a filiák templomait és kápolnáit.

1969-től kilenc éven át a gyulafehérvári teológia tanáráként és spirituálisaként tevékenykedett. Liturgikát, a lelki élet teoló-

¹⁶ Vö. KOVÁCS Lajos: *Anaklét atya bekecse*. In: Keresztény Szó, I. évfolyam, 8. szám, 1990. április 1. 3; 7; HETÉNYI VARGA: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I.* 437–447.

¹⁷ Vö. BALÁZS Ába: *A dési kényszerlakhely (1952–1967)*. In: BENEDEK FIDÉL: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II.* Kolozsvár 2002, 125–140, 138.

giáját és karakterológiát tanított a papnövendékeknek. A széles látókörű Anaklét atya nem csupán nagy tudásával tűnt ki, hisz „remek pedagógus és lelki vezető”¹⁸ volt. A papnövendékek mindig bizalommal fordulhattak hozzá, és lelkileg gazdagodhattak az általa összeállított gyakorlati elmélkedések segítségével, melyeket naponta felolvasott nekik. Ebben az időszakban Anaklét atya, Salvator atya és Huber József mellett Márton Áron püspök legbelső tanácsadója is volt.¹⁹ Jóakarata, segítőkészsége, nagy szíve sok papnövendék számára példaértékű volt. Hitt a keresztyén nevelés örökérvényű erejében, és a mostoha körülmények sem riasztották vissza attól, hogy a nevelés érdekében tevékenykedjen. Ez tette munkáját eredményessé:

*Atyai szeretettel és bölcsességgel tudta megoldani lelki konfliktushelyzeteinket, bátorítva bennünket a hivatásunkban való kitartásra bármilyen körülmények között. Őszintén felnéztünk rá, sugárzott belőle, hogy hitt abban, amit mondott. Meggyőződéssel vallotta, hogy minden papi hivatás története az Isten és ember közötti dialógus, amelyben a meghívó Isten szeretete és az Isten hívására válaszoló ember szabadsága találkozik, fonódik egybe. Gerinces, egyenes, népét, rendjét, hivatását védő és szerető ferences atya volt.*²⁰

A püspök állami nyomásra kénytelen volt őt elhelyezni, így 1978 őszétől Székelyudvarhelyen, a ferences templomban tevé-

¹⁸ DARVAS–KOZMA József: P. Gurzó György Anaklét. In: PAP Leonárd – SIMÓ Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen*. Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 19–20, 20.

¹⁹ Vö. VIRT: *Katolikus kisebbség Erdélyben*. 73.

²⁰ KOVÁCS Sándor: *Felejthetetlen lelkivezetőnk volt!* In: PAP Leonárd – SIMÓ Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen*. Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 13–14, 13.

kenykedett.²¹ Még ekkor is missziós lendülettel prédikált, gyón-
tatott és vigasztalta a rászorulókat. „Szentbeszédei a mindennapi
életről szóltak, tanított, mit kell tennünk a munkahelyen, a hiva-
talban, a családi életben, gyermeknevelésben. Bátran kimondta
a kor igazságtalanságait, de soha nem uszított a rendszer ellen.”²²
Az egyszerű emberekhez is szeretettel és türelemmel fordult. Ne-
velte, tanította és nem kioktatta őket:

*Sokáig beszélgettünk. Elmondtam, hogy semmi vallási előéle-
tem nincs, de tovább sem tudnék lépni, mert még elsődöző sem
voltam. Mély lelki örömmel vállalta a velem való törődést, köny-
veket is adott olvasásra, és biztosított arról, hogy bármikor fel-
kereshetem, kérdezhetek, vagy beszélhetünk... Nem iskolásszerű
képzést akart számon kérni, hanem gyakorlati tapasztalatokon
keresztül világosított meg mélységes alázattal és elfogadó szere-
tettel. Amikor kikísért, ezt mondta: »Imádkozni fogok magáért.«
Zokogva majdnem orra estem: ezer idegen ember megteszi azt,
amit a saját anyám nem tett meg értem! Addig. (Most már igen.)*

*Sok-sok héten keresztül bármikor becsengethettem hozzá.
Soha nem hivatkozott elfoglaltságra, betegsége, kimerültség-
re. Beszélgetéseink folyamán soha nem tett a »helyemre«, nem
okított, nem mondta, hogy tévedek, de úgy irányította a beszél-
getést, ha »bölcsekedésből« vagy tudatlanságból helytelenül vé-
lekedtem, hogy rájöjjenek. Rendkívüli pedagógiai érzékkel tudott
hatni. ...*

²¹ Vö. KUSZÁLIK Péter – HETÉNYI Varga Károly: *Gurzó György Anaklét*.
In: *Magyar Katolikus Lexikon IV.* (szerk. Diós István) Budapest 1998, 254;
HETÉNYI VARGA: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I.*
432–437.

²² SIMÓ József: *Szentbeszédei a mindennapi életről szóltak*. In: PAP Leo-
nárd – SIMÓ Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székelyudvarhelyen*. Ki-
adja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány
megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 29.

A legszerényebb és legegyszerűbb módon, embertársként beszélgetett velem is, s még akkor sem tűnt fel nekem, hogy ki ő, amikor azt mondta: »Az üres búzakalász fent tartja a fejét, a telekalász lehajtja.«

Sok bölcs dolgot mondott még közben, de mindig valami kapcsán. Mai napig eszembe jut, ha gyermekeiért munkákat hajszoló szülőkről hallok: »Neveld emberré gyermekedet, s ő megszerzi magának, amire szüksége lesz!«

Nagy tudású, mély szeretetű, áldozatos életű papként, szerzetesként ismertem meg.²³

Még idős korában is igazi nevelőként tevékenykedett. A székeljudvarhelyi ministránsokat nagy szeretettel tanította: „Szívesen emlékszem vissza a ministráns gyerekekhez fűződő atyai bánásmódjára, ahogyan tanította isten- és emberszeretetre, becsületességre, és ebben az volt a szép, hogy mindezt játékosan, szeretettel tudta végezni.”²⁴

1982-ben április 19-én súlyosan megsérült egy autóbalesetben,²⁵ de akaratereje még ezt követően is szorgos munkára sar-

²³ DEÁK Ilona: *Embertársként beszélgetett velem*. In: PAP Leonárd – SIMÓ Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székeljudvarhelyen*. Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 25–26.

²⁴ ILLYÉS Mária: *Anaklét atya munkatársa voltam*. In: PAP Leonárd – SIMÓ Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székeljudvarhelyen*. Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 31.

²⁵ Anaklét atya három rendtársával (Écsy János, Márk József és Sztrátya Rómuáld) együtt Szászmedgyesen meglátogatta Bálint Szálvátor atyát és a visszaúton közúti balesetet szenvedtek, melynek során Écsy János atya elhunyt, Anaklét atya jobb combnyakcsontja eltört, Rómuáld testvér állkapcsa megsérült és József atya bal forgója eltört. Vö. MÁRK József: *Közúti balesetünk*. In: PAP Leonárd – SIMÓ Katalin (Összeállította): *Anaklét atya Székeljudvarhelyen*. Kiadja a Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány megbízásából a Csíksomlyói Ferences Rendház 2013, 23–24, 24.

kallta. Ekkor is tanácsaival segítette a környék papjait, és idős korában is kedvelt gyóntató volt. 1989. március 30-án halt meg. A Székelyudvarhelyen megtartott gyászmisét követően szülőfalujába, Szárhegyre vitték, és ott helyezték örök nyugalomra.²⁶

Anaklét atyára emlékezve fontos megemlékezni lelkipásztori és tudományos munkásságáról. Mint sok más ferences társa, ő is gyakran tartott lelkigyakorlatokat és missziókat. A kényszerlakhelyre hurcolás előtti időkben például a következő helyeken:

1944. január 16–19, Mikháza, triduum a híveknek

1944. március 23–26, Marosvásárhely, lelkigyakorlat az állami leánygimnáziumok felsős növendékeinek

1944. június 19–23, Mikháza, lelkigyakorlat a kerületi papságnak

1945. március 23–25, Marosvásárhely, lelkigyakorlat az állami leányközépiskolák felsős növendékeinek

1945. április 20–28, Kolozsvár, lelkigyakorlat a klinikai Szegény Ferences Nővéreknek

1945. augusztus 30 – szeptember 4, Kolozsvár, lelkigyakorlat a rendház tagjainak

1945. szeptember 4–10, Kolozsvár, lelkigyakorlat a szociális testvéreknek

1946. március 10–17, Vajdahunyad, lelkigyakorlat a teológiának és a rendháznak

1946. március 21–23, Marosvásárhely, lelkigyakorlat az állami leányiskolák felsős növendékeinek és a leánygimnázium alsós növendékeinek.

1946. július 1–8, Mikháza, lelkigyakorlat a laikus novíciusoknak

²⁶ Vö. MURÁNYI Sándor: *Közelkép: Anaklét atya*. In: Keresztény Szó, XII. évfolyam, 12 szám, 2001. december. 24–28.

1946. augusztus 24–30, Mikháza, lelkigyakorlat a klerikus novíciusoknak.²⁷

A kényszerlakhelyen, illetve a börtönben töltött évek során nem volt lehetősége ilyen jellegű szervezett tevékenységet végezni, de tudjuk, hogy a börtönévek során rabtársai lelki támasza volt. Gyulafehérváron töltött évei során a papnövendékeknek esztendőként elmélkedéseket tartott. Az alaposan kidolgozott elmélkedéssorozatok által segítette a papságra készülők lelki fejlődését. Még idős korában is sokakat megörvendeztetett szentbeszédeivel, melyek segítettek a híveknek az evangélium megélésében, az élet és evangélium összekapcsolásában.

Rendszeresen jelentek meg írásai a különböző folyóiratokban: Ferences Nemzedék, Katolikus Naptár, A Hírnök, Erdélyi Iskola, Szent Ferenc Hírnöke, Magyar Barát, Katolikus Világ, Erdélyi Ferences Futár. Emellett több írása kéziratban maradt fenn. Az alábbi táblázatból megismerhetjük irodalmi hagyatékát:²⁸

De apostasia a religione. Disertacio historico juridico. (Doktori disszertációja, amely a szerzetesi élet elhagyásának jogi formáit tárgyalja.)	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1943.
Tabula Individuorum Provinciae S. Stephani Regis in Transsylvania OFM S.P.N. Francisci pro anno Domini 1943–1944	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1943.

²⁷ Vö. Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare, *Corespondență cu șeful provinciei ardelenne „Sf. Ștefan” a ordinului franciscan din România*. Fond: CDIE, fila: 231. 25.

²⁸ Vö. PAP Leonárd: *A szent Bonaventura Könyvkiadó (Kolozsvár) kiadványai (1906–1948)*. In: BENEDEK FidéL: *A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány II*. Kolozsvár 2002, 283–312, 309–310; KUSZÁLIK-HETÉNYI: *Gurzó György Anaklét*. In: *Magyar Katolikus Lexikon IV*. 254.

Tabula Individuorum Provinciae S. Stephani Regis in Transsylvania OFM S.P.N. Francisci pro anno Domini 1944–1945	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1944.
Tabula Individuorum Provinciae S. Stephani Regis in Transsylvania OFM S.P.N. Francisci pro anno Domini 1945–1946	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1945.
Tabula Individuorum Provinciae S. Stephani Regis in Transsylvania OFM S.P.N. Francisci pro anno Domini 1946–1947	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1946.
A lelki nagyság útja (Portomauriziói Szent Lénárt művének a fordítása)	Szent Bonaventura Könyvkiadó	Kolozsvár, 1946.
Az erdélyi ferencrendiek Tartományi Határozatának tervezete (19 gépelt fél ív)	kézirat	Marosvásárhely, 1948.
Officium Rhythmicum S. Stephanis Regis	kézirat	Dés, é.n.
Krisztus Király szentbeszédek	Erdélyi Ferences Futár	Máriaradna, 1951.
Gyakorlati útmutatás a lelkiéletben	Erdélyi Ferences Futár	Máriaradna, 1951.
Szűzanyánk lábainál (lelkigyakorlat)	Erdélyi Ferences Futár	Máriaradna, 1952.
Szent Antal kilenced (9 gépelt fél ív)	kézirat	Dés, 1952.
Szerzetes előljáró (34 oldal)	kézirat	Dés, 1955.
A szentmiseáldozat (212 oldal)	kézirat	Dés, é.n.
Szentbeszédsorozat adventre (18 fél ív)	kézirat	Dés, 1965.

Elmélkedések teológusoknak	kézirat	Gyulafehérvár, 1969–1978.
Liturgika, vagyis az egyház üdvszolgálatáról szóló tan 1–2	kézirat	Gyulafehérvár, 1972.
Theologia spiritualis (63 oldal)	kézirat	Gyulafehérvár, 1973.
A keresztény lelkiélet története (50 oldal)	kézirat	Gyulafehérvár, 1973.
Neveléstörténelem (38 oldal)	kézirat	Gyulafehérvár, 1973.
Gyakorlati úrmutatás a lelki életre (149 oldal)	kézirat	Gyulafehérvár, 1974.
Bevezető gyakorlatok a szent- misére A, B, C év	kézirat	Gyulafehérvár, 1974–1977.
Prédikációk vasárnapokra és ünnepekre	kézirat	Székelyudvar- hely, 1978–1989.
Medicina pastoralis	kézirat	Gyulafehérvár, 1974.

Az irodalmi örökség és az emberek emlékezetében élő tapasztalatok remek példái Anaklét atya nagyságának. Széles látókörével, nagy tudásával, egyházhűségével, jóakarásával, pedagógiai érzékével, emberszeretetével igaz nevelőnek bizonyult. Egész élete tanúsítja, hogy hitt a keresztény nevelés örökérvényű erejében, hisz a mostoha körülmények sem riasztották vissza attól, hogy a nevelés érdekében tevékenykedjen.

LÓRINCZI KÁROLY

A „Népek tavasza” hogyan vált zimankós téli nappá Apanagyfaluban és környékén?

Abstract: How did the “Spring of Nations” turn into a frosty winter day in Apanagyfalu (Nușeni) and its surroundings? While researching the Catholic diaspora in Bistrița-Năsăud, especially in the region of Nușeni, I came across the decaying documentation of the Revolution of 1848. As far as I know, these documents were not yet published.

During my research, I faced the phenomenon that in Transylvania the same historical event may be very differently approached and interpreted by a Hungarian historian and a Romanian historian. The historians’ judgement can be easily clouded by their nationality. For example, when one nation’s historian writes about the war of foreign nations, the other speaks of a glorious victory. Therefore, I came to believe that one cannot research Transylvania’s past – may they be Hungarian or Romanian – without a proper mental-healthy view. By this I mean that in our region a researcher can hardly have an objective point of view, if they can process and mourn the losses and tragedies due to the tension of the cohabitation. The researcher must also know that the narratives about the past often serve the current political power.

This thesis is particularly right when analyzing the events of the Revolution of 1848. This revolution, which was started in the name of human freedom, led to the confrontation of Hungarian and Romanian people. The former parish priest, Endre Bakk professionally and faithfully narrated these events a few decades later.

The escalated idea of freedom ended up in looting and murder. In August 1848, Urban called the inhabitants of the county to Năsăud, and admonished them to be faithful to the emperor. Then, the secret correspondence, easing started to arrest the landlords. The peasantry did not hesitate. The mob gathered from Romanians, Saxons and Hungarians first attacked them in Szentjakab. They moved on to Nușeni, a mob led by the Romanian priest. Then, they continued the attacks in Oroszfalu.

They robbed the landlords’ courtyard houses, looted their possessions.

Whoever could not escape, was beaten and tortured. A landlord and his daughter in Kétely was brutally murdered. The mob was punished, the leaders were incarcerated in Gherla.

Keywords: Catholic, Apanagyfalu, Revolution, Transylvania, 1848.

A katolikusok szórványosodását kutatva Beszterce-Naszód megyében és különösképpen Apanagyfalu község régiójában, rátaláltam a pusztulófélben lévő iratok között az 1848-as események dokumentálására. Tudomásom szerint ennek a régiónak az 1848-as eseményeit nem publikálták.

Ismételten emlékezetünkbe idézzük, gyerekeinknek megtanítjuk, hogy a történelem az emberiség tanítómestere, de úgy tűnik, hogy ez a nagyon fontos bölcsesség csak írott és mondott formában marad, és nem válik a társadalmi életünkben alkotó, motiváló igévé.

Kutatásaim során szembetaláltam magam azzal a jelenséggel, hogy Erdélyben ugyanazt a történelmi eseményt másképpen közelíti meg és értelmezi a magyar történész, mint a román történész. A történészi megítélésben meghatározó szerepet játszik a nemzeti hovatartozás. Amikor például az egyik nemzet történésze az idegen népek háborújáról szól, a másik dicsőséges győzelemről beszél.¹ Ezért bennem az a meggyőződés alakult ki, hogy aligha lehet Erdély régmúltját kutatni – lett legyen magyar vagy román történész –, ha az illető nem rendelkezik mentálhigiénés szemlélettel. Ezen azt értem, hogy régióinkban a kutatóknak aligha lehet tárgyilagos szemlélete, ha a népek együttéléséből adódó feszültségekre, veszteségekre, tragédiákra úgy tud rácsodálkoz-

¹ A történelem és nemzet kérdéséről lásd bővebben Szűcs Jenő: *Nemzet és történelem. Tanulmányok*. Gondolat K. Bp. 1974. 669.; PACH Zsigmond Pál: *Történelem és nemzettudat. Cikkék, előadások*. Kossuth K. Bp. 1987. 173.; SZÁRAZ György: *Történelem jelenidőben*. Magvető K. Bp. 1987. 873.; ESZENYI Miklós: *A történettudományi szakirodalmi kutatás módszerei*, Rónai Művelődési Központ, Miskolc 2000. 17.

ni, hogy képes feldolgozni népe veszteségét, el tudja siratni ott belül, lelke mélyén. Nem utolsó sorban a kutatónak azt is tudnia kell, hogy nemegyszer a régmúlt idők eseményeinek ismertetését a mindenkori hatalom szolgálatának alárendelik.

Megállapításunk különösen megállja a helyét az 1848-as forradalom/polgárháború történéseinek elemzésekor. Az emberi szabadság nevében indított forradalom Beszterce-Naszód megyében a magyar és a román nép összeütközését eredményezte. Minderről néhány évtized múlva az egykori apanagyfalusi plébános, Bakk Endre szakszerűen és hűségesen tudósított a korabeli újságokban, ma mégis fontosnak és tanulságosnak tartom a történeteket felidézni.

Bakk Endre apanagyfalusi római katolikus plébános ekképpen összegez: „A szomorú és gyászos 1848–49-ki események és történelmi napok apanagyfalut s környékét se kerülték ki. Csaták és véres harcok ugyan nem történtek, de egyes rablások gyilkolások és barbár tettek nem hiányoztak.”²

A szabadságharc magasztos eszméje Apanagyfaluban is dúlásokba és fosztogatásokba, sőt gyilkosságokba torkolt, habár az

² BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 5.

itteni események nem közelítik meg Zalatna,³ Abrudbánya⁴ és egyéb szórványban élő települések tragédiáját.

1848 augusztus hónapban, az aratás után Urban, Naszódra⁵ szólította Apanagyfalu és a környékbeli falvak lakóit.

³ THIM József: A zalatnai mészárlásról egy ismeretlen szemtanú jelentése a magyar kormányhoz. Hazánk. Történelmi közlöny. V. k. Bp., 1886. 390–391; BÁNYAY Árpád: Adalék Zalatna feldúlásához. Hazánk. Történelmi közlöny. IV. k. Bp., 1885.; SÜLI Attila: Egy litográfia és háttere. Zalatna, 1848. október 23–24.; Acta Musei Militaris in Hungaria. A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője 9. Szerkesztette Hausner Gábor. Budapest, 2007.; KEMÉNY Gábor: Nagy-Enyednek és vidékének veszedelme 1848–49-ben. Pest, 1863.;

MARJALAKI KISS István: Zalatna és Abrudbánya pusztulása. Bölöni Mikó Samu szemtanú egykorú kéziratából leírta és előszóval ellátta Marjalaki Kiss István. Budapest., é. n.;

⁴ HERMANN Róbert: Az abrudbányai tragédia 1849. Hatvani Imre szabadcsapatvezér és a magyar-román megbékélés meghiúsulása. Budapest, 1999.

⁵ Az ellenforradalmi tervek megvalósításában már augusztus derekán részt vállaló Karl Urban naszódi alezredes, alighogy hazatért Bécsből, tág teret nyitott a katonaparaszti messianizmus érvényesülésének. A magyar törvényhatóságoknak is tudtára adta, hogy felsőbb utasításra cselekszik, amikor védelmet ígért a magyar honvédségi összeírást megtagadó községeknek, és a parasztlázadás szelétől megérintett birtokosoknak. Százával eskesse fel a „karavánokban” Naszódra sereglő parasztokat, illetve a falvak küldötteit. Rendkívül erősen érvényesült a falu világát összefogó szolidaritás. Papok, klerikusok, jogtanulók biztatására is a falvak egész „közönségük” nevében és költségére menesztették küldötteiket Urbanhoz a pazsuráért (románul pajura = sas): a kétféjű sasos pecséttel ellátott bizonyítványért, mely a naszódi határőrtilsztek aláírásával német nyelven tanúsította, hogy az illető község Ferdinánd császár iránti hűségében szükség esetén fiatalságát rendelkezésre bocsátja. A Naszódra özönlők több helyről magukkal hurcolták a helyi földbirtokosokat, református papokat és megyei tisztviselőket. Szeptember végén már 527 falu tette le a hűségesküt, így aztán községenként 20 vadászpuskával számolva – Urban becslése szerint – csak lőfegyverrel 10 ezernél is többen álltak készen. Vö. KÖPECZI Béla: *Erdély története*, III. Akadémiai kiadó, Budapest, 1988, 1393–1394

„Ott intetett mindenki, hogy legyen hív a császárhoz, hogy ne tartson senki azokkal, akik a néptől el akarják venni azt, amit a császár adott, meghagyatott mindenkinek, hogy szükség esetén legyen készen s miután megesküdtetett a hívsvégre, a nép hazabocsátatott.

A jó Isten megmondhatója, hogy akkor még Naszódon mik folytak és sok tekintetben még nyíltan is!⁶

Naszódról hazatérve, a falvak lakói nyugodtak maradtak egészen októberig, amikor elkezdődött az ármánykodás. Bakk Endre plébános tudósításai szerint Naszódról titkos levelezések folytak, melynek következtében a lakosságot izgatták, lázították.

A szervezkedések következményeként egyes falvakban titkon tribunok⁷ is neveztek ki, s ugyanakkor a titkos levelezések arra bujtogatták a népet, hogy a földesurakat mindenütt tartóztassák le.⁸

⁶ BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 6.

⁷ A katonai tábor (láger) vezetője a tribün volt, aki általában prefektusi tisztséget is betöltött, így Axente Sever: Balázsfalván és Boroskrakkót ellenőrizte, Avram Iancu: Topánfalvát és Abrudbányát, Simion Balint: Tordát és Jára környékét.

⁸ Erdélyben a társadalmi szerkezet részben lefedte az etnikai struktúrát. A nagyon nagy számú földművesek nagy része román nemzetiségű volt, a nemesség többsége pedig magyar. Az erdélyi román nemzetiség 1848. május 15–17-i balázsfalvi gyűlésen radikális jobbágyfelszabadítást követelt. Ugyanakkor kifejezte az igényt, hogy a románokat – a magyarok, székelyek és szászok mellett – ismerjék el negyedik nemzetnek.

A május 29. és július 18. között ülésező erdélyi országgyűlés arra hivatkozva, hogy az unió megszületésével eltűnnek a feudális értelemben vett nemzetek és Erdély népei egyaránt részesülnek a polgári szabadságjogok áldásaiban, elutasította a követelést.

Ezek következtében az erdélyi románok körében egyre inkább a magyar-ellenes irányzat kerekedjen felül. Az erdélyi román parasztság elégedetlen volt a jobbágyfelszabadítás módjával. Mivel azonban a mozgalmait letörő katonaság nagyobb részét magyar volt, a hatalom és a nép közötti összecsapás egyben nemzetiségi konfliktusként is jelentkezett.

A fellázított román, szász és magyar jobbágyság nem is késett ezt megtenni. A környékben az első tettelegesség Szentjakabon kezdődött el, október végére eső vasárnap a nép fegyveresen gyülekezett. A nap már lemenőben volt, amikor az összesereglett és felfegyverkezett tömeg kezdte elfogni a magyarokat. Este 11 óra körül gróf Kendeffy Lajost is elfogták és bezárták az iskola-épületbe, ahol már több magyart is zárva tartottak. A grófnénak sikerült elmenekülni a kerten keresztül a legközelebbi erdőbe, és onnan Lekencére. Lekencén a lovasság kapitányának tudtára adta a Jakabon zajló eseményeket. A kapitány lovasságával nyomban Jakabra ment és kiszabadította Kendeffyt és az iskolába bezárt többi magyart, ám miután a lovasság távozott Jakabról, a nép ismét szervezkedett, fegyverkezett és rabolni kezdett.

A következő nap, hétfőn, a hír Apanagyfaluba is elért, s ezért a nép itt is szervezkedett, megtámadta az udvarházakat. A helyi földesurak értesülve az eseményekről, elmenekültek.

Erdélyben a többnyire önjelölt népvézérek és császári tiszték által vezetett román népfelkelők dúlták végig azokat a területeket, amelyeken a magyarság szórványban vagy kisebbségben élt.

A szeptember 16. és 28. között összeülő második balázsfalvi román gyűlés elhatározta a román lakosság felfegyverzését és mozgósítását. Megkezdődött az erdélyi román parasztság és határőrség fegyveres lázadása. Október 16-án Puchner Antal altábornagy, erdélyi főhadparancsnok kihirdette az ostromállapotot Erdély területén. Ez a rendelet elvileg véget vethetett volna a román felkelésnek, ám Puchner meglehetősen egyoldalúan értelmezte a döntést: mindenütt lefegyvereztette a magyar nemzetőrséget, de nem korlátozta a románok működését. A felkelők azonban nem elégedtek meg ezzel, hanem szabályos írtóhadjáratba kezdtek. Puchner mentségére szól, hogy miután nem volt elegendő reguláris ereje, kezdetben a román felkelők felhasználásával akarta megfélemlíteni a magyarokat. Ám a románok katonai akcióikban már túlmentek a cél által még „igazolható” kíméletlenségen. Vö. HERMANN Róbert: *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*, Videopont Kiadó, 1996.

Egy Hutsch Aleii román férfi értesítette Bogdán Lukács nemest, hogy jön a veszély. Hutsch a hátán nyilat cipelve ment a falu főúrához, hogy ezzel magáról a gyanút elterelje. „Uram! menj... vagy gyere hozzám, mert veszély van. Kendeffyt Szent Jakabon elfogták és Kerlézsen Gróf Bethlen Lajost több másokat is a környékben elfogtak, akik urak s kínozzák... Jön az oláh tábor.”⁹

A plébános azt is lejegyezte, hogy voltak olyan emberek, akik a hírvivőt kémnek tartották, de tény, hogy Bogdán Lukács és társai Hutschnak köszönhették, hogy megmenekültek.

Bogdán Lukács nyomban a veszély hírére tovább adta M. Katona Elek szolgabírónak, és gróf Mikes Benedek udvarának és a faluban lakó összes udvartisztnek. A földbirtokosok egy fél órán belül elmenekültek Apanagyfaluból Désre. A dési lakosok kinevették a menekülő urakat, ám a következő napon (kedden) Désre is beözönlött a környékbeli falvak román lakossága.¹⁰

Hétfőn délután a szomszéd falvakból, különösen Fellakról a fellaki út felől a románok megrohmozták Apanagyfalut. Fővezérük a fellaki román pap volt, de az ostromló csapathoz a magyar jobbágyok egy része is csatlakozott, akik elkezdték rabolni, fosztogatni az udvarházakat: Bethlen János házat, báró Bornemisza Ignácné Florán, Katona Elek, gr. Mikes Benedek, gr. Kendeffy Lajos, Nagy Ferenc és Kemény György udvarait.

A tudósítás szerint a fosztogatás addig tartott, amíg valamit találhattak az udvarházakban; a pincékből a bort vedelték, s amit nem voltak képesek meginni, a földre öntötték, s egymás között kezdték az udvarokat felosztani, de megegyezni nem tudtak. Apanagyfaluból Felső Oroszfaluba mentek. Itt elfogták Kovács László és Petrás N. gazdatiszteket, akiket Apanagyfaluba hurcol-

⁹ BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 6.

¹⁰ BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 6.

tak a Moldován Tudor féle házba. Itt egy Gondosan Ioan annyira fel volt bőszerűlve, hogy Kovács Lászlót fejszefokkal ütlegelte.

Bogdán Lukács testvére, Bogdán Jakab nem szerzett tudomást az apanagyfalusi eseményekről, s jött testvérét meglátogatni. A föllázadt tömeg elfogta, és egy nagyon felbőszült Porumban Anton nyakon ragadva, fejjel lefele a tornácról lelökte a lándzsás tömeg közé, akik lándzsájukkal bökdösve kísérték a többi raboskodó közé.

A Bornemisza udvarban elfogták Szócs Ferenc tisztviselőt, akit az ortodox pap a tömeggel egyetértve erőszakkal vallásukra megkeresztelt. A kényszerkeresztelésben az Iftimi nevet kapta, és a keresztségért a keresztelő pap 100 Ft stólapénzt követelt. Hasonló sorsra jutott Kovács László is, aki a keresztségben a Vasi nevet kapta.

A felső oroszfalvi, alsó oroszfalvi és a málomi lakosság nem vett részt semmi rablásban, hanem amennyiben tehették, az urakat és birtokaikat védelmezték.

Az apanagyfalusi lázadók fővezérei a következők voltak: az ortodox pap, Moldován Ioan, a pap testvére, Moldován Danilai tribun, Rusan Ioan kapitány, Porumbai Anton lázító és titkos iratokat hordozó. Porumbai volt az, aki halálbüntetés kilátásba helyezése mellett megtiltotta a magyar beszédet a faluban: „Aki magyarul beszél, akár román, akár magyar, legyen az vége annak.”¹¹

A foglyokat, mintegy 20-30 személyt, rabláncra verve Tekébe kísérték, másnap azonban a határőrség kapitánya szabadon bocsátotta őket, „salvus conductust” kaptak.¹² Tekéből visszafelé tartva a kísérő román és magyar csapatok Vereseyháza felé vették útjukat. Itt kirabolták az éltes korú Wass Sámuelet, és töb-

¹¹ BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 7.

¹² BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 7.

bek között mintegy két és fél kupa ezüstöt zsákmányoltak. Wass Samu Urbánnak jelentette a történeteket, aki parancsot adott, hogy a rablókat kísérlék hozzá és az elloptott tárgyakat kutassák fel. A kiküldött katonák az apanagyfalusiakat a pásztor házhoz rendelték. Mivel a berendelt apanagyfalusiak nem voltak informálva az eseményekről, lándzsásan felfegyverkezve jelentek meg az udvarban. Itt a kiküldött katonák körülvették őket, és az erőfölényben lévő kiküldött seregnek a tömeg magát megadta.

A vezetőket elfogták és Tekére kísérték. Urbán az elfogott vezetőket azzal büntette, hogy arccal lefele a földre fektette és 24 órán keresztül mozdulatlanul kellett maradniuk, majd szabadon bocsátották őket.

Székely Gyuri Jánost, a Kis Anna férjét azonban rabláncra verve Désre vitték, ugyanis ő volt az, aki az ezüstöt ellopta. Désen három hétig raboskodott, majd innen szabadulva a Mihales féle sereg zászlósa lett. Ez a sereg kétszer is megfordult Apanagyfaluban marhákat és bort kobozva el az uradalmaktól.

Decemberben Mihales határőrhadnagy Désről utolsó alkalommal Váralján keresztül az apanagyfalusi erdőn át seregével ismét megfordult Apanagyfaluban. Gr. Bethlen Sándor rétjén, a Malavoly alatt az erdő szélénél tábort ütött, innen, kevés rablás után három nap múlva a lekencei rétre vonult. Ezek után Apanagyfaluban semmi nevezetesebb esemény nem történt.

Karácsony szombatján a magyarok elfoglalták Dést. Az ágyúzás olyan hangos volt, hogy az Nagyfaluba is hallatszott. Dés visszafoglalása után a megkárosított földesurak kérték az udvarházaik kifosztóinak megbüntetését. Így kerültek a dési börtönbe a főbb vezetők: a román pap Felecan Anton, Bolos Vasi falusi bíró, Rusan Andre, Bolosan Ion, Moldován Ion.

A román pap a nemes urak közbenjárására három hónap után kiszabadult. A többi fogvatartott egészen az oroszok bejöveteléig

a börtönben raboskodott. Közülük többen is meghaltak a börtönben: Bondoran Ioan, Bolos Vasi, Kerekes G., Moldovan Ion.

A Wass Samut kirabló haramiákat is, mintegy 30 embert (Székely Gyuri János, Kerekes Gyuri, Kövér Lajos, Rusan Ion, Rusan Vasile, Blei Macabei, Circui Constantin, Pop Vasile, Coste András stb.) elfogták. Fogva tartásuk kezdetén ötven vesszőt mértek rájuk, két hétig raboskodtak, utána hazaengedték őket, kivéve Székely Gyuri Jánost, akit a szamosújvári börtönbe zárták, ahol meg is halt. Ezzel megszűnt a rablás és lázongás Apanagyfaluban. Az Apanagyfaluban okozott károkat mintegy 45.000 forintra becsülték, és minden a rablásokat elkövető családok kárpótlásul 40–80 forintot kellett fizetniük.

A rablások és garázdaságok Málom völgyétől egészen Katona helyiségig folytak. A földbirtokosok Désre, Marosvásárhelyre és Kolozsvárra menekültek. Levélben szólították fel a székelyeket, hogy jöjjenek és tisztítsák meg ezt a vidéket a rabló garázdálkodóktól. A székely csapatok a marosvásárhelyi, szászrégeni és más csaták miatt nem jöhettek el, így az udvarházakat kifosztották, kirabolták, és voltak esetek, ahol az udvarházakat és a hozzá tartozó épületeket fel is gyújtották.¹³

Bakk Endre apanagyfalusi plébános feljegyzett egy tragikus történetet. Kételyben M. Ajtay Andrásnak volt egy udvarháza és birtoka. Első alkalommal elmenekült, de betegségére való tekintettel már másodszor a maradás mellett döntött, papot kért. Katolikus pap legközelebb csak Váralján volt, Ft. Koncz László. Amint tudomásul vette Ajtay kérését, nyomban útnak indult. A hozzá vezető utat gyalog tette meg, s több helyen a fellázadt román parasztok föltartoztatták. A plébános valahányszor a keresztet és szentséget felmutatva szabadította ki magát a dühöngő

¹³ BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 8.

tömegeből. Koncz László miután szentségekkel ellátta és vigasztalta Ajtay András földesurat, visszatért plébániájára.

1848. november 14-én a kételyi és újfalusi parasztok fellázadtak földesuraik ellen. A dühöngő tömeg este 10 óra körül Ajtay András házához vonultak. A támadók a beteg apa szeme láttára megerőszakolták leányát, a 21 éves Ajtay Juditot, akit a ház déli részén, az ajtó sarkánál egy lándzsával keresztüldöfve megöltek. Ezt követően a 60 éves beteg embert, Ajtay Andrást a nyugatra eső szobában megkínózták és megölték. A holttesteket a házból kihurcolták, a csűr és az ól közti krumpligödörbe dobták, alul a meggyilkolt lány holttestét, felül pedig az apa tetemét, és elföldelték.

Miután december 25-én a magyarok Dést elfoglalták, M. Fráter Farkas, aki közeli rokona volt Ajtaynak, jelentést tett a hatóságoknál a történekről. A hatóság Fráter Farkas mellé lovas katonákat rendelt, akik a tetteseket elfogták és törvényszék elé állították. A 11 tettest nehéz rabságra ítélve a szamosújvári börtönbe zárták, s majd még két bűnrészessel együtt 1845 áprilisában kivégezték.

Az Ajtayak holttestét a krumpligödörből kivették és 1849. január 28-án eltemették. Ft Koncz László plébános temette el a görögkatolikus temetőbe, a családi kriptába.¹⁴

A sírköve a következő írást vészték:

„Vándor, megállj... s elmélkedj e sírnál,
Ejts könnyeket itt nyugvók porainál...
E szomorú, néma sír mélyébe,
Édes rokoni kezeiktől téve,
Ajtay András szép Juditjával,
Az ő ártatlan, szűz lányával,

¹⁴ Többször kerestem a sírhelyet, de ma már nem található, és tanú sincs, aki tudná a síroknak a helyét.

Alusza az Űrban örök álmát,
S várja ítélet fizető napját.
Hogy méltó jutalmukat elvegyék,
Azon gazfajzatok – kik azt tették:
Hogy védtelen szüzet nem kímélték,
Atyjával kegyetlenül megölték. 1848 November 14.”¹⁵

1849 évben említésre méltó nem történt – írja Bakk Endre plébános –, csak az oroszok bejövetele. 1849. szeptember 11. és 22. között kisebb mértékű kolerajárvány követelt kevés áldozatot, amit a bálványosváraljai halottak anyakönyve is igazol.¹⁶

¹⁵ BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 9–10.

¹⁶ BAKK Endre: *Domus Historia Apanagyfaluiensis* 1870. 10.

LUKÁCS IMRE-RÓBERT

A laikusok elengedhetetlen szerepe az egyházban

Abstract: “The laity, gathered together in the people of God and established in the one body of Christ under a single head, whoever they are, are called as living members to work with all strength they have received from the goodness of the creator and the grace of the redeemer for the growth of the Church and its continual sanctification.” (LG, 33)

The doctrine of the laity occupies a central place in the theology. This may represent an attempt to appreciate the role of the laity after centuries of obedience and passivity in the Catholic Church. Jesus said: “For even the Son of Man did not come to be served, but to serve, and to give his life as a ransom for many”. (Mk 10, 45) Serving and giving are the major characteristics of the Christian lifestyle. If we are going to be like Christ, we must learn to serve and give. The actual teaching of the Church is that laypeople have a distinct and very real role in the spreading the Gospel, which the Church desperately needs them to carry out with the authority, creativity, and power that the Holy Spirit has given them in Baptism.

There is so much need today for mature Christian personalities, conscious of their baptismal identity, of their vocation and mission in the Church and in the world!

Keywords: laity; the role of the laity in the Church; priest; prophet; king

„Akkora szükség van ma felnőtt keresztény személyiségekre, akik tisztában vannak keresztségi önazonosságukkal és hivatásukkal az egyházban és a világban!”¹

Az egyháztörténelem során talán még soha nem hangsúlyozták ki annyira a laikusoknak az egyházban betöltött szerepét, szerep-

¹ JOHN PAUL II, May 30, 1998, *Message for the World Congress of Ecclesial Movements and New Communities*.

vállalását, mint napjainkban. Különösen a 2. vatikáni zsinat óta az egyház ezen a téren is álláspont-változtatásra kötelezte el magát.² Mindeddig a hívek között egy alapvető értetlenség volt a laikusok hivatásával és szerepével kapcsolatosan, különösen az egyház missziójára vonatkozóan. Sokak szerint az egyházban csak a felszentelt személyeknek (klerikusoknak, szerzeteseknek) van reális hivatásuk. Úgy gondolják, hogy az „Egyház” a felszenteltek hivatala, és a habitusban járó és kollárét viselő személyeknek van küldetésük a szolgálatra. Sokan úgy gondolják, hogy a laikusok szerepe csupán a plébánia körüli segédkezésből áll, s nem az egyház igazi tevékenységébe való aktív bekapcsolódásban.

Egyházunk jelenlegi tanítása szerint a laikusoknak megkülönböztetett és valóságos szerepe van az egyház életében és tevékenységében. Az Egyház ezért nagyon ragaszkodik ahhoz, hogy a laikusok hatalommal, leleményességgel és erővel végezzék mindazt, amit a Szentlélektől kaptak a keresztség szentségében. A laikusok méltósága teljesen megegyezik, sőt egyenlő a felszentelt kléruséval és a szerzetesekével.³ A missziós tevékenységben a laikusok munkája nagyon fontos, mert a világ ez által találkozik Krisztussal.

Sok katolikus laikus szeretne tevékenyebben részt venni az egyház életében, de nincs világos rálátása, hogy pontosabban mi is az ő szerepe. Ajánlatos lenne újra és újra figyelmünkbe idézni a következőket:

– a laikusi állapot „hivatás”, ami a keresztség szentségéből források,

² BONNET, P., „The Christifidelis Restored to His Role as Human Protagonist in the Church”, in *Vatican II: Assessment and Perspectives*, vol. 1, ed. R. Latourelle, 540–567, New York, Paulist, 1988.

³ Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Lumen Gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció az Egyházzal [továbbiakban LG] in *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Bp., 32.; Ld. ŐRSY, L., „The Theological Task of Canon Law: A Canonist’s Perspective”, *CLSAP* (1996), 21.

- a laikusok szerepe lényeges, hogy az egyház missziója megvalósuljon,
- minden keresztényt meghív az Isten egy sajátos hivatásra, egy meghatározott misszióra,
- a laikusokat arra hívja az Isten, hogy vegyenek részt a világ dolgában és azokat Isten akarata szerint irányítsák,
- a laikusoknak is megvan a képességük (lehetőségük még inkább), hogy elvigyék Krisztus üzenetét az élet minden területére.⁴

Az egyik legkevésbé ismert egyházi tanítás pontosan az a jó hír, ami a *laikusok szerepéről* szól. A laikusokon, a „világi hívőkön itt az egyházi rend és az Egyházban jóváhagyott szerzetesség tagjain kívül az összes Krisztus-hívőt értjük; tudniillik azokat, akik a keresztséggel Krisztus testébe épültek, Isten népét alkotják, és Krisztus papi, prófétai és királyi hivatalának részeseiként az egész keresztény nép küldetését teljesítik az Egyházban és a világban.”⁵

Sokszor a közvélemény is téved a laikusok megítélésével kapcsolatban, mert gyakran negatív meghatározást formál róluk: nem papok, nem szerzetesek. Ezért sokan azt feltételezik, hogy az Egyházban nincs hivatásuk, nincs missziós küldetésük. Az Egyház pedig úgy határozza meg a laikusokat, mint akik osztoznak Krisztus papi, prófétai és királyi hivatalában, viselői egy nagyon fontos hivatásnak, kritikus résztvevői az egyház missziós küldetésének.

A *laikusok hivatása* és missziója a keresztségükből eredeztethető. Kissé nehéz megérteni, hogy a laikus hivatása a keresztségből ered és a bérmlás szentsége által nyer megerősítést. Helyük és munkájuk Krisztus misztikus testében a Szentlélektől

⁴ RINERE, E., „Ciliar and Canonical Applications of Ministry to the Laity” in *The Jurist* 47, (1987), 205.

⁵ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Bp., 1994, (KEK), 897. Ld. LG, 3.

származik, és nem indirekt a rendi hatalomtól. „A világiaknak azon a címen kötelessége és joga az apostolkodás, hogy egységben vannak Krisztussal, a Fővel. A keresztség Krisztus titokzatos testébe beoltotta, a bérálás pedig a Szentlélek erejével megerősítette őket; maga az Úr adta tehát a világi híveknek az apostoli hivatást. Felszentelésben részesülnek: királyi papsággá és szent nemzettséggé lesznek (vö. 1Pt 2, 4–10), hogy minden munkájuk által lelki áldozatot mutassanak be és tanúbizonyságot tegyenek Krisztusról az egész földön.”⁶

Szolgálatukkal plébániájukon vagy közösségükben olyan feladatköröket lát(hat)nak el, amelyekhez ugyanolyan joguk van, mint mindenki másnak.⁷ Mivel ma az emberek nem nagyon törődnek a szentségi és a világi elválasztásával, arra sem figyelnek, hogy a szolgálati papságban élők és az általános papságot gyakoroló világiak egymás mellé vannak rendelve. Inkább úgy értelmezik, hogy mindenkinek együtt kell működnie a közös cél érdekében. „A közösség Egyházában az életállapotok úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy kölcsönösen egymáshoz vannak rendelve. Alapvető tartalmuk közös, sőt egy és ugyanaz: valamennyi ugyanannak a kereszteni méltóságnak és az életszentségre szóló egyetemes hivatásnak módozatai a szeretet tökéletességében. E módozatok különbözők és kiegészítik egymást, úgy, hogy mindegyiknek megvan a maga saját, eredeti és összeté-

⁶ II. Vatikáni Zsinat, *Apostolicam Auctositatem kezdetű határozat a világi hívek apostolkodásáról* [továbbiakban AA] in *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Bp., 3.

⁷ LIGIER, L., „Lay Ministries and Their Foundations in the Documents of Vatican II”, in *Vatican II, Assessment and Perspectives, Twenty-five Years After*, ed. Rene Latourelle, Vol. II., 163.

veszthetetlen arculata, ugyanakkor mindegyikük kapcsolatban van a másikkal és azok szolgálatában áll.”⁸

II. János Pál pápa mind a klerikusoknak, mind a laikusoknak felhívja a figyelmét a szolgálat helyes értelmezésére, főleg az egyházban betöltött szolgálatuk gyakorlásakor. „A szinódusi atyák pontosan e veszélyek elkerüléséért hangsúlyozták annak szükségességét, hogy világosan és pontosabb terminológiával kell szólni mind a küldetés egységéről az Egyházban, mely küldetés minden megkereszteltet illet, mind az egyházi rend szentségén alapuló lelkipásztori szolgálatnak a többi – a keresztség és a bér-málás szentségében gyökerező – egyházi szolgálattól, hivataltól és tevékenységtől való lényegi különbözőségéről. Így először is a lelkipásztoroknak, amikor világi Krisztus-hívőkre különböző szolgálatokat, hivatalokat és tevékenységeket bízunk, igen nagy gondot kell fordítaniuk arra, hogy tanítsák őket e feladatok és a keresztség mély összefüggésére. Ezen túlmenően a lelkipásztoroknak vigyázniuk kell arra, hogy ne történjenek visszaélések és ne tételezzék föl könnyelműen a »helyzetek sürgősségét« vagy a »szubszidiaritás szükségességét«, amikor ténylegesen nincs erről szó, vagy amikor az esetleges nehézségeknek elébe lehet menni ésszerű és jobban összehangolt lelkipásztori szervezéssel.”⁹

Ma általában a hivatások terén is krízisről szoktunk beszélni. Gyakran hallunk a papi hivatások krízisééről, és arról is, hogyan lehetne a problémát megoldani: a nők pappá szentelésével, római katolikus papok nőszülésével stb. De a krízis nemcsak a papi hivatások terén jelentkezik, hanem az elkötelezett laikusok hivatása

⁸ *Christifideles laici, II. János Pál pápa szinódus utáni apostoli buzdítása a világi hívőknek az Egyházban és a világban betöltött hivatásáról és küldetéséről* (1988. december 30) [továbbiakban *Christifideles laici*] in <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=90>, (2013. október 10.), 55

⁹ *Christifideles laici*, 23.

terén is. Nagyon sok katolikus hívő nem tudja, hogy van hivatása, vagy ha tud is róla, nem képes pontosítani, hogy mi is az.¹⁰

Gyakran elhanyagolódott, vagy feledésbe merült a 2. vatikáni zsinatnak az a tanítása, amely a híveknek a életszentségre való elhivatottságára vonatkozik, pedig ennek szellemisége átjárja a zsinati dokumentumokat,¹¹ és a Szentatya is nagyon szép összefoglalást ad róla: „A világi hívők méltósága akkor tárul föl a maga teljességében, ha látjuk azt az első és eredeti hivatást, amelyet az Atya Krisztusban a Szentlélek által mindegyiküknek szán: a meghívást az életszentségre, a tökéletes szeretetre. A szent a Krisztus tanítványának ajándékozott méltóság legkiválóbb tanúja. A 2. vatikáni zsinatnak az életszentségre meghívottság egyetemes voltáról mondott szavai ragyogóak. Ez a meghívottság az az elsődleges és egyedülálló tulajdonság, mellyel az Egyház minden fiát és leányát fölruházta az a Zsinat, melyet a keresztény élet evangéliumi megújítására hívtak össze.”¹²

Az életszentségre szóló meghívás a laikusokat sajátos feladataik felé irányítja: ebben a világban az Isten országáért dolgoznak. Kötelességük belülről úgy átalakítani ezt a világot, hogy azt átjárja a fény és az igazság. „Sajátos hivatásuk alapján a laikusok dolga az, hogy az ideigvaló dolgok intézése és Isten szerint való rendezése által keressék Isten országát. ...Különleges módon űrjük vár tehát az, hogy az evilági dolgokat, amelyekben benne élnek, mindenestül úgy világítsák meg és úgy rendezzék, hogy e dolgok mindig Krisztus szerint menjenek végbe, fejlődjenek és váljanak a Teremtő és a Megváltó dicsőségére.”¹³

¹⁰ Vö. McMANUS, F., „Laity in the Church Law: New Code, New Focus” in *The Jurist*, 47 (1987), 15.

¹¹ Vö. PREW-WINTERS, A., „Who is a Lay Person?”, in *The Jurist*, 47 (1987), 55.

¹² *Christifideles laici*, 16.

¹³ *LG*, 31.

A laikusoknak ez az elköteleződése nem egy választási lehetőség az ideigvaló dolgok intézésében, hanem a jó Isten által adott megbízás, akinek vágya, hogy minden ember eljusson az üdvösségre. Annak a lehetősége, hogy a laikusok megtalálják helyüket az egyházban és teljesítsék azt a hivatást, amelyet Istentől kaptak. Azáltal, hogy az egyházat a világban jelenvalóvá teszik, a laikusok kapcsolatba hozzák a világot az egyházzal, Krisztus testével: „A világiak apostoli tevékenysége részesedés magának az Egyháznak üdvözítő küldetésében. Az apostolkodásra maga az Úr rendeli őket a keresztséggel és a bérmálással. A szentségek azután, különösen az eukarisztia, közlik és táplálják minden apostolkodás életető lelkét, a szeretetet Isten és az emberek iránt. A világiaknak főképpen az a feladat jut, hogy jelenlétüké és ható erővé tegyék az egyházat azokon a helyeken, és olyan körülmények között, ahol csak általuk lehet az egyház a föld sója. Így minden világi keresztény éppen sajátos adományainak erejéből tanúságtevő is, és az egyház küldetésének eleven eszköze is »Krisztus ajándékozásának mértéke szerint«.¹⁴

Mindezeknek a fényében, nagyon könnyen észrevehetjük, hogy gyakran a dolgok nem úgy működnek, ahogyan működniük kellene. Elkerülhetetlen, hogy ha egy hívő, aki azt mondja: „szeretnék valamit tenni az egyházért”, vagy „szeretnék segíteni a plébániai munkában”, még nem teljesítette keresztény hivatását. Természetesen semmi probléma nincs azzal, aki ilyen munkákat felvállal. Azt mindenki elfogadja, hogy ha valaki ily módon részt vesz a plébánia életében, nagyon sokat tett, de laikus kötelességének csupán egy részét teljesítette. „Nem használunk túlzó szavakat, amikor kijelentjük: a világi hívő életének egész értelme abban rejlik, hogy eljusson annak a radikális keresztény újdonságnak a fölismerésére, amely a keresztségből, a

¹⁴ LG, 33.

hit szentségéből árad, és ezáltal kötelességeit az Istentől kapott hivatás szerint tölthesse be. A világi hívő »képének« megrajzolásához három szempontot kell közvetlenül szemügyre venni: a keresztség újjászület bennünket Isten gyermekeinek életére; Jézus Krisztushoz és az ő testéhez, az egyházhhoz kapcsol; végül fölken a Szentlélekben, és az ő templomává leszünk.¹⁵

A laikusoknak el kell ismerniük, hogy a szentségre való meghívásuk elfelejtése, és a belőle származó személyre szabott hivatásuk elhanyagolása hozzájárul a papi hivatások csökkenéséhez. A szentségben való növekedés nem más, mint felsorakoztatni és rendezni valakinek a teljes lényét a keresztségben kapott isteni élet szerint. Ha valaki nem rendezi eszerint a szívét, lelkét és értelmét, nem tudja észrevenni Isten akaratát, valamint nem tud nyitott lenni a hívására, beleértve a papságra vagy szerzetesi életre, vagy a laikusi életre szóló meghívásra.¹⁶ A szentség a teljességhez vezet, és az igazi keresztény hivatás arra a teljességre épül, hogy kik vagyunk és kiéi vagyunk: „Az, hogy a Krisztushívők az Egyház ’tagjai’, a legkevésbé sem tagadása annak a ténynek, hogy mindegyikük ’egyetlen és pótolhatatlan,’ sőt előmozdítja és oltalmazza egyetlenségük és megismételhetetlenségük értelmét, mint a változatosság és a gazdagság forrását az egyetemes Egyház számára. ... Minden egyes világi Krisztushívőnek az ’Egyház tagjának’ kell éreznie önmagát, akire éppen ezért sajátos feladat van bízva a közjó szolgálatára, akit senki nem helyettesíthet, s ő maga senkit meg nem bízhat önmaga helyett.”¹⁷

Mindazokra alapozva, amit eddig mondtunk, a laikusok szerepe három kijelentésre alapozódik: a laikusok az életszentségre

¹⁵ *Christifideles laici*, 10.

¹⁶ Vö. PORTILLO, A., *Faithful and Laity in the Church: The Bases of Their Legal Status*, translation by Hickey, L., Shanon, Ireland, Ecclesia Press, 1972, 20.

¹⁷ *Christifideles laici*, 28.

vannak meghíva, azért hogy megújítsák az ideigvaló dolgokat evangelizálásuk által.

A laikusok is szent életre kaptak meghívást. A 2. vatikáni zsinat többszörösen kihangsúlyozza az életszentségre való meghívást, amint a fentiekben bemutattuk. Az Egyház elkerülhetetlenül találkozik a modernitással, más vallásokkal, és azzal az identitással is, amikor minden tagját az életszentségre hívja. „Ezért az Egyházban mindenki, akár a hierarchiához tartozik, akár ennek lelkipásztori gondozása alatt áll, meghívást kap az életszentségre, az apostol szavai szerint: »Az Isten akarata az, hogy szentek legyetek.«¹⁸

A szentség az, ami által az egyház tagja azzá válik, amivé neki válnia kell. „Az egyházban mindenki, mivel tagja az Egyháznak, megkapja a közös meghívást az életszentségre, és részesedik benne. A meghívás a világi hívőknek is szól az egyház többi tagjától való minden megkülönböztetés nélkül: „Ezek után mindenki számára nyilvánvaló, hogy minden rendű és állapotú Krisztus-hívő meghívást kap a keresztény élet teljességére és a szeretet tökéletességére.” „Így tehát minden Krisztus-hívő meghívást kap az életszentségre és saját állapotának tökéletességére, s ezeket köteleis is elérni.”¹⁹

Az egyház a keresztséggel mint „az üdvösség szentségével” a bűnöst szentté teszi, és újjászületett gyermekét arra hívja meg, hogy építse az egyházát. Ez az ajándék és a válasz az igazi közösségnek a szíve, belegyökerezve a Krisztus által adott isteni életbe. A laikusok mint alkotó elemei ennek a szentek közösségének arra kaptak meghívást, hogy építsék az Isten országát egy adott időben és helyen: „A világi hívőknek az életszentségre szóló meghívást nem úgy kell felfogniuk, mint kikerülhetetlen, terhes

¹⁸ LG, 39.

¹⁹ *Christifideles laici*, 16.

kötelezettséget, hanem inkább mint annak a végtelen szeretetnek ragyogó jelét, mellyel az Atya a maga szentségében újjászülte őket. Így tehát e meghívás lényeges rész, mely nem választható el a keresztség új életétől; következésképpen a világi hívők méltóságának alkotóeleme. Hasonlóképpen, az életszentségre szóló meghívás szorosan kötődik a világi hívők küldetéséhez és felelősen betöltendő feladatukhoz az Egyházban és a világban. Maga az életszentség ugyanis, melyet megélnék, s amely részese az Egyház életszentségében, elsődlegesen és alapvetően hozzájárul az Egyház építéséhez, amennyiben az a „szentek közössége”. Ezekből fakadóan a hittől megvilágosított szem előtt csodálatos távlat tárul föl: megszámlálhatatlan világi Krisztus-hívő – férfiak és asszonyok, akik az életben és a mindennapi tevékenységben gyakran észrevétlenek vagy meg nem becsültek, e világ nagyjai előtt ismeretlenek, az Atya azonban szeretettel szemléli őket – fáradhatatlan munkássá válnak az Úr szőlejében; alázatosak, de nagy mesterek Isten kegyelmének hatalmából, akik az emberi történelemben Isten országának növekedéséért fáradoznak.”²⁰

A zsinat egy új szemléletet hozott a katolikusoknak a világhoz való közeledésében és annak felfedezésében, mely korunkban nagy változáson megy keresztül. Az egyház missziója nem változik, de az már igen, hogy mi hogyan éljük életünket egy adott kultúrában. A misszió az *Apostolicam auctositatem* szerint nem más, mint hirdetni Krisztust, és átítani a világot az evangélium fényével és sójával, és ebben a küldetésben a laikusoknak lényeges szerepük van: „Krisztus megváltói műve közvetlenül az emberekre irányul, de magába foglalja, az egész világi rend megújítását is. Következésképpen az Egyháznak nemcsak az a küldetése, hogy megvigye az embereknek Krisztus üzenetét és

²⁰ *Christifideles laici*, 17.

kegyelmét, hanem az is, hogy áthassa és tökéletesítse a múltandó dolgok rendjét az evangélium szellemével. A világiak tehát, amikor az Egyház e küldetésében járnak el, apostoli munkájukat mind az Egyházban, mind a világban, és mind a lelki, mind az evilági dolgok rendjében fejtik ki. Ez a két terület különbözik ugyan Isten egyetlen tervében, mégis átszövik egymást: Isten maga Krisztusban új teremtményként ismét magához akarja fogadni a világmindenséget, csírájában már ebben a létben, teljesen pedig az utolsó napon. A világi ember hívő és állampolgár egy személyben, de az egyetlen keresztény lelkiismeretnek kell őt vezetnie mind a két területen.”²¹

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a világiak központi szerepét, ebben a nagyon is szükséges misszióban. A *Lumen gentium* tanítása szerint a laikusok „különleges hivatása... az ideigvaló dolgok intézése és Isten szerint való rendezése szerint keressék az Isten országát... arra hívja Isten őket, hogy az Evangélium szelleme szerint, helytállva a maguk feladatában, belülről szenteljék meg a világot... Különleges módon őrájuk vár tehát az, hogy az evilági dolgokat, amelyekben benne élnek, mindenestől úgy világítsák meg és úgy rendezzék, hogy e dolgok mindig Krisztus szerint menjenek végbe s fejlődjenek és váljanak a Teremtő és a Megváltó dicsőségére”²²

A zsinati atyák tanítása az, hogy „a világiak vállalják magukra, mint sajátosan őrájuk váró feladatot, az evilági rend megújítását”, „az evangélium világosságánál, az Egyház szellemében s a keresztény szeretet sürgetésétől” vezetve. Ez az adott kultúrára és annak minden megnyilvánulására kiterjed. A társadalmat kell átalakítaniuk a „a keresztény élet magasabb értékei szerint”²³

²¹ AA, 5

²² LG, 31

²³ AA, 7

II. János Pál pápa buzdítása szerint „a világi hívők azonban kiemelt módon arra kapnak hivatást, hogy visszaadják az egész teremtés eredeti értelmét”.²⁴ Ez a feladat elsősorban nem a papok feladata, ők igazából nincsenek is felkészülve s nem is képesek erre. Csak a laikusok képesek ennek a munkának az elvégzésére, mert a társadalom intézményeiben és a mindennapi tevékenységben ők tudják a legmegfelelőbben végezni ezt a nagyon fontos feladatot: „A társadalmi környezetben való apostolkodás, vagyis az a törekvés, hogy keresztény szellem hassa át a maguk közösségének gondolkodását és erkölceit, törvényeit és struktúráit, annyira a világiak feladata és kötelezettsége, hogy helyettük más sohasem tud ennek eleget tenni”.²⁵ Az evangelizálás által pedig lehetséges. Nagyon sok katolikus hívő tartózkodó a hit megvalósulásában akkor, amikor a hitét meg kellene vallania a nem katolikusok, sőt a családja vagy barátai előtt is. II. János Pál pápa pedig ismételten az evangélium hirdetését sürgette. „A világi hívők, mert az Egyház tagjai, hivatással és küldetéssel rendelkeznek az evangélium hirdetésében való közreműködésre; e munka végzésére a beavató keresztény szentségek és a Szentlélek ajándékai révén válnak alkalmassá és elkötelezetté.”²⁶

A Szentatya evangelizálásra való felszólítása a zsinat állandó tanítására alapozódik. A *Lumen gentium* szerint a laikusokra az a „nagyserű feladat vár, hogy megvalósuláshoz segítsék Isten tervét, minden idő és minden földrész emberének üdvösségét. Ezért kapjanak is meg minden lehetőséget, hogy erőik szerint és koruk szükségleteinek megfelelően derekasán kivegyék részüket az Egyház üdvösségszerző munkájából”.²⁷ Belekeresztel-

²⁴ *Christifideles laici*, 14.

²⁵ AA, 13.

²⁶ *Christifideles laici*, 33.

²⁷ LG, 33.

kedve Krisztusba bőven részesednek az ő életéből, és arra kaptak meghívást, hogy 'kis krisztusokká' legyenek, felkentekké, akiket táplál az Eukarisztia, hogy a világba menjenek és ott az egyházat láthatóvá tegyék. Ez a kihívás arra készíti a laikusokat, hogy elhagyják komfortzónájukat, ahogy a zsinati atyák is buzdítják őket: „A világiak apostolkodása azonban nemcsak életük tanúságtétele; az igazi apostol alkalmat keres, hogy szavával is hirdesse Krisztust, a nem hívőknek, hogy hitre vezesse, a hívőknek pedig, hogy tanítsa, buzgóbb életre serkentse őket, mert „Krisztus szeretete ösztönöz minket” (2Kor 5,14), és mert mindenkinek a szívében visszhangoznia kell az apostoli vallomásnak: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!” (1 Kor 9, 16)”²⁸

Az evangelizálás sajátos képzést és felkészülést igényel, időt és energiát kell áldozni rá: „különösen is fel kell készíteni a laikusokat arra, hogyan folytatnak párbeszédet hívőkkel és hitetlenekkel, így ismertetve meg mindenkivel Krisztus evangéliumát”²⁹ „Az apostolkodásnak sok formája van; a világiak ezekkel építik az egyházat, szentelik meg és segítik Krisztusban élni a világot. ... Amikor pedig a világiak az ige apostoli szolgálatát végzik, akkor Krisztust hirdetik, az ő tanítását magyarázzák, azt állapotuk, képzettségük szerint terjesztik, és megvallásában ki is tartanak”³⁰

A 2. vatikáni zsinat dokumentumai és II. János Pál pápának a *Cristifideles Laici* apostoli buzdítása jól megvilágítják, hogy a világiak jellegzetes és egyedi hivatással rendelkeznek. Ez a hivatás a keresztség szentségében gyökerezik, és az Eucharisztia táplálja; ugyanakkor megmutatja, hogy ők tagjai Krisztus testének, az egyháznak, s a testnek a fejéhez, Jézus Krisztushoz tartoznak. A

²⁸ AA, 6.

²⁹ AA, 31.

³⁰ AA, 16.

világiakat más szolgálatra is felkérhetik az egyházban, de a legfontosabb feladatuk továbbra is az evilági dolgok, a kultúra és a társadalom átformálása marad. Ha a laikusok nem változtatják meg az ember országát, ha a hit nem válik kultúrává, olyan hit, „amelyet nem fogadtak el, nem gondoltak át és nem éltek meg teljesen”.³¹

A világi keresztények valóságos tekintéllyel, hozzáértéssel, adottsággal és valóságos ajándékokkal rendelkeznek, ezért kötelesek gyakorolni ezeket a világban, hogy teljesítsék azt a missziót, amelyre küldetésük van. Az egyház arra biztatja, hogy érezzék szabadnak magukat a munka elkezdésében és ne várjanak egy újabb biztatást.

Keresztényi identitásuk megmondja nekik, hogy kik ők, felvértezi és felkészíti őket arra a munkára, amelyre hivatottak. Keresztényi önazonosságuk, mint pap, próféta és király, nemcsak azt mondja meg nekik, hogy kik ők, hanem továbbmutat és felkészíti őket arra, hogy mit kell tenniük. Mindenekelőtt felkészíti őket arra, hogy azokat a feladatokat, amelyeknek elvégzésére megbízást kaptak, nem teljesíthetik a saját erejükből. A gyakorlatban ez gyakran elfelejtődik, de a Szentírás újra és újra emlékeztet rá. Amikor Szent Lukács evangélista az Apostolok Cselekedeteinek kezdő sorát írja, így fogalmaz: „Első könyvemben kedves Teofil szóltam mindarról, amit Jézus tett és tanított kezdettől fogva.” (ApCsel 1, 1) A kulcsszó ebben a mondatban, amit Jézus „elkezdett”. Az evangélium története nem egy olyan történet, amely szerint egy nagyszerű tanító tragikus körülmények között még fiatalon meghalt, maga után hagyva néhány árva tanítványt, akik most azzal küzdenek, hogy őt emlékeztükben tartsák. A történet az emberré lett Istennek a története, aki meghalt, de feltámadt a halálból, és aki folytatja a megkez-

³¹ *Christifideles laici*, 59.

dett munkát az egyházan keresztül, amely az ő misztikus teste. Gyakran elfelejtjük és azt képzeljük, hogy az egyház azoknak „a követőknek” a közössége, akiket összeköt számos törvény és rituális szabály, akiknek a Mester távozása után elfoglaltaknak kell lenniük.

A valóság azonban az, amit a tarzusi Saul is felfedezett, amikor az egyházat üldözve a feltámadott Krisztussal találkozott a damaszkuszi úton, aki megkérdezte tőle: „Saul! Saul! Miért üldözöl engem?” (ApCsel 9, 4) Engem. Nem azt kérdezte, hogy miért üldözöd az én egyházamat, vagy az én követőimet. Jézus teljesen azonosult az ő testével és az ő testén keresztül tevékenykedik ma is a világban.

A laikusoknak fontos szerep jut a társadalom átalakításában. A társadalom Isten szíve szerinti átformálására mindenki meghívást kapott. Mindegyikünk egy-egy ügynöke ennek a feladatnak.

Azt, hogy ez a feladat bibliai alapokon áll, mi sem bizonyítja jobban, minthogy a Szentírás első és utolsó könyvében is találunk rá utalást. A Jelenések könyvének a végén, a 21. fejezetben János apostol beszámol látomásában a mennyei Jeruzsálemről. „Új eget és új földet láttam. Az első ég és az első föld ugyanis elmúltak és a tenger sem volt többé. Akkor láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem alászállt az égből, az Istentől” (Jel 21, 1–2).

Egy jól rendezett városról olvashatunk, egy megfelelően kialakított emberi társadalomról. A szentíró részletesen leírja, hogy mi minden található a városban és hogyan van az kialakítva. „Széles, magas falai voltak, tizenkét kapuval. Falai jáspiskóból épültek, a város pedig tükörfényes színaranyból. A tizenkét kapu tizenkét gyöngy: mindegyik kapu egy-egy gyöngy.”

Ebben a jól berendezett városban azonban „nem láttam templomot” – írja Szent János. Egy tökéletesen megszervezett társadalomban, amit egy vallásos személy elsőre észrevesz és

megfigyel, az a templom. A földi Jeruzsálemben a templom volt a középpontban, erre irányította mindenki a figyelmét, ez volt minden vallásos zsidó embernek a büszkesége. A mennyei Jeruzsálemben azonban nincsen templom. Hogyan lehetséges ez? Paul Tillich protestáns teológus érdekes magyarázatot ad. Biztos jele a bűnnek a társadalmunkban, hogy a templom egy sorba került a nagy üzletekkel, a sportarénnal, a bankkal. A templom csupán csak egy része lett az életnek. Ennek azonban nem így kellene lennie, mert a vallásnak az a rendeltetése, hogy elárassza az egész életet és mindenre hatással legyen. Teológiánkban Isten nem egy létező a többi létező dolgok között, Isten az aktív létnek az osztogatója, Isten betölti az életet. A vallásnak is ezt kell tennie. A vallás nem lehet egy dolog a többi dolog között.

A mennyei Jeruzsálemben nincsen templom, hiszen az egész város maga lett a templom. A város egy olyan helyé változott, ahol Istent megfelelő módon imádják. Minden város, falu mennyei Jeruzsálemmé válhat, ha az istenimádás minden részletében megfelelő módon megtörténik benne.

A második kép a Szentírás első könyvéből való jól ismert történet, a vízözön története. A vízözön, amely elpusztította a földet. Bibliai kódokkal találkozunk ebben a történetben is. A teremtés könyvének kezdetén azt olvashatjuk, hogy Isten rendet teremtett a káosz felett. Amikor a víz mint kép visszatér a Bibliában – gondoljunk csak arra, amikor Jézus a háborgó tengeren jár –, a bűnnek a hatalmát jelképezi. A káosz, a romboló erő, a vízözön, a működésképtelen emberi társadalmat akarja jelképezni, amelyben jelen van a gyűlölet, a széthúzás, az erőszak.

Mit tesz Isten? Azt, amit Isten mindig is tesz a Biblia szerint, mentő tervet készít. Noé bárkája lesz az a hely, ahol egy mikrokozmosza a rendnek megőrződik. Gondoljunk Noé családjára, a begyűjtött állatokra, amelyek mind jelképes kifejezései az Isten

szándéka szerinti világnak, amikor minden még harmóniában élt egymással.

Mire jó a bárka? Megőrzi a káosz és a rombolás idején ezt a mikrokozmoszát az isteni rendnek. Amikor a víz kezd visszahúzódní, az első cselekedet, amit Noé tesz, hogy kienged egy galambot. A galamb visszatér. Amikor a víz még jobban visszahúzódní, újra kiengedi a galambot, de az újra visszatér, míg végül a harmadik próbálkozás után a galamb nem tér vissza a bárkába. Erre várt Noé. Most az élet, amelyet eddig a bárkában őrzött, visszatérhet, kiáradhat a földre.

Az egyházatyáknál Noé bárkája egy nagyon szép jelképe az egyháznak. Milyen az emberi élet? Szép, jó, elfogadható egy bizonyos fokig, de a földet mindig is jellemzi a vízözön, a rombolás hatalma. Mi az egyház legfőbb feladata? A liturgiájában, az imájában, a szegényekkel való törődésében, az egyház az a hely, ahol az isteni rend mikrokozmosza őrizve van. A mi célunk nem az, hogy elbújjunk a falak mögé. Az egyház célja az, hogy kiengedje az életet, hogy az átformálja a világot. Amit megőrzött az egyház, az a világ élete lehessen. Ez az egyház célja.

A szentmise legszentebb szavai, a konszekrálási szavak után, a szentmise befejező szavai: *Ite missa est!* Menjetek, küldetésetek van! Ez történik a liturgiában, összegyűlünk, mint Noé bárkájában, felfedezzük és átéljük Isten rendjének mikrokozmoszát, de az ünneplés végén halljuk az elbocsátó szavakat. Küld minket az egyház mint papot, jogászt, orvost, tanárt, gazdasági szakembert, gazdálkodót, házast, családost, mint fiatal, mint diákot, hogy megszenteljük a világot aszerint, ahogyan azt a liturgiában megtapasztaltuk.

A későbbi pápa, Karol Wojtyła egyetemi karrierjét 1939 szeptemberében kezdte el, amikor a nácik már lerohanták Lengyelországot. A tanítás első hetében a hódító hadsereg összegyűjtötte az egyetem diákjait és alkalmazottjait, és fenyegetéseikkel, erő-

szakos fellépésükkel mintegy lefejezték, megbénították az akkori kor legjobb lengyel egyetemét. Mit tett a fiatal Karol Wojtyła? A földalatti mozgalom tagja lett, ő és néhány barátja egy csoportot hozott létre, bezárt ajtók és lesötétített ablakok mögött a lengyel irodalom nagyjainak a műveit tanulták be és adták elő. Gyakran feljelentették őket a csoportosulásokat üldöző és megsemmisítő náciknál, ezért a csoport nem minden tagja élte túl a háborút.

Mit tettek ezek az emberek? Megőrizték, életben tartották a lengyel irodalmat? Biztosan. Még mélyebben azonban megőrizték a katolikus életet, egy katolikus látásmódot. A lengyel irodalom nagyjai sokat foglalkoztak katolikus kérdésekkel: van-e Isten?, Van-e örök élet? Miért vagyunk a világon? stb. ezért akik ezt az irodalmat tanulmányozták és magukévá tették, életben tartották ezt a gondolkodásmódot.

Karol Wojtyła túlélte a háborút, ami után a kommunizmus következett Lengyelországban. A két parancsuralmi rend elárasztotta és tönkretette Wojtyła hazáját. Mint fiatal pap élte át ezeket a kommunista éveket. Mit csinált? A kommunista elnyomás alatt összegyűjtötte a fiatalokat és zárt ajtók mögött adta át a fiatal generációnak a hit alapjait, a katolikus lelkiséget. Ezek a Wojtyła által felkészített fiatalok kikerültek a lengyel társadalomba.

Amikor az idő elérkezett, amikor II. János Pál pápa visszatért hazájába és elkezdett beszélni az igazságról, amelyet tanulmányaira és a földalatti mozgalomban szerzett tapasztalataira alapozott, sokan, akiket fiatal papként készített fel, megértették és követték szavát. Újra megtapasztalhatta a világ Noé bárkája történetének a megisméltődését. A káosz idején egy mentő terv jött létre, ahol a katolikus látásmód és gondolkodás megőrződött, és a megfelelő időben II. János Pál pápa nem bújta el a falak mögé, hanem engedte, hogy ez az élet kitörjön a lengyel társadalomnak és a világnak a megváltoztatására.

A 2. vatikáni zsinat előtt (1930–1950) nagyon sok befolyásos teológus (Henri de Lubac, Romano Guardini, Teilhard de Chardin) volt, akik írásaikban egy új látásmódról beszéltek, akik rámutattak a liturgia és a szociális igazság kapcsolatára. Amit teszünk a szentmisén, változást hoz a világban is. Nagyon sokat beszéltek a világi keresztényekről, az ő feladataikról, különösen azt tartották legfőbb feladatuknak, hogy a világban élve megváltoztassák a világot.

Ez a gondolat a 2. vatikáni zsinaton lánggra lobbant. A *Lumen gentium*, dogmatikai konstitúció az egyházzól beszél, az Isten Népe-ről, köztük a püspökökről és papokról, de különösen hangsúlyt fektet arra, hogy a világi keresztények szerepéről szóljon. „A világban élnek, vagyis a világnak mindenféle feladatában és munkakörében a családi és társadalmi élet megszokott körülményei közt: mintegy ezekből a szálakból van szöve életük. Itt hívja őket az Isten, hogy szerepük a kovászé legyen: mintegy belülről szenteljék meg a világot, az Evangélium szelleme szerint helytállva a maguk feladatában, és így elsősorban életük tanúságával, hitük, reményük és szeretetük ragyogásával mutassák meg másoknak Krisztust.”³²

Elsődleges feladatuk tehát, hogy megváltoztassák, krisztusivá tegyék a világot. „A világiaknak főképpen az a feladat jut, hogy jelenlevővé és hatóerővé tegyék az egyházat azokon a helyeken, és olyan körülmények között, ahol csak általuk lehet az Egyház a föld sója.”³³ Legyenek a föld sója, legyenek a világ világossága. „Senki sem gyújt világot azért, hogy befödje valami edényfélével, vagy hogy az ágy alá tegye. Inkább a tartóra teszi, hogy aki csak belép, lássa világát” (Lk 8, 16).

³² LG, 31

³³ LG, 33

Mint pap tanulmányozhatom és magyarázhatom az egyház nagyszerű tanítását, de lehet, hogy a világ küzdőterén nem tudom kellőképpen képviselni. A világi keresztények azok, akik a világba vihetik az evangélium sóját. Az ősi időkben és ma is arra használták a sót, hogy tartósítsák az élelmiszereket, hogy fűszeressé, ehetővé tegyék azokat. Mi a feladata a laikusoknak? Az, hogy megőrizzék azokat a dolgokat ebben az arénában, amik megőrzésre méltók, hogy sót tegyenek azokra a dolgokra, amik érdemesültek a fennmaradásra. Ők tudják, hová kell tenni a sót! Mint pap, én nem tudom. A só azonban a jelen és a múlt időkben arra is használták, hogy dolgokat megsemmisítsenek vele. Amikor a rómaiak legyőzték Karthágót, megölték az embereket, lerombolták a város falait, a területet behintették sóval, jelezve ezzel, hogy itt többé nem épülhet város. Mi a feladata a laikusnak? Az, hogy észreveszi azokat a dolgokat az arénában, amelyek ellentétesek az evangéliummal, ellentétesek a krisztusi látásmóddal, és ezekre só tesz, hogy megsemmisítse azokat. Mint pap nem tudom, hogy hol vannak ezek a dolgok, de a világi keresztény igen, mert ez az ő világa, ő tudja, hogy hol kell alkalmazni ezt a sós kezelést. Ez a 2. vatikáni zsinat látásmódja.

Mi a laikus feladata? Az, hogy általa is ezt a világot átjárja Krisztus Lelke. Az, hogy az egész társadalmat Isten dicséretére alakítsa át. Minden vásár- és ünnepnap a liturgiában elmondjuk, elénekeljük a *Dicsőséget*. „Dicsőség a magasságban Istennek és a földön békesség a jóakarató embereknek.” Amikor Istent dicsérjük, a lelkünkben is minden a maga helyére kerül, és a társadalom is megfelelőképpen rendeződik. A feladat tehát az, hogy megtegyünk mindent azért, hogy láthatóvá váljék, hogy Isten dicsőítve van a küzdőterünkön.

Minden megkeresztelt személy pap, aki megszentel; próféta, aki Isten igazságait hirdeti; és király, aki Isten terve szerint irányítja a világot. A pap az, aki kapcsolatot alakít ki Isten és az

ember között. Minden áldozatnak, imádságnak, az Ószövetségben az volt a célja, hogy egyesítse az istenséget az emberiséggel. Minden pap Jahve létrája. A Teremtés könyvében, Jákob egy álmot lát, és ebben az állomban egy létrát, amely összeköti az eget a földdel és angyalok járnak fel és alá. A pap olyan, mint Jákob létrája, kapcsolódási pont, összekapcsolja az eget a földdel.

Ki volt az első pap a Bibliában? Az egyházatyák azt mondják, hogy Ádám a bűnbeesés előtt. Azért volt pap, mert egy bensőséges kapcsolatban, barátságban élt Istennel. Az *adoratio* két szóból tevődik össze: az *ad* és az *ora* – szájról szájra. Az imádságban ilyen bensőségesen, ilyen szájról szájra kapcsolatban kell lenni Istennel. Belehelni, belelegezni Isten életét. Ezt teszi a pap, ezt teszik a megkereszteltek, akik papként tevékenykednek. Barátságban vannak Istennel, engedik, hogy Isten Lelke átfolyjon és átjárjon rajtuk a világ átváltoztatására.

Hogyan működik ez? Feltételezzük, hogy jogász vagy. Lehetsz jogász a pénzért, a hatalomért, a társadalomban való előrehaladásáért, de lehetsz jogász úgy is, hogy elkötelezed magadat feltétel nélkül az igazságosság, az igazságszolgáltatás mellett. A karriered kezdetén, amikor a jogot tanultad, mi töltötte ki a lelkedet? Lehet, hogy ez a feltétel nélküli kiállás az igazságosság mellett. Ki az Isten? Isten nem egy dolog a többi dolgok között, Isten maga az igazság. Amikor az igazságkeresés mint szenvedély úrrá lesz rajtad, a legszorosabb kapcsolatba kerülsz Istennel. Amikor ez a szenvedély úrrá lesz rajtad, mint ügyvéd, mint bírósági elnök, részt veszel az isteni életben és engeded, hogy az áradjon általad. Ez papi tevékenység.

Lehet, hogy újságíró vagy. Különböző okokból lehet vállalni ezt a hivatást is. Lelki erővel rendelkező író vagy, amikor feltétel nélkül és szenvedéllyel keresed az igazságot. Amikor ez bekövetkezik, szoros kapcsolatba kerülsz az Istennel, mert Isten nem egy

igazság a többi igazság között, hanem Isten maga az Igazság. Az ilyen pillanatokban eltölt az isteni élet és általad eljut a világba.

Lehet, hogy művész vagy. Igazi művésszé akkor válsz, amikor feltétel nélkül elkötelezed magad a szépség mellett. Amikor szépség magához ragad, és te közvetítőjévé válsz; papi feladatot teljesítesz, mivel Isten nem egy szép dolog a többi között, hanem maga a Szépség. Ez a 2. vatikáni zsinat látásmódja. Amikor apoként gyakorlod a hivatásodat, Jákob létrájává válsz. Aki ilyen formában látja az isteni kegyelmet, vonzóvá és követendő példává válik a környezete számára. Észreveszik, tapasztalják azt a hatalmat, ami általa át árad.

Mindnyájan próféták vagyunk. A próféta Isten igazságának a szószólója. A próféta igazságosan közvetíti Isten szavát. Ki a legnagyobb próféta az Ószövetségben? Illés! A színeváltozás hegyén van ott Mózeszel a törvény és a próféták képviselőjeként, aki szussal beszélget. A leggonoszabb király, Acháb idejében működött. Acháb király idegen, hamis isteneket imádott felesége, Izabel befolyására. Izrael életében mindig a hamis istenek jelentették a problémát. Az igaz istenimádás rendben tartja a lelket és az emberi társadalmat. A hamis istenek imádása a lélek és az emberi társadalom rendezetlenségéhez, rendetlenségéhez vezet.

Illés próféta megjelenik Acháb király előtt és kijelenti, hogy ő az igaz Isten oldalán áll. Elmondja, hogy ő az igaz Istent imádja, és te, Acháb hamis isteneket imádsz. Mintegy párbajra hívja ki királyt.

A Kármel hegyén Illés összehívja Baál papjait, hogy áldozatot mutassanak be. Az oltárok alatt azonban egyik félnek sem szabad tüzet gyújtani. Ti hívjátok a ti isteneket én hívom az Isten kegyelmét segítségül, – adja ki az utasítást Illés. Lássuk, mi történik. Baál papjai hosszasan próbálkoznak, de kevés eredménnyel. Illés bosszantja is őket: lehet, hogy alszik az istenetek. Majd Illés

hívja az Urat és ekkor láng csap le az égből, ami felemészti a földet és az emberiséget, és az áldozatot.

Mit jelent ez? A hamis istenek soha nem fognak válaszolni szív legmélyebb vágyaira. „*Fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*”³⁴ Amikor alárendeljük magunkat kevesebbnek, mint az igaz Isten, mély vágyaink nem fognak beteljesülni, tátongó úr marad bennünk minden téren. Áldozatunkat nem égeti fel az isteni láng, és nem kerülünk kapcsolatba az Istennel.

Mi a feladatod, mint próféta? Illés prófétát követni. Aquino Szent Tamás szerint négy dolgot, különböző megjelenési formában részesíthetünk hamis imádásban. A jólétet, az érzéseinket, hatalmat és a dicsőséget. Az emberi eltévelyedéseknek ez a négy dolog az alapja. Amikor teljes szívünkben ezeket a hamis isteneket imádjuk, mély vágyaink nem fognak beteljesülni.

Mi a feladatod, mint próféta? Jelöld meg az életedben a hamis isteneket, és szakítsd meg velük a kapcsolatot. Hogy lehet ezt megtenni? Mindenkinek magának kell megtalálnia, hogy hogyan kell tennie a sót.

Minden megkeresztelt király. Ki a király? Valaki, aki jó rekedeteket ad ki, aki jól tud irányítani. Aki jól vezet egy zenekart olyan, mint egy király. Nem játszik hangszeren, de úgy irányítja az egyes hangszereseket, hogy egy művészien előadott zeneműnek lehetünk a hallgatói.

Mi a szereped, mint királynak a társadalomban? Az arénában rendezd úgy a dolgokat, amennyire csak tőled telik, hogy azok az evangéliumi értékek szerint történjenek.

³⁴ „De magad buzdítod fel, hogy gyönyörködjék dicsérni téged; *minthogy alkatván magadhoz kapcsolál minket, azért nyugtalan a szívünk, míglen be nem ned meg nem nyugszik.*” in. Szent Ágoston Hipponi püspök Vallomásairól XIII könyvei. Fordította Pongrácz József elősi plébános, Veszprém, 1842.

„Az Úr ugyanis azt kívánja, hogy a világi hívők is terjesszék országát, „az igazságosság és élet országát, az életszentség és kegyelem országát, az igazságosság, a szeretet és a béke országát”.³⁵

Igazságosság, szeretet, béke – szoros kapcsolatban vannak egymással. Mi a béke? Nem a háború hiánya. A béke a „*tranquillitas ordinis*”, ahogyan Szent Ágoston fogalmaz. A rendnek a nyugalma. Az a nyugalom, amely egy jól rendezett társadalomban van jelen. A béke nem más, mint az igazságosságnak a gyümölcse, úgy gondolhatunk rá, mint ami együtt fészkel az igazsággal. Mi az igazság? Aquinói Szent Tamás – megadni mindenkinek, ami jár. Az igazságosság, a szeretetnek az alakiséga. A szeretet pedig nem más, mint akarni a másik javát. Nem egy érzelem, hanem az akarathoz az elhatározása. Az igazságosság a szeretetben lakozik. A szeretet pedig Isten maga.

A mély kapcsolatban ezt adja át Isten. A szeretetet, amely az igazságot termi, igazság, amely békét teremt. Ez a király feladata!

Befejezésképpen álljon itt még egy szentírási történet, Jónásnak a története. Jónás Istentől azt a megbízást kapja, hogy menjen Ninivébe, a nagyvárosba, és szólítsa fel a város lakóit a bűnbánatra. Isten parancsával ellenkezve a prófétát a tengeren, teljesen más irányban találjuk, mint ahová küldetést kapott. Isten parancsa elől a legtávolibb vidékre menekül el. Mi történik? A hajó, amelyen Jónás is volt, viharba keveredett. Amikor mindenki az életéért aggódik, Jónás bevallja, hogy miatta van minden, ő sodorta veszélybe mindenki életét. Amikor Jónást kidobják a hajóból, a vihar elcsendesedik, a prófétát pedig elnyeli egy nagy hal. Három napot a hal gyomrában tölt Jónás, majd a nagy hal kiköpi Ninive partjainál, azon a helyen, ahová Isten korábban küldte őt. Íme, a lelkiéletnek egy nagyszerű metaforája! Hallotta mindenki a meghívást Ninivébe? Igen! Egy mély vágyat, hogy szolgáljátok

³⁵ LG, 36.

az igazságot, hogy szolgáljátok a szépséget, azt az ellenállhatatlan vágyat, hogy szeressetek. Hallottátok a hívást, ami mindig ugyanaz: változtassátok meg a világot. Mit kezdél ezzel a hívással? Azt válaszoltad: Igen, Uram! - vagy mint Jónás, elszaladtál?

Ismerősek ezek a különféle megnyilvánulásaink? Elrohanhatunk a világ végére is, ahogyan ezt Jónás is tette, de Isten utolér minket. Ha te vagy az a személy, aki által az igazság eljön a világba, és te ezt elutasítod; akik ebből az igazságból részesültek volna, szomorúak lesznek. Ha te vagy az, aki által a szépség beléphetett volna a világba, de te ezt elutasítottad, világunkat megfosztottad ettől a szépségtől. Ha te vagy az, aki által a szeretet a világba léphet, de ezt te elutasítod, az mindenkire rossz hatással lesz.

Mit jelképez a nagy hal Jónás történetében? Istennek mindig van egy mentő terve, Isten le tudja nyelni a mi egyéni önző szándékainkat és megvannak a módszerei is, hogy visszatérítsen arra a helyre, ahová küldött bennünket papként, prófétaként, királyként.

„Olyan nagy a testben az összetartozás és a tagok egymásrautaltsága, hogy az a tag, amelyik nem működik közre a maga erejéhez mérten a test növekedésében, bizony nem használ sem az egyháznak, sem önmagának.”³⁶

³⁶ AA, 2.

OLÁH ZOLTÁN

Adóbehajtók Izajás Septugintájában

„Mert minden csalással összehalmozott köntöst és zsarolással megszerzett ruhát vissza fognak fizetni ...” Iz 9,3–5

Zusammenfassung: Die griechische Übersetzung des Buches Jesaja wird von der Septuaginta-Forschung in die Mitte des 2. Jahrhunderts v. Chr. datiert. Zwei Bibelstellen (LXX-Jes 9,3–5; 3,12–15) sprechen über die Steuereintreiber wo in ihrer Vorlage wohl um was anderes handelt. Mit dem unten skizzierten historischen Hintergrund wird versucht die Abweichungen der Septuaginta zu erklären. Der Übersetzer sah oft das große Problem seines Volkes in der aufgeschraubten Steuerforderung der hellenistischen Fremdkönige, und leitet die Blickrichtung seines Lesers auf die hohen Steuerveranlagung, die er als gotteswidrig empfunden hat. Mit so hohen Tributen, mit so vieler Art an Steuer und erzwungenen Abgaben sind die Steuerbezahler verbittert. Diese Überlastung an Steuer wird vom Übersetzer als soziale Ungerechtigkeit angeprangert. Er geht auf den Spuren des Propheten Jesaja des 8. Jahrhunderts, der eindeutige Worte in der Verteidigung der Armen, Witwen und Unterdrückten fand. Die Septuaginta geht aktualisierend mit seiner Vorlage um, und spricht noch stärker Sozialprobleme auch dort an, wo es anscheinend im Masoretischen Text um etwas anderes geht.

Schlüsselworte: Steuer; Steuereintreiber; Tribut; Seleukiden und Ptolomäer Reich; Jesaja; Septuaginta.

Egy ország, egy társadalom gazdasága nagyban függ az adóktól, és az adók egyben jó gazdasági mutatók is lehetnek, tanúsíthatnak egy társadalom jólétéről vagy szegénységéről. Ha gazdasági krízis sújt egy országot, a kormányok az adókat szokták a leggyakrabban változtatni. Egyes kormányok adócsökkentéssel, mások épp az ellenkezőjével, adónöveléssel szeretnék a krízist átvészelni.

Az adózás és adófizetés egyik korban sem nevezhető igazán népszerűnek. Amikor azonban az adónak kétséges rendeltetése van, és nem a közjót szolgálja, akkor még kevésbé örvendetes dolog az adófizetés. Jeruzsálem Kr. e. 587-os pusztulása után¹ Júda népe, kivéve a Hasmoneusok rövid uralkodását (Kr. e. 142–63),² nem volt önálló állam egészen 1948-ig.³ Tehát idegen és elnyomó hatalmaknak kellett hadisarcot és adót fizetnie.

Mindenekfelett az adószedők keltettek félelmet és megvetést az ókori Palesztina zsidósága körében, mivel a rómaiak időről időre változtatták az adókat, főképp a zsidó szabadságharc után.

Ezeknek az időknek a hangulatát találóan idézi fel Simeon ben Lákis⁴ (Palesztinai, 3. század Kr. u.) mondása: „Ha valaki kimegy a mezőre és találkozik a törvényszolgálával, olyan, mintha

¹ Vö. Christian FREVLER, „Grundriss der Geschichte Israels” in szerk. Erich ZENGER, *Einführung in das Alte Testament*, Kohlhammer Stuttgart, 2012, 796.

² Kr. e. 142-ben II. Demetriosz megerősíti Makkabeus Simont a főpapi tisztségben, és Júdeának adómentességet biztosít. Ezzel de facto Júdea független állammá lesz, jóllehet Simon nem viseli a királyi címet. A kutatók többsége szerint Simon uralkodásának kezdetétől beszélhetünk a Hasmoneusi korról. Ennek a kornak Pompeius Gneus Magnus római hadvezér vet véget, amikor Kr. e. 63-ban a farizeusok II. Arisztobulosz és II. Johannész Hirkanusz között azt szerették volna elérni, hogy a világi és vallási hatalmat válassza szét Pompeius. A rómaiak elfoglalták Jeruzsálemet, és II. Johannész Hirkanuszt nevezték ki főpapnak és etnarkának. Vö. Christian FREVLER, 843. A nevek írásmódja az *Új Katolikus Bibliafordítást követi*. Szent István Társulat, Budapest 2005.

³ Barry J. BEITZEL szerk., *Biblia világa*, Kossuth Kiadó Budapest 2007, 380, ford. angolból; *Biblica. The Bible Atlas*, Lane Cove, NSW Ausztrália 2006.

⁴ Közismert neve: Rés–Lákis. Fiatalkorát gladiátorként és rabláként töltötte el, aztán nemzedékének egyik legtekintélyesebb rabbija lett. Negyvenszer elismételte a Tórát, és meg is jegyezte azt. A kortárs rabbik tanításával szemben sok kérdésben sajátos véleményt képviselt és külön úton járt. vö. Alan UNTERMANN, *A zsidó hagyományok lexikona*, Helikon, Budapest 1999, 210.

az oroszlánnal találkozna. Ha bemegy a városba, és melléje szegül az adószedő, olyan, mintha a medvével találkozna.”⁵

Tanulmányom célja

Izajás ógörög fordításában legalább két olyan szöveget találunk, amely a Maszóréta Szövegtől eltérően fordít, és valamiképpen erősen eltolódik a szöveg értelmezése az adóbehajtók és az adóproblémák irányába. Ismert tény, hogy Izajás próféta könyvének ógörög fordítása kb. a Kr. e. a 2. század közepére datálható, a makkabeusi szabadságharcokat követő időszakra. A fordítás általában törekszik a bibliai hébert jó görögséggel visszaadni. Ám a Héber Biblia többi könyvének hetvenes fordításával egybevetve viszonylag szabadon fordít bizonyos próféciákat, ill. olyan szövegeket, amelyek számára héberül nem egészen lehettek világosak.

A TM-Iz 9,3–4 és a LXX-Iz 9,4–5 versek elemzése.

TM	LXX
3. כִּי אֶתְעַל סְבִלִי	4. διότι ἀφήρεθήται ⁶ ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ’ αὐτῶν κεῖμενος
וְאֵת מִטָּה שְׂכָמוֹ	καὶ ἡ ῥάβδος ἡ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῶν

⁵ Louis. H. FELDMAN, Meyer REINHOLD, *Jewish Life and Thought among Greeks and Romans*, Primary readings, T&T Clark, Edinburgh, 1996, 188.

⁶ A Septuaginta, Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes, edidit Alfres RAHLFS. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1982. ἀφήρηται igét perf. indicativus passzívumot olvas, amit a Codex Sinaiticus, Codex Ephremi rescriptus és a Lukianosz-i recenzio tartalmaz. Ezzel szemben Joseph ZIEGLER ed., Septuaginta: Vetus Testamentum graece auctoritate Societatis Göttingensis editum, Isaias, Göttingen, 1967. Caesareai Euszebiosz Demonstratio evangelica művében olvasható olvasatot részesíti előnyben.

TM	LXX
שָׁבַט הַגִּנֹּשׁ בָּ :חֲחִתָּה כִּי־מִדְּרָן:	τὴν γὰρ ῥάβδον τῶν ἀπαιτούντων διεσκέδασεν κύριος ὡς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐπὶ Μαδίαμ
4. כִּי כְּלִסְאוֹן סָאן כְּרַעַי וְשִׁמְלָה מְגוֹלְלָה כְּרַמִּים :וְהִיָּתָה לְפָרֶפֶה מְאֻכָּלָה שָׁ:	5. ὅτι πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλω καὶ ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτείσουσιν καὶ θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι
3. Mert terhének jármát és vállain lévő botot (és) hajcsárjának pálcáját összetöröd, mint Midián napján.	4. Ezért elveszed a rajtuk fekvő jármot és a vesszőt, ami a nyakukon van vagyis az adószedők vesszejét elpusztította az Úr a Madián elleni naphoz hasonlóan.
4. Mert minden robajjal taposó katonasárú és vérben megforgatott köpenyeg tűzbe (kerül), a tűz táplálékává lesz.	5. Mert minden csalással összehalmozott köntöst És zsarolással megszerzett ruhát vissza fognak fizetni és készségesek lesznek, ha megégetté válnak.

A héber szöveg rövid elemzése

A bot és a pálcá a hatalomnak az eszközei, mind a tekintély szimbólumai, és gyakran állnak együtt Izajásban: 10,5. 15.24; 14,5. Maga JHWH vet véget ennek a brutális hatalomgyakorlatnak. Így ismétlődik meg Midián napja, amelyen Gedeon egy kis hadsereggel legyőzte az ellenséget, amely a Transzjordániából tört be (Bír 7–8). Ebből két dolog is levonható. Hagyománytörténetileg az északi törzsek felé fordul figyelmünk. Teológiailag egy nagy hatalommal rendelkező ellenség legyőzését JHWH beavatkozása teszi lehetővé, akinek nincs szüksége erős hadsereg

(Bír 7,7.9.14. köv. Iz 10,26; Hab 3,7; Zsolt 83,10). Így Iz 7,1–17 kijelentésének szándéka ismét kiderül.⁷

A 4. versben az asszír katonák felszerelését írja le, akik egykor félelmet és rettegést ébresztettek, amely most a tűz martaléka lesz, a katonabakancs, vagy talán inkább katonacsizma, amelynek hosszú szárát fűzővel erősítették a lábhoz. Ez a felszerelés egyben az asszír katonák fölényét is sejteti. A vérben áztatott katonaköpeny nehezen értelmezhető kép. A vér lehet a veszélyes ellenség vére, akit Isten halálosan megsebzett, akit Isten beavatkozása győzött le, vagy pedig a katonák köpenyén a legyőzöttek, az általuk kardélre hánytak vére látható. Metaforikusan is értelmezhető a vérbeforgatott katonaköpeny: a győztes a legyőzött áldozatok vérében forgatta köpenyét, és ezzel gondoskodott a győzelem vörös színéről. A római császárok rövid lovaglóköpenyének bíbor (chlamys bellica) színe is hasonló háborús elképzelésre és gyakorlatra vezethető vissza.⁸

A Hetvenes fordítás eltéréseinek és sajátosságainak körülírása

A Hetvenes fordítás a következő többleteket tartalmazza a Textus Masoreticusszal szemben. 1. ἀφήρηται 2. γὰρ 3. κύριος.

1. A 4. versben a héber egy igéje helyébe kettő lépik a görög szövegben. Az ἀφήρηται ige talán a 10,27 és a 14,25 versek hatására került be a fordításba.⁹

2. A γὰρ kötőszó befűzésével a fordító a 4b. úgy értelmezi, mint a 4a. magyarázatát. Az iga és a népen lévő vessző el lett mozdítva, amennyiben a hitelezők vesszőjét elpusztította az Úr.¹⁰

⁷ Vö. Willem A. M. BEUKEN, *Jesaja 1–12*, HThKAT, Herder Freiburg, Basel, Wien 2003, 248.

⁸ Vö. Willem A. M. BEUKEN, *Jesaja 1–12*, 248–249.

⁹ Vö. R. L. TROXEL, „Isaiah 7,14–16 through the Eyes of the Septuagint”, 1–22, in ETL LXXIX (2003), 208.

¹⁰ Vö. R. L. TROXEL, (2003), 208.

3. A κύριος egyértelmű jele a fordító értelmezési szándékának. A 4. versig az igék alanyát főképp a megszólítottak adják: 1. vers „készítsd magad először ezt tenni. 2. vers „nézétek, egy fény villan fel” 3. versben „vezetted”. Ez az egyes szám második személy nem azonosítható egyértelműen Istennel. „Örvendenek” (a nép) „ahogyan örülnek” általános alanyként is értelmezhetők. Csak a passzív ige „eltávolíttatik” képvisel egyértelműen „passivum theologicumot”, amit az Úr nevének használata a görög szövegben még inkább kihangsúlyoz. Így az Úr nemcsak egy önkényes hozzátoldás, hanem a perikópa eltéréseinek logikájába jól besorolható hozzátoldás.¹¹

Nyelvtani fogások a fordításban

A 3. vers a Textus Masoreticusban csak egy igét tartalmaz, és így az egész vers egyetlen egy mondatot alkot. Ezzel szemben a fordító két mondatot hozott létre a szétválasztással. A Textus Masoreticusban a járom, a bot és a pálca széttörétek (passivum theologicum). Ezzel szemben a Septuagintában a járom és az adószedők vesszejét az Úr már széttörte. Nemcsak két mondatot, hanem két igeidőt különböztet meg a fordító: múlt és jövő időt. Hogy az elnyomottak reményüket egy üdvösséget hozó jövőbe helyezhetik, ennek egyértelmű jele az adóbehajtók vesszejének széttörése. Az ἀφῆρηθήσεται¹² egyes száma összeegyeztethető a két alannyal.¹³

¹¹ Joseph ZIEGLER, „Die Vorlage der Isaias-Septuaginta (LXX) und die erste Jesaja-Rolle von Qumran (1QIsa^a)” JBL 78 (1959) 34–59.

¹² Vö. Iesaias, Göttingensis.

¹³ Vö. Friedrich BLASS, Albert DEBRUNNER, Friedrich REHKOPF, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Vandenhoeck Ruprecht in Göttingen, ¹⁷1990, § 135,1. Két főnév esetében az ige egyes száma attól függ, hogy az ige a főnevet megelőzi, vagy követi. A mi szövegünkben az ige megelőzi a főnevet, tehát joggal áll egyes számban.

A $\text{לִבְרֵךְ עַל תְּנֵי}$ fordítása ó $\zeta\upsilon\gamma\omicron\varsigma\ \acute{o}\ \acute{\epsilon}\pi'$ $\alpha\upsilon\tau\omega\nu$ $\kappa\epsilon\acute{\iota}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ a fordító jó görögségre való törekvésnek köszönhető. Aquila (του ζυγον βασταγματος αυτου και την ραβδον ωμου αυτου σκηπτρον) és Szümmakhosz (ζυγος του βασταγνατος αυτου και η ραβδος του ωμου αυτου ραβδος του αποιτουντος ητηθη) fordításai ezzel szemben szó szerint fordítanak, amennyiben a héber status construcus-hoz is ragaszkodnak.

Szemantika

A שָׁנַן görög fordítása nagyon eltérő a különböző bibliai versekben. Már a héber szó jelentése széles skálán mozog. A שָׁנַן participium azt jelöli eredetileg, aki egy tulajdont visszakövetel, mivel joga van rá. Tehát nevezhetnénk végrehajtónak, az, aki behajt, bevasal valamit valakin. Hasonló a jelentésskálája a görög $\acute{\alpha}\pi\alpha\iota\tau\acute{\epsilon}\omega$ igének is: visszaigényelni és követelni azt, amit erőszakkal elsajátítottak, vagy ami egyszerűen másnak a tulajdonát képezi. Itt talán a hellenista uralkodók államideológiáját is tükrözi. Főképp a Ptolemaioszi királyság egyiptomi, de a Szíria és Fönícia provinciái úgymond királyi birtokok voltak, amit lándzsa által, azaz győztes háború címen birtokol a király. Tehát az egész ország területe királyi birtok, legalábbis elvileg, és a rajta dolgozó parasztok mintegy csak bérlik ezeket a királyi területeket.¹⁴ Aho- gyan a héber שָׁנַן jelentése idővel kiterjedt az uralkodókra is, hasonlón a görög $\acute{\alpha}\pi\alpha\iota\tau\acute{\epsilon}\omega$. Az uralkodót általában annak észlelik, aki adót és robotot követel. Ez a szótó hétszer fordul elő Izajás- ban, és csak háromszor áll a görög fordításban $\acute{\alpha}\pi\alpha\iota\tau\acute{\epsilon}\omega$. LXX-Iz 14,4-ben a hatalom emberét jelöli. Ezzel szemben LXX-Iz 3,12 egy jogi összefüggésben fordul elő, ahol a fordító szintén szabadon jár el a héber eredetijével. „Népem, elnyomóid ismét áttállóznak,

¹⁴ $\delta\omicron\rho\acute{\upsilon}\kappa\tau\eta\tau\omicron\varsigma\ \chi\omega\rho\alpha$, „speergewonnenes” Gebiet. Vö. Martin HENGEL, ³1988, 40.

adóbehajtóitok uralnak titeket ...” a Textus Masoreticusban: „Népem – zsarnokai gyermekek és asszonyok, uralkodnak rajta ...”¹⁵ Az 5. vers tartalma, a csalással felhalmozott köntös és ruha visszafizetése is ezt az értelmezést támasztja alá.

Rövid figyelmet érdemel a ὡς τῆς ἡμέρας τῆς ἐπὶ Μαδιαμ kifejezés. Az ἐπὶ prepozíció szokatlan egy héber tulajdonnév és a מדין fordításaként. Ez a szóösszetétel általában a választott nép történelmének fontos eseményeit idézi fel. A peres kontextusokban így alakul a szókapcsolat: „ἐν τῆς ἡμέρας Αἰγύπτου” = Egyiptom napján (Ez 30,9). vagy „κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ” (ahogyan a próbatétel napján). Mivel az ἐπὶ előljárószó gyakran katonai szövegekben is előfordul, ahogyan a LXX-Bír 6,2 (Mádián Izrael felé kerekedett). Talán Mádián napja helyett Mádián elleni nap szófordulat jobban megközelíti a hetvenes fordítás szóválasztását.

LXX-Iz 9,4

Többször és hiányok

A görög szövegben alig lehet felismerni a héber eredetijét. Fischer szerint a fordító nem értette meg a מִצֵּד kifejezést, és a צ helyett מ olvasott. A מִצֵּד arám szó jelentése: eszköz, edény és ruha. Aztán a מִצֵּד szóban felcserélte a betűket, és jutott el a שִׁיר szóhoz, aminek jelentése gyűjteni.¹⁶

¹⁵ Teljes kétnyelvű (héber–magyar) Biblia.

¹⁶ J. ZIEGLER, *Untersuchungen zur Septuaginta des Buches Jesajas*, Münster 1934, 195.

Nyelvtan

A θελήσουσιν segédige főige nélkül áll. Itt ebben az esetben abszolút értelemben értelmezendő, „készséges lenni valami számra” jelentéssel.

Az 5. vers feltételes mondatában valóságot kifejező indicativus áll.¹⁷ A következő módon fordíthatjuk: „ha eszerint”, „ha valóban”, „ahogy a korábbiakból következik”. Az εἰ indicativus futurummal „egy logikus végkövetkeztetést” fejez ki, az εἰ coniunctivus-szal, ami egy eventuális / esetleges megvalósulást fejez ki.¹⁸ Továbbá az εἰ prepozícióval kezdődő feltételes mondat jövő idővel a ptolemaioszi dokumentumokban „... rejtett fenyegetést, figyelmeztetést vagy felháborodó visszautasítást, míg az εἰν prepozícióval kezdődő mondat elvárást, és beteljesedésre kitekintő reményt tartalmaz.” (Mayser II 1,283). Hadd álljon itt néhány példa: εἰ μη παυσει κακοποιων μεταμελησει σοι. (The Hibeh Papyri Part I edited by B.P. Grebfehl and Arthuer S. Hunt, London 1906, 59,9. Hogyha nem hagyysz fel a rosszat tevésselel, megbánod.) Ez a mondat egyértelműen fenyegető értelmű.

- εἰ οὖν περὶ τούτων ἐπιστροφὴν μὴ ποιησεῖ οἱ τε λοιποιοι τας χερας ποσοισουσιν (John Mahaffy, The Flinders Perie Papyri with transcriptions, Dublin 1893, II 4 (6) 14. (Hogyha nem ügyelsz rájuk, a megmaradtak engem ragadnak meg.) Itt egy veszélyhelyzet nyer kifejezést.
- εἰ γάρ ἄλλο δράσεις συμβησεταιῖ σοι κινδυνειν (u. o. Ha másképp fogsz cselekedni, veszélynek teszed ki magad). Az óvás és figyelmeztetés félreismerhetetlenül jelen vannak.

¹⁷ Vö. F. BLASS, A. DEBRUNNER, F. REHKOPF, ¹⁷1990, § 372,1c.

¹⁸ Vö. F. BLASS, A. DEBRUNNER, F. REHKOPF, ¹⁷1990, § 372, 3.

Minden felsorakoztatott példának tartalmi szempontból a következő közös pontjai vannak: 1. Az előtagban¹⁹ *εἰ* prepozícióval egy jövőben bekövetkező eseményre illetve cselekedetre utal. 2. Az utótagban pedig mint egy logikus végkövetkeztetést, mint egy idő utáni bekövetkezést tartalmaz.

Ezeket a papiruszokból származó mondatokat alkalmazzuk LXX-Iz 9,5 versre: Nemcsak megfelelések, hanem eltérések is vannak. Úgy LXX-Iz 9,5 és a papiruszi példák egy jövőbeli igeformát tartalmaznak. Másrészt a *ὅτι* a mi versünkben egy nehezen magyarázható eltérést tartalmaz a már felvázolt mondatszerkesztéssel szemben a papiruszokban. Ennek a *ὅτι* kötőszónak „úgy, hogy” értelmet adhatjuk. Hogyha az *εἰ* kötőszóval kezdődő protasisban az apodosisban megjelölt cselekedetet megelőző eseményt kell látnunk, akkor így fordíthatjuk a mi mondatunkat: „Úgy, hogy minden csalással felhalmozott köpenyt és uzsorakammattal megszerzett ruhát meg fognak fizetni; készségesek lesznek erre, ha tűzzel lesznek megégetve.” Hogyha a fenyegetést a fordításban erősebben ki szeretnénk hangsúlyozni, így is fordíthatunk: „... másképp tűzzel lesznek megégetve.”

Szemantika

καταλαγή a klasszikus görögben a következő jelentéssel rendelkezik: az ellenségeskedést, a haragot, a háborút barátsággal, szeretettel és békével felcserélni. Ez a fogalom főképpen 2Makk könyvben 1,5; 5,20; 7,33; 8, 29 és egyszer LXX-Jer 31,39 és LXX-Iz 9,5 versben fordul elő. Csak a LXX-Iz felel meg a klasszikus szóhasználatnak, miszerint a *καταλαγή* emberek közötti kapcsolatot fejez ki. A 2Makk mind a négy előfordulásában ez a szó Isten és a népe közötti kapcsolatot fejezi ki. A *καταλαγή* a haraggal

¹⁹ Az előtagot általában protasis-szal jelölik a latin-görög fogalmakat használó szótárak, akárcsak a fent is.

szemben, olyan magatartást jelent, amelyben Isten az embernek ki tudja nyilvánítani kegyelmét.²⁰ A vér kiengesztelés értelemmel is fel van ruházva a zsidóságban. Targum Onkelosz így fordítja le a Kiv 24,8 verset: „Erre vette Mózes a vért, meghintette vele a népet, és így szólt: ez annak a szövetségnek a vére ...” Targum: Mózes fogta a vért és meghintette az oltárt, hogy a népnek kiengesztelődést szerezzen”.²¹ Mivel a vérnek a korai zsidóságban az értelme a kiengesztelődés felé tolódik, a fordító is így értelmezi, de az emberek közötti kiengesztelődés lebeg szeme előtt, ahogyan a klasszikus görögben is.

Érdemes azonban Ziegler értelmezésére felfigyelni. Mivel a μετὰ καταλλαγῆς a δόλωι szóval párhuzamban áll, itt negatív dolgot jelölhet. A késői héberben a דמיים szó jelentése vásárlási értéket, értéket és általában pénzt jelent. Hasonlóan a καταλλαγη jelentése ebben az összefüggésben a vásárlási árat, és negatív értelemben az uzsoraértéket jelenti, és ezzel a jelentéssel megfelel a papiruszokban található jelentésnek: cseredíj, felár, ráfizetés.²²

Az ἀποτίσουσιν legvalószínűbben az adóbehajtókat jelenti, akiknek hatalmát az Úr széttörte, akik most kiengesztelődve a jogtalanul elvett javakat vissza kell, hogy szolgáltatassák. Az ἀποτίνω gyakori a LXX jogi szövegeiben, ahol a lopás által (Kiv 22,1–17; 13x) jogtalanul (Ez 33,15) vagy erőszakkal (2Sám 12,6) elsajátított javakat kell visszaszolgáltatni, ill. visszafizetni.

LXX-Iz könyvén kívül nem fordul elő a πυρικαυστος szó. Három esetben Isten népének bűne miatt leégett városokat jelenti (LXX–Iz 1,7. 22.) valamint a megégetett becsületet (LXX–Iz 64,11), ami itt a templomot jelenti. Ott, ahol a bűn felülkerekedik,

²⁰ Vö. F. BÜCHSEL, „καταλασσω”, TWNT I, 259.

²¹ H. L. STRACK, P. BILLERBECK, *Das Evangelium nach Matthäus, erläutert aus dem Talmud und Midrasch*, 991.

²² Vö. J. ZIEGLER, *Untersuchungen zur Septuaginta des Buches Jesajas*, 195.

az Isten tűzzel nevel és fegyelmez, mint a tisztulási folyamatnak a szimbóluma. Ennek a képnek mindig pozitív a célja. Isten nem elpusztítani akarja népét, hanem annak tisztulását. Ugyanaz a kép áll Izrael elnyomóira is. Most tűz égeti meg őket, de ahogyan Izrael esetében, nem akarja őket elpusztítani, hanem arra kész-tetni, hogy az erőszakkal elvett dolgokat visszaadják.

Iz 3,12–15

12. עמי ננשיו מעולל
 ונשים משלו בו
 עמי מאשרך מחעים
 ודרך ארחתיך בלעו:

13. נצב לריב יהוה
 ועמד לדיון עמים:

14. יהוה במשפט יבוא
 עמוקני עמו ושקניו
 ואתם בערתם הכרם
 וזלח העני בכתיכם:

15. מלכם תדכאו עמי
 עמי ופני עניים תשקנו

12. λαός μου οἱ πράκτορες ὑμῶν
 καταμῶνται ὑμᾶς
 καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύουσιν ὑμῶν
 λαός μου οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶ-
 σιν ὑμᾶς
 καὶ τὸν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν
 ταράσσουσιν

13. ἀλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρίσιν
 κύριος

καὶ στήσει εἰς κρίσιν τὸν λαὸν αὐτοῦ
 14. αὐτὸς κύριος εἰς κρίσιν ἤξει
 μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ
 καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ
 ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπιρίσατε τὸν ἀμπελῶ
 νά μου

καὶ ἡ ἀρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς
 οἴκοις ὑμῶν

15. τί ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου
 καὶ τὸ πρόσωπον τῶν πτωχῶν
 καταισχύνετε

12. Népem – zsarnokai gyermekek és asszonyok uralkodnak rajta; népem, vezetőid tévesztők és ösvényeid útját elrontották.
13. Előáll perelni az Isten, és odaáll, ítélni népeket.
14. Az Isten törvénybe száll népének véneivel és nagyjajival: Hiszen ti legeltétek le a szőlőt, a szegénytől rablott jószágá van házaitokban.
15. Mi lelt, hogy összeczúzzátok népemet és a szegények arcát megórlitek, ezt mondja a Seregek Ura, Istene.
12. Népem, adóvégrehajtóid tallóznak téged, és akik (adóságot) követelnek, uralkodnak felettetek.
- Népem, akik boldognak mondanak (irigyelnek) titeket, azok félrevezetnek, és összeczavarják lábatok ösvényét.
13. Most azonban előáll az Úr maga perelni, és odaáll ítélni a népét.
14. Az Úr maga felkerekedik ítéletre népének véneivel és az ő uralkodóival. Hiszen ti megégettétek a szőlőmet, és a szegények (meg)rablása házaitokban vannak.
15. Miért tesztek jogtalanságot népemmel, és szégyenítitek meg a szegények arcát.²³

A fordítási eltérések rövid elemzése:

A נִשְׁבְּרִים fordítása a οἱ πράκτορες ὑμῶν, a görög szó csak itt fordul elő a LXX-ban.²⁴ A szó jelentését így határozza meg a Bauer szótár: bizonyos hivatalnokok megjelölésére (alkalmas), főképpen a pénzügyi területen. Az ÚSz-ben csak Lk 12,58-ban fordul elő ez a fogalom, és a bírónak alárendelt hivatalnokot jelöl, aki végrehajtja az ítéletet, és az ő hatáskörébe tartozik az adósok börtöne. Tehát egy olyan ítéletvégrehajtó, aki a meghozott ítélet után behajtja az adóságot.²⁵ Moulton és Milligan szerint a „πράκτωρ” a ptolemaioszi korban a bírságokkal és a befizetésekkel volt meg-

²³ A LXX elhagyja a: נִשְׁבְּרִים יְהוָה זְבָאוֹת fordítását.

²⁴ Vö. Edwin HATCH – H. A. REDPATH, *A Concordance to the Septuagint*, Grand Rapids, Michigan 1998. Aquila és Theodotion revízióiban még előfordul Iz 60,17-ben, és Szümmakhosz Zsolt 108 (109), 11-ben.

²⁵ Vö. Walter BAUER, *Griechisch-deutsches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1988.

bízva.²⁶ A Lidell-Scott-Jones hasonlóan határozza meg ennek a szónak az értelmét: „official who executes a judgment for debt, especially public debt, bailiff.” „Hivatalnok, aki az adóssági ítéleteket hajtja végre, főképpen az államadósságot, bírósági szolgálga.”²⁷ Az adóbehajtókkal (οἱ πράκτορες) párhuzamos fogalom a fizetséget követelők (καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες). Ez az ige gyakran előfordul olyan papiruszokon, amelyek szövegei az adóbehajtással kapcsolatosak.²⁸ A וַיִּשֶׁבֶר fordítása πράκτορες-szel, és ennek párhuzamaként οἱ ἀπαιτοῦντες áll a וַיִּשֶׁבֶר fordításaként, a hellenista adórendszer sejteti, és a népét kihasználó és vele visszaélő vezetőit „adóbehajtóként” jelöli meg a fordító.²⁹

A καλαμῶνται jelentését Troxel így írja körül: az ige jelentése kifosztani minden pénzből, megkopasztani.³⁰

Amíg a 12. vers héber szövege Júda hivatalnokait gyerekes magatartásuk miatt marasztalja el, és mint asszonyokat nevetéssé teszi, mert félrevezetik a népet, addig a LXX a vezetőket olyanoknak írja le midrási és targumi eljárással,³¹ mint akik bűnösök, mert nehéz adókat rónak ki, és magatartásukkal összekuszálják a nép ösvényét. A fordító olyan korban élt, amelyben az uralkodók keményen megadóztatták népüket.

²⁶ James H. MOULTON és George MILLIGAN, *The Vocabulary of the Greek Testament Illustrated from the Papyri and other Non-Literary Sources*, Grand Rapids, Eerdmans, 1930, 533.

²⁷ Vö. H. G. LIDDELL, – R. SCOTT, – H. S. JONES, *A Greek-English Lexicon*, Claredon Oxford 1966.

²⁸ Vö. R. L. TROXEL, (2003), 202.

²⁹ Martin HENGEL, *Judentum und Hellenismus*, Troxel szerint idézem, 203.

³⁰ „This translation, no doubt encouraged by the mention of the vinyard in v. 14, creates a striking metaphor in which (az Ottley observed) kalamw/ntai approaches „the sense of English „fleece”. Vö. R. L. TROXEL, (2003), 203.

³¹ RAURELL ezt a fordítást tartja a leginkább targuminak és midrásinak ebből a fejezetből. vö. R. L. TROXEL, (2003), 203.

Hogy az οἱ ἀπαιτοῦντες adóbehajtóként értelmezendő, kellően alátámasztja Iz 14, 4 versének ógörög fordítása is:

אִךְ שָׁבַת נַשׁ	Miként lett vége a nyomorgatónak
:שָׁבַת מְדַהְהָה:	Szűnt meg a szorongattatás
πῶς ἀναπέπαιυται ὁ ἀπαιτῶν	Hogyan szűnt meg az adóbehajtó
καὶ ἀναπέπαιυται ὁ ἐπισπουδαστής	És megszűnt az unszoló buzgólkodó

A ὁ ἀπαιτῶν és ὁ ἐπισπουδαστής párhuzamban állnak, és az utóbbi főnév csak itt fordul elő a LXX-ban. Jelentése hasonló a πράκτωρ-hoz: hivatalnokot jelöl a ptolemaioszi adminisztrációs rendszerben.³² Ezt a két fogalmat párosítva a fordító Babilon királyának tulajdonítja kora vezetőinek egyik elsődleges jellemvonását. Ez nem jelenti, hogy Babilon királya a fordító korának valamelyik hellenista uralkodóját helyettesítené. Nem kell többet jelentenie, minthogy feltételezi a fordító, hogy a megvetett babiloni király követi (anakronisztikusan) kora uralkodóinak magatartását az adókat és hadisarcokat illetően. Így cselekszenek az uralkodók minden korban.³³

A 13. vers kezdete: ἀλλὰ νῦν szóhasználat jobban hozzáfüzi az ítélet jelenetét a 12. vers gyenge uralkodóiról mondott véleményével. A Textus Masoreticus csupán egymás mellé helyezi a két verset, a LXX árnyaltan összekapcsolja a két verset. Ezzel a kifejezettebb szóválasztással a fordító megfordítja a feltételeket a vezetők ítéletében. A 13. vers erősebben kidomborítja az ítélet teofánia jellegét. Maga az Úr jön ítéletet tartani.³⁴ A „maga az Úr” hozzáadásával és a vers kezdetén álló „most azonban” kife-

³² Vö. J. ZIEGLER, *Untersuchungen*, 200.

³³ Vö. R. L. TROXEL, (2003), 204.

³⁴ Vö. R. L. TROXEL, (2003), 205.

jezés az Úr érkezését helyezi előtérbe, ami az uralkodók ítéletével létrehozza a változást.³⁵

Figyelemre méltó eltéréseket találunk a 14. versben is. A görög ἡ ἀρπαγή találóan fordítja a héber לַחֲזֹקֹת, de ezt a fogalmat a LXX leggyakrabban ἄρπαγμα-mal fordítja (Lev 5,13; Ez 18,7; 12; 16; 33,15). LXX–Iz 61,8- versben לַחֲזֹקֹת-t ἄρπαγμα-mal fordítja. Troxel szerint a ἄρπαγμα és ἀρπαγή közötti különbség abban áll, hogy a ἄρπαγμα a rablás eredményét jelenti, ezzel szemben a ἀρπαγή magát a rablás aktusát /cselekményét jelenti. LXX–Iz 10,2-ben az εἰς ἀρπαγῆν és az εἰς προνομήν együtt áll. Az utóbinak a jelentése: takarmánybeszerzés, rekvirálás, készlet és ellátás. Ezek az adatok azt sejtetik, hogy a fordító a 3,14-ben az ἡ ἀρπαγή szót azzal a tudattal választotta, hogy nemcsak a jogtalanul elvett javakat jelenti, hanem elsősorban a rablás folyamatát, aktusát. A fordító a megégett szőlős metaforáját úgy értelmezte, mint a gazdaságilag kirabolt nép találó leírását az adóbehajtók és államadósságot felvasalók által. Tehát a LXX szerint a nép inkább az áldozat, és nem a jogellenes cselekedetek végbevívője. A 15. versben a kérdés tehát csak a hatalmukkal visszaélő vezetők-re irányul.³⁶

Nehezen értelmezhető az ἀδικεῖτε. Seeligmann szerint LXX–Iz-ban csaknem terminus technicus lett belőle, ami kifejezi Izrael által elszenvedett idegen népek által okozott erőszakos bánásmódot.³⁷

Ha összevetjük a fordítás elemzett megoldásait 3,12–15 szakaszban, a fordító szándéka érhető tetten, miszerint Izrael veze-

³⁵ Vö. R. L. TROXEL, (2003), 205.

³⁶ Vö. R. L. TROXEL, (2003), 206.

³⁷ Vö. I. L. SEELIGMANN, *Septuagint Version of Isaiah discussion of its Problems*, Leiden Brill, 1948. 42.

tőit, mint kizsákmányolókat és kisémmizőket mutatja be, akik súlyos adók által felégetik Isten szőlését.

II. A fordítás történelmi háttere

A ptolimaioszi uralkodók az egyiptomi kormányzási formát követték, amely tartományokra osztotta fel az országot, és az egyes tartományok élén több hivatalnok állt. Ilyen volt a stratég (sztrategosz), aki a katonai feladatokat látott el, és az ökonómosz (oikonomosz) aki a tartomány pénzügyi és gazdasági intézője volt. Ezek mellett még lehetett néhány egy szintre helyezett hivatalnok. III. Ptolemaiosz Eurgétész (246–222) véget vetett ennek a felduzzasztott kormányzásnak, és a katonai stratégiát tette a tartomány fejévé. Így a katonai és a civil kormányzat együttléte (szimbiózisa) megszűnik. Ez is egy további alapot adhatott a fordítónak arra, hogy a katonai elnyomást felidéző képeket átdolgozza, és benne az adóbehajtók, és a csalással anyagi javakat gyűjtögetőket lássa. Látjuk, hogy Kr. e. a végéhez közeledő 3. században megszűnnek az egy szintre helyezett ptolimaioszi hivatalok, és a katonai sztratégosz lesz a tartományok egyetlen és tekintéllyel bíró vezetője.³⁸

Hellenista közel-keleti gondolkodásban a király volt az egész föld igazi tulajdonosa, a nép csupán mintegy bérbe vette ezt a területet. Ennek konkrét kivitelezése emlékeztet a görög és makedón gazdákra, akik termőföldjeiket bérbe adták. Aprólékosan vigyáztak arra, hogy a föld bérléséért pontosan behajtsák a megterhelő adókat. Ezt a gazdasági formát állami kapitalizmusnak is nevezi néhány kutató. Ez a gazdasági és politikai centralizáció odavezetett, hogy a lakosságot mértéken felül megterhelték adókkal. Cöle-Sziráiban, így Palesztinában is, Főniciában érvényt sze-

³⁸ Vö. Martin HENGEL, *Judentum und Hellenismus*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen ³1988, 34–35.

rezhettek a ptolemaioszi merev közigazgatás számára? Ez a vidék távolról sem volt annyira egységes sem domborzati, sem etnikai szempontból, mint Egyiptom. A Ptolemaioszi és a Szeleukida birodalmak között elhelyezkedő részeket a városállamok, magas hegyek, szakadékos folyammedrek és különböző nyelvű, kultúrájú és vallású etnikumok jellemzik. De a nehéz terep és geopolitikai helyzet ellenére is egész biztosan a ptolemaioszi hatalom megpróbálta ráerőltetni saját közigazgatását és adórendszerét Palesztina területére, az ú.n. zsidók templomi államára is.

Joggal merül fel a kérdés, hogy miért vált ennyire nyomasztóvá az adófizetés terhe a hellenista korban. Amíg Jeruzsálem a Perzsa birodalom része volt, addig is kellett adót fizetnie, sőt az önálló királyság sem jelentette az adók eltörlését, csak a vazalusi adók és hadisarcok maradtak el. A nagy pénzszükségletet a hellenista korban a zsoldos hadseregek okozták. Mind a Ptolemaioszi mind a Szeleukida Birodalomban egyaránt nagy ezüst pénzösszegekre lett szükség. G. G. Aperghis³⁹ hat pontban foglalta össze a Szeleukida királyok adószabályait, amelyekkel megakarták oldani növekvő pénzszükségeiket.

1. Fokozottan követelték, hogy az adót készpénz formájában fizessék, beleértve a mezőgazdasági adókat.
2. Városokat alapítottak főleg olyan területeken, amely gazdag mezőgazdasági potenciával rendelkeztek.
3. Megfelelő pénzérem mennyiség biztosítása pénzverdék alapítása által az egyes satrapiákban.
4. Az adminisztrációt fokozottan pénzzel fizették.

³⁹ G. G. APERGHIS, „Population – Production – Taxation – Coinage: A model for the Seleucide Economy”, in Z. H. ARCHIBALD et al. (eds.) *Hellenistic Economies*. 69–102; 2004. 31–32. idézem Lester L. GRABBE, *A History of the Jews and Judaism in the Second Temple Period, The Early Hellenistic Period (335–175 BCE)*, T&T Clark, London 2008.

5. Minden egyes olyan terület gondos felkutatása, ahol adót lehetett behajtani.

6. Hatékony pénzügyi adminisztrációk létrehozása az állami jövedelmek begyűjtésére és kezelésére.⁴⁰

A Szeleukida birodalom adminisztrációja sok szempontból követte a perzsa birodalomét, de az adók behajtásánál lényeges eltérést szorgalmaztak, mégpedig áttértek a természetben való adózásról a pénzbeli adózásra. Az egyik legfontosabb forrás, amely tudósít bennünket a szeleukidák gazdaságáról, a Pszeudo-Arisztótelész traktátusa a Gazdaságról (*Oeconomica*).⁴¹

Talán érdemes megtekinteni, hogy ebben az időszakban, mennyibe került egy katonának a fenntartása. Egy munkásember napi táplálékadagja az akkori számítás szerint 1,5 liter gabonát tett ki. Kb. 60 liter gabona elég volt 40 napra, amit egy drachmáért meg lehetett vásárolni. A katonák kétféle jövedelemmel rendelkeztek. A rendszeres fizetés volt az egyik, a másik az élelem megvásárlására adott összeg, amolyan ételjegy. Kivéve az inflációs időszakokat, két vagy három napi juttatás élelmiszere elég volt egy hónapra szükséges búzamennyiség megvásárlására. A búza ára egy negyeddel általában kevesebb volt a szeleukida birodalomban, mint Egyiptomban.⁴²

Az ú. n. Rainer papirusz⁴³ érdekes részleteteket nyújt a Kr. e. 3. századi Palesztina adminisztratív- és adórendszeréről. Ez a dokumentum II. Ptolemeusz király adminisztratív és adózási rendelkezéseit tartalmazza. Kiviláglik, hogy a ptolemaioszi bü-

⁴⁰ Lester L. GRABBE, *A History of the Jews and Judaism*, 213–214,

⁴¹ Vitatott ennek a műnek a pontos keletkezése, amit az újabb kutatás a 3. századra datál. Úgy tűnik, hogy a műben bemutatott helyzet inkább talál a korai hellenista időre, mint a 4. századi Archimida Perzsa uralomba, jóllehet kifejezetten erről az időszakról beszél ez a gazdasági traktátus.

⁴² Lester L. GRABBE, *A History of the Jews and Judaism*, 214.

⁴³ *Rainer Papyrus*, SB 8008.

rokrácia a legmagasabbtól a legalacsonyabb szintig, a várostól egészen a legkisebb településig kiterjedt. Minden tulajdont pontosan felmértek és feljegyezték, az adóbehajtás végett. Ugyanakkor ösztönzést adtak az embereknek egymás adócsalásának feljelentésére.⁴⁴ Ha valaki feljelentett egy adócsalást, a büntetésnek egy részét a feljelentő kapta meg, és hogyha valami tulajdont foglaltak le a királyi kincstár számára, annak egyharmadát a feljelentő kapta meg.⁴⁵ Ez a dokumentum reagál a szabad emberek rabszolgává tételére. Úgy tűnik, hogy nagyon elterjedt jelenség volt ebben az időben. A kormánynak azonban aggodalmára szolgált, hiszen a rabszolgák számának növekedése csökkenthette királyi birtokokon élő parasztságnak a létszámát, ami hosszú távon kiesését jelentett az adófizetők körében.

Mennyi adót fizethetett Júda?

Az adó magas illetve alacsony szintje egyben tükrözi Júdea gazdasági fejlettségét is. Némi útbaigazítást kapunk JOSEPHUS FLAVIUS *Antiquitates Judaicae* művéből (12.4.1. §§158–59). Josephus Flavius szerint II. Oniasz⁴⁶ főpap 20 talentumot fizetett a Ptolemeusz királynak. Kr. e. 220 körül a sóadó, vagy fejadó 1,5 drachma volt a férfi lakosságnak, a nőknek csak egy drachmát kellett fizetniük. Úgy tűnik, hogy ezt az adót mindenkinek kellett fizetnie az egész Ptolemaioszi Birodalomban. Ha ezekből

⁴⁴ A 3Makk 3,28–29 túlzásokkal, de hasonló gyakorlatról beszél, jöllehet az összefüggés nem az adózással kapcsolatos. A 3Makk az Egyiptomban élő zsidók üldözéséről tudósít. Aki rejtőzködő zsidókat jelent fel, azok megkapják a feljelentett személy tulajdonát, és ezen felül még királyi jutalomban is részesül.

⁴⁵ Vö. Martin HENGEL, *Judentum und Hellenismus*,³1988, 40.

⁴⁶ II. Oniasz, I. Simonnak a fia kb. Kr. e. 220–215 között volt főpap. Vö. Christian FREVEL, „Grundriss der Geschichte Israels” in Erich ZENGER, *Einleitung in das Alte Testament*, Kohlhammer Stuttgart, ⁸2012, 834.

az adatokból indulunk ki, akkor Júdea lakossága hozzávetőleg 96 000 lehetett. Meglepő azonban, hogy Jason II. Simon fia (Kr. e. 174–171)⁴⁷ már 360 ezüst talentumot ajánl fel a főpapi tisztségért (2Makk 4,8). Valószínűsítik, hogy ekkor Júdea már 300 ezüst talentum vazallusadót fizetett IV. Antiochusz Epifánész királynak.

Hogyan lehet ezt a nagy adónövekedést megmagyarázni? Mással nemcsak gazdasági növekedéssel. A 2. század kezdetén Jeruzsálem elkezd erősen hellenizálódni, jobban mondva a felső 10 ezer. A Tobiás és az Oniász családok gazdasági és politikai befolyása megnövekszik. A Tobiás család bérbe kapja már a 3. század utolsó évtizedeiben az adóbeszedés jogát az egész Ptolemaioszi birodalomhoz tartozó Cöle-Szíriában.⁴⁸ A befolyásos Tobiás család felemelkedése egész biztosan a zsidóság egészére nézve nem jelentett hátrányt. A Tobiás családdal megnövekedett a zsidóság jelentősége mind gazdasági, mind politikai szinten.⁴⁹ Hirkánusz Tobiásnak pl. 2Makk 3,11 beszámolója szerint 400 ezüst és 200 aranytalentuma volt a templomban letétben, amiből talán egy csekély rész a szegényeké és az özvegyeké volt. Ebben a korban Jeruzsálem gazdag volt, és sok gazdag polgárral rendelkezett, akik nyitottak voltak a hellenizmus felé. A zsidóság bekapcsolódik a kereskedelembe. Sokan beállnak a zsidók köréből zsoldos katonának. Az agrárjellegű Júdeában sok volt a gyermek, akikre szükség volt a mezőgazdaságban, de miután felnőttek, nem osztották fel a fiúk között az atyai földörökséget. Így az elsőszülötteken kívül sokan zsoldosként az idegen hatalmaknál találtak jó anyagi forrásra. Ezek a zsoldosok küldtek pénzt az

⁴⁷ Vö. Christian FREVEL, „Grundriss der Geschichte Israels”⁸2012, 834.

⁴⁸ Vö. Martin HENGEL, *Judentum und Hellenismus*,³1988, 52.

⁴⁹ Vö. Martin HENGEL, *Judentum und Hellenismus*,³1988, 52.

otthon maradottaknak, illetve valószínűleg sokan vissza is telepedtek veteránként Júdeába.⁵⁰

A szeleukida uralom alatt Júdea adószintjéről két forrás is értékes információkat ad. III. Antiochusz elengedte Júdea három évi adóját, valószínűleg azért, hogy ismét helyreállíthassák a háborúban megrongálódott várost és templomot.⁵¹ Továbbá elengedte a templomi személyzet és a gerúzia három adóját: a só-, koszorú⁵² és személyi adót.

Az első kettőt már a Ptolemaioszok is beszédtek. A három évi adómentességen kívül Nagy Antiochusz elengedte az eddig a Ptolemeuszoknak fizetett vazallusi adó egyharmadát. Valószínűleg IV. Antiochusz ezeket a kedvezményeket mind visszavonta, hiszen maga is a Rómának és Pergamonnak évente fizetendő hadisarc nyomása alatt állt. Egész biztosan ő emelte fel az évi vazallusi adót 300 talentum ezüstre. A templom és a papság jövedelme ismét adókötelessé vált. A zsidók lázadása miatt a szeleukida uralkodók Júdeát büntetesképpen úgy kezelték, mint királyi birtokot, és a személyes adókon kívül azokat az adókat is behajtották, amelyről I. Demetriosz levele tanúskodik (1Makk.10,29). A királynak adó címén kijárt a gabonatermés egyharmada, és a gyümölcsfák jövedelmének fele.⁵³

⁵⁰ Vö. Lester L. GRABBE, *A History of the Jews and Judaism*, 221–22. 224.

⁵¹ III. Antiochusz legyőzi Kr. e. 198-ban Paneionnál V. Ptolemeusz Epifánész király Szkopa nevű parancsnokát. Ettől kezdődően egész Palesztina a Szeleukida birodalom része.

⁵² A koszorú adó kényszer adomány lehetett különböző királyi ünnepekre. Vö. Martin HENGEL, *Judentum und Hellenismus*, 31988, 53.

⁵³ Ez óriási terhet jelentett, és ugyanakkor nagy jövedelmet a királynak. Az olajfaültetvények és a szőlősök, az olaj és a bortermelés jelentették a júdeai export nagy részét. Ezek jövedelmeztek a legjobban.

Összefoglaló

Izajás könyvének görög fordításában gyakran találkozunk az adóbehajtók, adószedők, és általában az adók problémájával még olyan szövegek fordításában is, ahol a héber eredetiben nehezen, vagy egyáltalán nem találunk hasonló témákat. Egy megváltozott történelmi helyzetben „ültetik át” Izajás könyvét a hellenista világ nyelvezetébe, gondolkodásmódjába. A fordító munkájában akarva-akaratlanul megjelennek olyan fogalmak, amelyek valamiképpen aktualizálják a héber szöveget. Már nem az asszír hadi gépezet jelent problémát az olvasók számára, hanem a hellenista uralkodók súlyos és kizsákmányoló adópolitikája.

Ez az eltúlzott adóbehajtás a vallási üldöztetések mellett hozzájárulhatott ahhoz, hogy a zsidók Júdás Makkabeus halála után is tovább folytatták a Szeleukidák elleni szabadságharcukat. Egyben ez az időszak lehetett, amikorra Izajás ógörög fordítását szokás datálni, és ez a történelmi háttér nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy a fordító nem látott semmi mást kora uralkodóiban, mint adóbehajtókat, akik a népet keményen kizsákmányolják. Ez motiválhatta a fordítót abban, hogy a fenti Izajási versekben (vö. 9,3–5; 3,12–15) az adóbehajtókról, mint Istennel és népével ellenséges hatalmakról beszéljen.

ANDRÁS ISTVÁN

A virtualizálódó szubjektum¹ (helyzetjelentés; morfondírozás)

Riassunto: Il mondo postmoderno, nel quale viviamo, si presenta come un mondo virtuale, dove il soggetto scoperto da Cartesio tenta sciogliersi. Sembra che tutto si cambia con la virtualità. Cosa possiamo fare con questa nuova "realtà" o come può sopravvivere il soggetto sono le domande più intense per il nostro pensiero. Nell'articolo seguente cerchiamo di mostrare cosa significa virtualità, quale sono i suoi parametri, le sue caratteristiche e come possiamo usare tutto ciò per il nostro bene. Seguendo l'itinerario speculativo di Vattimo tentiamo di mostrare che in realtà questo mondo virtuale e virtualizzante si presenta come un chance per noi e per soggetto postmoderno. Con l'aiuto di Vattimo possiamo concludere con la scoperta, che il soggetto non rimane senza identità, perché nella virtualità può scoprire nuove frontiere.

Parole chiave: soggetto; virtuale; virtualità; tecnica; identità; soggetto senza identità; postmoderno; società; iper-corporeità; chance; facebook; linguaggio; finzione; Vattimo; Lévy; Musil; Kafka; Esterházy; Bettetini; Heidegger; Rorty.

Nekifutás

Napjaink posztmodern világának igen erős, sőt elkerülhetetlen vonása a virtualitás. A virtuális világ egyre nagyobb teret kap még a mindennapi életben is. Szinte mindenhol fellelhető, a vásárlás, a munkahely, a szórakozás területén (bankkártya, telefon,

¹ Mindenki számára kérdőjelt jelent a *szubjektum* szó jelentése. Vannak, akik Kant hatására az észrt értik alatta, vannak, akik Descartest követve a személyt, az alanyt, a *res cogitans* és a *res extensa* keveredését értik alatta. Ebben a kis tanulmányban a *szubjektum* szó mintha a descartesi vonalat követné, és arra próbálna választ adni, hogy miképpen boldogul az alany, az ember a megváltozott körülmények között.

telekonferencia, internet stb.), bármerre nézünk, beleütközünk a virtualitásba. Látva a virtualitás rohamos fejlődését és terjedését, mely lényegében a technika fejlődését jelenti, már-már azt lehetne mondani, hogy a legfontosabb tulajdonságává vált posztmodern világunknak. (De ezt mégsem lehet mondani, mert testi mivoltunkat még nem tudtuk levetkőzni, csak szabadjára engedni sikerült – persze ez is valami.)

Mindenki használja a technika vívmányait, öreg, fiatal (természetesen a fiatalok könnyebben és élvezettel, míg az idősebbek nehezebben és legtöbbször kényszerből), ott van életünk minden órájában, minden pillanatában. Sokszor elég megnyomni egy gombot, bekapcsolni egy készüléket, ráklikkelni egy ablakra, leülni a képernyő elé és már repülünk is egy jó, színes, örök és fájdalommentes világba. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a technika fejlődése lényegében megkönnyíti életünket, de mintha ezzel egyidejűleg tönkretenné a természetet, tönkretenné a jövőnket, tönkretenne minket.

Bármennyire szépek is tűnik a technika új világa az embert vizsgálva azt láthatjuk, hogy a virtualitás nem oldja meg az ember örök problémáit, inkább a szőnyeg alá seprí, mintha nem lenne boldogabb az ember (csak átmeneti, múló boldogságot ad). Sőt, mintha több lenne a depressziós ember. Mindez talán azért van, mert a virtualitás elhanyagolja az ember testi mivoltát, és mert nem egy valós, reális világba röpíti az embert.

De ne vágjunk a dolgok elejébe, itt csak azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy a virtualitás, a virtuális világ betört a társadalomba, egy átlátszó társadalmat szülve, ahogy azt Vattimo olasz gondolkodó hangsúlyozza.² Természetesen ez csak egyik aspektusa

² Vö. G. VATTIMO, *La società trasparente*, Garzanti, Milano 2007. Érdekes megjegyezni, hogy Vattimo szerint ezt az új társadalmat teljesen a mass-media irányítja.

a posztmodern világnak és nem hagyhatjuk figyelmen kívül a többi faktort sem, mint pl. a fogyasztást, nihilista-hedonista elfogást, de joggal mondhatjuk, hogy a virtualitás uralja, rányomja bélyegét a ma élő alanyra, meghatározva és átalakítva azt.

Tényszerűen tehát mindjárt az elején kijelenthetjük, hogy világunk tele van a technika adta lehetőségekkel, melyek próbálják virtualizálni világunkat. És ebben az új lehetőségben kell magára találgatni az alany (szubjektum). A modern kor elején öntudatra eszmélő szubjektum mára igencsak nehéz kihívás előtt áll. Megtalálni és megvalósítani önmagát egy virtualizálódó világban.

Ma világos számunkra, hogy a Descartes által *feltalált*, megformált vagy létrehozott alany már nem létezik. Helyette itt áll egy olyan alany, aki a virtualitásba menekül, és ott próbál kiteljesedni. Descartes alanya polgári társadalomban gondolkodik, hisz valami transzcendensben, ezért mondja róla Vattimo, hogy a descartesi alany lényegében egy *polgári-keresztény* alany.³ És mára ebből már sem a polgári nincs meg és lassan már a keresztény is lekopik (vagy talán az kopott le hamarabb). Helyette van egy virtualizálódó alany. A descartesi alany még kételkedett, mára már mindent tud, mindenre van válasza, de ez nem is érdeklő annyira, beéri a mindennapival. Örül, hogy fogyaszthat és hogy van számítógépe, okos telefonja, melyek által könnyen manipulálhatóvá válik (de ezt ő nem veszi észre, vagy nem is érdeklő). Megszűnik az egyéni gondolat. Mindenfele mindenki azt harsogja, amit beléjük sulykolnak különböző hatalmak és érdekek.

Egy ilyen furcsa, új, változó és virtualizálódó társadalomban a klasszikus (descartesi) alany nem találja helyét, ez már nem az ő világa, foglalhatjuk össze, ebben a világban a régi alany felol-

³ Vö. G. VATTIMO, *Le avventure della differenza. Che cosa significa pensare dopo Nietzsche e Heidegger*, Garzanti, Milano 2001, 47-71.

dódásának lehetünk a tanúi. Ez a feloldódás nemcsak a virtualitás következménye. Közrejátszik minden, amit a posztmodern világ hozott, mint pl. a tekintély lerombolása, a krízis, ami áthat mindent, az értékek változása, a fogyasztás stb., de ebben a kis eszme-futtatásban csak a virtuális világ néhány jellegzetességére szeretnénk kitérni megpróbálva aláhúzni és bemutatni, miként fest a virtuális világban feloldódó alany.

Virtuális

Ma, amikor a virtuális szót halljuk, azonnal az internet, a számítógép, az okos telefon jut eszünkbe, szinte önkéntelenül is egy nem létező világra gondolunk, illetve egy olyan világra, ami csak a technika segítségével tud létezni.

Túl az első benyomáson azt mondhatjuk, hogy a virtuális, a virtualitás mégis egy kicsivel több, mint az imént felsorolt technikai eszközök és azok használata. Több, mert nem csak az a virtualitás, amikor az interneten szörfözünk, vagy a telefonunkon navigálunk, hanem az emberi értelem egyik tulajdonsága, ami a fikcióban, a fantáziában, a gondolkodásban nyilvánul meg, ahogy lentebb látni fogjuk. És lényegében a technika is ennek a következménye. Így tehát azt mondhatnánk, hogy a virtualitás nemcsak a technika által hozott fejlődést jelenti, hanem sokkal többet. Lényegében az ember gondolkodó, teremtő tulajdonságát jelenti. Azért mondhatjuk ezt, mert amikor gondolkodunk, álmodunk, fantáziálunk, akkor az mindig az értelmünk által elképzelt világban játszódik le. Erről a világról tudjuk, hogy nem létezik, de valamilyen fogalmunk van róla, a gondolatunkban létezik, tehát mégis valami. Miért ne lehetne éppen ez a virtualitás? Rögtön látni fogjuk az etimológiai fejtegetésben, hogy lényegében ez a virtualitás.

Ezek alapján legalább kétféle módon beszélhetünk a virtualitásról, legalább kétféle jelentőséget tulajdonítva neki. Egyrészt a virtualitás jelentheti már a kész, az értelem termékeinek a használatát, a technika világát, ami csak az értelemre irányul, háttérbe szorítva az ember testi valóságát, másrészt viszont jelentheti az értelemnek azt a munkáját, mellyel képes mindig valami újat létrehozni.

A fentiekből levonható az a megállapítás, hogy a virtualitás nemcsak a mai kor találmánya, hanem mint az emberi elme velejárója, megtalálható már az emberré levés pillanatában. Amennyiben ez így van, akkor a *virtuális* szó gyökereit nem a mai korban kell keresnünk, hanem sokkal inkább a régi korokban. Ha etimológiailag kutatjuk a szó eredetét, érdeklődve csodálkozhatunk rá Lévy kortárs gondolkodó felfedezésére, aki kimutatja, hogy a szó maga a középkori latin „virtuale” szóból származik, ami a „virtus” szóból alakult ki.⁴

Az olasz gondolkodó Bettetini, amikor a virtuális szó eredetét kutatta, kimutatja, hogy ez a szó lényegében a skolasztikában kel életre.⁵ Meglátása szerint a szó a klasszikus latinban nem létezik, csak a skolasztika korától lehet kimutatni. Így azt mondhatjuk, hogy a virtuális etimológiai gyökere a skolasztikában található.⁶ Fontos megjegyezni azt a tényt, hogy a latinitás elején nem létezik ugyan ez a szó, de mint fogalom már a görög gondolkodásban is fellelhető. Arisztotelész gondolatvilágában megtalálható valami hasonló ahhoz, amit a skolasztikában hordoz ez a foga-

⁴ Vö. P. LÉVY, *Il virtuale*, trad. M. Colò, M. Di Sopra, Raffaello Cortina, Milano 1997, 5.

⁵ Vö. M. BETTETINI, «Prefazione» in *Il virtuale* P. Lévy, Raffaello Cortina, Milano 1997, XIII-XVIII, XIV.

⁶ Vö. ARISTOTELES, *Metafizika*, ford. Halasy-Nagy J., Budapest, 1939, IX 6, 2048 a. (ez nem véletlen, hiszen tudjuk, hogy a skolasztika igen erőteljesen Arisztotelészre építkezik).

lom. Ez teljesen logikus, amennyiben ezt a fogalmat az emberi értelem szükségszerű velejárójaként fogjuk fel.

Virtuális, virtualitás a skolasztikában

Ha Bettetini kutatónak igaza van és a szó a skolasztika idejében keletkezett, akkor jogosan következtethetünk arra, hogy valamilyen jelentést is hordoznia kellett már abban a korban.

A virtuális a skolasztika gondolkodásában lényegében a *potentia* és *actus* fogalmával függ össze. A létezőnek azt a tulajdonságát jelenti, ami változást eredményez, de mindig feltételezve egy megmaradó szubsztanciát.⁷ Gyakorlatilag ezzel a két fogalommal magyarázta Arisztotelész és a skolasztika a létrejövést. Így a virtuális valamilyen létrejövést jelent: még nincs meg, de már a gondolatok szintjén létezik (alig várja, hogy létezzen).

A *potentia* a létezőnek az a képessége, amely még nincsen megnyilvánulva, de már hordozza a lét lehetőségét. Bolberitz kortárs gondolkodó két csoportra osztja a *potentia*t és a következőket írja: „Amennyiben a képességi létet a létezőben úgy tekintjük, mint valamiféle lehetőséget, ami további léthatározmányok befogadására képes, akkor ezt passzív *potentianának* nevezzük, ha viszont arra a szempontra figyelünk, hogy minden lehetőség már valamiképpen részesedik a létben és hordoz magában olyan erőket, amelyek további ténylegesülésre készítetik, akkor ezt a képességet aktív *potentiának* nevezzük.”⁸

A *potentia*val ellentétben az *actus* a kifejezett valóságot fejezi ki. Az *actus* lényegében a lehetőségek egy bizonyos köre. Aszerint, hogy a létrejövés milyen fajtájáról beszélünk, az *actus* min-

⁷ Vö. A. ANZENBACHER, *Bevezetés a filozófiába*, Cartaphilus, 2001, 76-77.

⁸ P. BOLBERITZ, *A keresztény bölcsélet alapjai*, Szent István Társulat, Budapest 2011, 44.

dig más alakot ölt. Így gyakorlatilag mindig új lehetőség rejlik benne.⁹ Más szóval tehát azt mondhatjuk, hogy az actus pedig azt a mozzanatot jelenti, amikor a potentia megvalósul.

Ilyen összefüggésben a virtuális nemcsak egyszerűen a potentiát jelenti, hanem egy aktív potenciát jelent, mely képessé teszi az alanyt az actus véghezvitelére. Aquinóit parafrázálva és értelmezve kijelenthetjük, hogy a virtuális egy olyan valami, amelyből nem hiányzik semmi a léthez, de ami nem úgy jelenik meg, mint egy általános létező.¹⁰

Ezek alapján tehát a virtuális fogalmat fel lehet fogni mint egy lehetőséget az ember számára, amit megvalósíthat. Ez azt is jelenti, hogy a virtuális nem a valós (reális) ellentéte, hanem egy lehetőség, amit az ember megvalósíthat; egy esély (*chance*) – mondaná Vattimo.

Ebben a korban az alany végzi el ezt a szellemi munkát, mondhatnánk Descartes-al együtt, hogy kételkedik, gondolkodik, megéli emberi mivoltát, így a virtualitás az alany egyik tulajdonsága, mellyel igazán otthon érzi magát a társadalomban, amellyel felül tud kerekedni minden más teremtményen, és amely előre lendíti a fejlődésben.

Új virtuális fogalom (virtualitás a posztmodernben)

A középkori értelmezéssel ellentétben a mai virtuális értelmezés sokkal közelebb áll a technika világához, sőt, szinte csak azt jelenti. Annyira elterjedt, hogy laikus, hétköznapi szemmel csak ezt az oldalát látjuk, pedig ez, a fentieket figyelembe véve, csak az emberi értelem terméke. Mintha az alany háttérbe szo-

⁹ Vö. J. B. LOTZ, *Aktus* in. *Filozófiai lexikon*, szerk. W. Brugger, Szent István Társulat, Budapest 2005, 47–48.

¹⁰ Vö. M. BETTETINI, «Prefazione», XII–XIV.

rulna, csak használja a kész termékeket, nem kell gondolkodnia, hogy miként, hogyan álltak össze a különböző termékek; elég használni, fogyasztani. Ebben éli ki a virtualitását az alany, az adott keretek között szabadnak érzi magát, vagy inkább szabadon fogyasztónak.

A mai Y generáció már természetesnek veszi, hogy van tábla-gép, okos telefon, internet, facebook és ezekkel együtt nő fel. Ennek nem kívánt (legalábbis a mi szempontunkból nem kívánt) következménye, hogy a fiatalok egyszerre két párhuzamos világban élnek. Egyrészt testileg jelen vannak a fizikai világban, másrészt az értelmükkel messze a fizikai világtól, egy mesterséges világban élnek. Ennek a kettősségnek a problémája, hogy a test, a reális világ háttérbe szorul, megjelenik egy értelmi világ, egy testfölöttiség,¹¹ és ebben a szubjektum összekeveredik. A technika világát használja és annak útvesztőiben szétesik.

A technika eredményei lekötik a mai embert, becsalogatják virtuális világukba, ahol ismeretségeket köthet, ahol más nevet használhat, ahol az lehet, aki akar, ahol mindig „nyár van”. Egy biztonságos világot rajzol meg, ahol nem lehet veszteni. Éppen ezért jól el tudja adni magát ez a világ, és hamar beszipantja a posztmodern alanyt. Így igazából a mai generáció számára az egyik legnagyobb kihívás, összeegyeztetni a két világot. Az alany a fizikai világban él, annak törvényei hatnak rá, de virtualitásba, a technika által felkínált világba vágyik, mert az szebbnek, jobbnak tűnik. Amikor ennek a vágyának engedelmeskedik az alany, akkor azonnal egy újfajta létállapotba kerül.

¹¹ Vö. P. LÉVY, *Il virtuale*, 12–13.

A virtualitás új formája a *testfölöttiség*

Amint fentebb láttuk, a virtualitás nem a modern, vagy posztmodern kor találmánya, hanem az emberi értelem alkotóereje, mely az embert minden teremtmény fölé helyezi. Ennek ellenére, a tudomány fejlődésével és a technika gyors szárnyalásával megjelenik egy újféle értelem, egy másféle virtualitás, ahogy ezt Heidegger is aláhúzza, melynek sokkal nagyobb hatása van az alanyra. Ez különböző formában jelenik meg: virtuális világ (internet, technika,) fantázia, fikció, melyek lényegében az értelem munkájának eredményei.

Ventimiglia olasz kortárs gondolkodó szerint a mai posztmodern virtuális fogalom kétféle módon jelenik meg társadalmunkban. Egyrészt megjelenik mint testnélküliség, testfölöttiség, másrészt mint egy meg nem valósult esemény, vagy mint egy potenciális tapasztalat.¹²

Először tehát, azt vehetjük észre, hogy a virtualitás mint testnélküliség van jelen posztmodern társadalmunkban. Ez azt jelenti, hogy a technika vívmányait használva a szubjektum elfeledkezik testéről, belép egy olyan világba, ahol a szellem dominál. A posztmodern alany (szubjektum) képes órákat, napokat eltölteni a képernyő előtt, belefeledkezve a jelenbe (ritkán kiugrik a virtuális világból egy „szelet kenyérre”, „testi szükségletének elvégzésére”, aztán rohan vissza a virtualitásba). Ez a változás, illetve a virtuális világ jelenléte a társadalomban, a mindennapi munka területén is egyre jobban megtapasztalható. A legegyszerűbb példája ennek az, hogy a fizetést is lassan már nem „kézbe” adják, hanem bankkártyára utalják. Ez csak egy kis példa, de jól tükrözi, hogy ma szinte minden bankkártyán keresztül történik.

¹² Vö. G. VENTIMIGLIA, «Virtuale» in *Enciclopedia Filosofica vol 12*, 12172-12176, 12173.

Már nem fogja a kezében a pénzt az alany, hanem csak utalgatja, ezzel elveszítve fölötte az érzékét. Most már tényleg nincs szaga a pénznek. Az egésznek az eredménye az, hogy az alany belekényyszerül egy újfajta fiktív, virtuális világba.

Ebből Ventimiglia azt a következtetést vonja le, hogy a virtualitás elvonja az ember figyelmét a tér és idő faktorairól. Lényegében arról, amiben a test él.

Ennek következtében az alany csak az értelem lesz, a test mint egy akadály jelenik meg (ez érdekes lesz a robotok világában). Így lényegben a szellem uralkodik, győz a test felett. Mintha a platóni kép megfordult volna, most már a nem test a lélek börtöne, hanem a lélek a test börtöne (annyira a virtualitásba menekül, hogy már nem figyel a testre). De ennek az ellentéte is bizonyítható, mert ha jobban belegondolunk, a test még mindig mint igazi börtön jelenik meg a szellem számára, ami lángol, ég, vágyik a virtualitás után. (Na tessék, ez a posztmodern: két ellentétes állítás egyszerre igaz lehet. Szegény Arisztotelész és arisztotelészi logika).

A virtuális világ egyik hatása, mely a testet valóban háttérbe szorítja, a virtuális játékok. Ez igen nagy gondot okozhat, mert hozzászoktatják az alanyt a testnélküliséghez. Tud harcolni mínusz huszonöt fokban, nagy túlerővel szemben, ... és nem hal meg, csak *Game Over* van és utána egy klikkel újra lehet kezdeni. Elveszítjük az élethez és a halálhoz való reális kapcsolatunkat. Ennek pedig logikus következménye, hogy meggondolatlanul cselekszünk. Jól aláhúzza ezt az igazságot az a tény, hogy fiatalok tucatja megy harcolni Afrikába (és más helyekre), mert azt gondolják, hogy nagyon könnyű lesz, csak nyomják a gombot és az ellenség, mint a bábuk a képernyőn, hull. Csakhogy a valóságban vissza is lő az ellenség, sőt nem is olyan gyenge, mint a képernyőn. Vagy egy másik példa szerint az amerikaiak jegyzik meg, hogy az öbölháborúban az első két nap esett el annyi kato-

na, mint a többi napokon összesen. Ez azzal magyarázható, hogy a fiatal katonák azt hitték, hogy olyan egyszerű harcolni, mint a számítógépen, ahol mindig ők nyernek (ha másképp nem, hát addig kezdik újra, amíg győznek).

A másik vetülete a virtuális világnak a közösségi oldalak, mint pl. Facebook, Twitter stb. Ezek is egy nem létező világba kergetik az alanyt. Itt az emberek látszólagos „szoros” barátságban élnek. Mindenről hírt adnak egymásnak, ami velük történik, szinte követni lehet életüket. De ez a világ messze áll a valóságtól; lehet, hogy a virtuális világi ismerősök elmennek egymás mellett az úton, anélkül, hogy felismernék, észrevennék egymást. Ebben a világban nem lehet leülni együtt egy sör mellé, nincsenek reális kapcsolatok, nincs már kézfogás, ölelés, csak *Like*. Mégis annyira fontos, hogy a mai alany csak ebben érzi teljesnek önmagát. Bármilyen tevékenységet folytat, ott a kezében a telefon, amin ingyenesen telepítve van valamilyen közösségi oldal, ahova állandóan „írni kell”. Nem helyesen, szépen fogalmazva, elég tömondatokban, rövidítésekkel.

Így ebben a világban a nyelv is szenved, nemcsak azért, mert összeszűkül, tömondatok egyvelege lesz, ami csak természetszerű következménye annak, hogy ma már nem tudnak helyesen írni, fogalmazni; nemcsak azért, mert az angol mint egy *koiné* jelenik meg, hanem azért is, mert ezzel átalakul a nyelv maga is, ugyanakkor a nyelvek palettájáról kiszorulnak a kisebb nyelvek. (Kisebb nyelvek?! Nincs is ilyen – csak kevesebbek által beszélt nyelv van.) Ezért énekelheti teljes meggyőződéssel a Republic, hogy *aki angolul beszél, az sokkal többet ér*.¹³

Ezzel a változással az alany megváltoztatja az identitását is. A test fontossága mintha megszűnne, de nem tűnik el. Lévy hangsúlyozza, hogy egy másik létezésbe megy át, átváltozik, és ezt

¹³ Vö. Republic, *Harmadik háború* in «Zászlók a szélben» 1997.

az új testet nevezi Lévy *iper corpo*-nak; azaz *szupertestnek*, vagy inkább *testfölöttiségnek*. Ez a test Lévy számára lényegében egy hibridet jelent, amibe minden törzs, faj és nem összevegyülve benne van, és amiben a személy feloldódik.¹⁴ Gyakorlatilag ez a globalizált világ alanya. Ebbe mindenki belefér és szinte mindenki benne is van. (Önkéntelenül is feltevődik a kérdés, hogy ez jó? Miért ne lehetne jó?¹⁵)

A lényeg, hogy ebben a világban az alany elkezd feloldódni a technika hozta lehetőségekben: virtuális játékok, közösségi oldalak stb. Sőt, kezd belemenekülni ezekbe, és így belekerül a nagy *globális polgári masszába*, ahol az élvezet és a fogyasztás a fontos,¹⁶ ahol *senki* lesz.

Amint már fentebb láthattuk, Ventimiglia szerint a másik következménye a virtuális világnak a meg nem valósult események. Ez egy kissé másabb, mint a skolasztikus megvalósulás, *potentia* és *actus*, de nagyon közel áll hozzá. Itt inkább olyan eseményekre utal, melyek csak a technika által hozott virtuális világban játszódhatnak le, a gyakorlatban viszont nem történik, vagy mintha nem történne semmi. Mégis ide lehet tenni azokat az *eseményeket* is, melyek az emberi értelemben játszódhatnak le, mint fantázia, fikció vannak jelen, élnek az alanyban.

¹⁴ Vö. P. LÉVY, *Il virtuale*, 21. Itt Lévy a következőket írja: “Ciascuno corpo divene parte integrante di un immenso ipercorpo ibrido e mondializzato. Come l’ipercorteccia sospinge oggi i propri assoni attraverso le reti digitali del pianeta, l’ipercorpo dell’umanità estende i suoi tessuti chimerici tra le epidermidi, tre le specie, oltre le frontiere e gli oceani, da una sponda all’altra del fiume della vità”.

¹⁵ Válasz az utolsó pontban található!!!

¹⁶ Vö. Z., BAUMAN, *Il disagio della postmodernità*, Bruno Mondadori, Milano 2002.

A virtualitás mint fantázia, fikció

Mostanig láttuk, hogy a virtualitás mint lehetőség, vagy mint testnélküliség jelenik meg. Most nézzük meg a fantázia szempontjából. Ez a nézőpont nagyon közel áll a testnélküli felfogáshoz, de egy igen fontos különbséget fedezhetünk fel benne: nem használja a technikát. (Vagy ha használja, akkor csupán annyit használ, amennyi szükséges az élethez.) Mentális munka eredménye és ahogy minden elme más, úgy az eredmény is más. Minden alany másképp látja ezt. Az elsőben volt egy közös alap, mégpedig a technika (pl. okos telefon, táblagép), itt maga a test a közös alap. (Mintha a skolasztikus megközelítés újraéledését látnánk.)

Az emberi elme a végtelenre nyitott, soha sem fog betelni, mert mindig valami újat lát meg, mindig valami új után vágyik és ezt a fantáziája révén elégíti ki. A fentebb említett Bettetini meg van győződve arról, hogy csak a fantázián keresztül érthető meg igazából és teljesen a virtualitás.¹⁷ Ezért azt írja, hogy a virtualitás egy olyan szerkezete, építménye az értelemnek, ami korábban nem létezett. Ezért ha szorosán értelmezzük a fantáziát, akkor mint egy kitalálást, feltalálást kell látnunk, mégpedig egy olyan új létmódot, ami több szempontból jut kifejezésre. Ilyenek a művészi fantázia,¹⁸ a történelmi fantázia, az irodalmi fantázia.¹⁹

¹⁷ Vö. M. BETTETINI, «Finzione», 4308.

¹⁸ Heidegger többször is említi, hogy a lét igazából a mostani korban a művészeteken keresztül fejeződik ki. Ezt húzza alá Pareyson is, aki hangsúlyozza, hogy a művészet az egyedüli esélye és útja a filozófiának, ezért a filozófia az esztétikába menekül.

¹⁹ Vö. M. BETTETINI, «Finzione», 4308. “... è la costruzione – con la mente o con le parole o con la materia – di qualcosa che prima non c’era. (...). La finzione in senso stretto si deve dunque intendere come un’invenzione, che può essere studiata da più punti di vista: la finzione artistica, la finzione giuridica, la finzione mentale, con le sue particolari definizioni storiche”.

Ezek közül kiemelt helyet foglal el az irodalom, amelyen keresztül az alany megvalósíthatja önmagát. Sokan hangsúlyozzák, hogy annak ellenére, hogy a nagyelbeszéléseknek vége,²⁰ mégis a posztmodern alany kialakulásában jelentős helyet foglal el az irodalom, a sok kiselbeszélés az, ami alakítja a posztmodern szubjektumot, kisebbségé téve azt. Máris látható egy másik tulajdonsága a posztmodern alannak, mégpedig az, hogy kisebbségként éli meg létét. Ez a kisebbségi lét nem mint kitaszítottság vagy lenézettség jelenik meg, nem a félelem mozgatja, hanem ellenkezőleg, a küzdelem, a magabiztosság, a léthez való jog tudata fémjelzi. Ennek tudatában harcol az alany a jogaiért, és várja társai, valamint a társadalom elismerését.

Ezek mellett a posztmodern alany kialakulásában fontos helyet foglal el az irodalom. Az irodalom jelentőségét hangsúlyozza Lévy is, amikor kiemeli, hogy az irodalom már a kezdeti idők-től hozzájárult az ember értelmi fejlődéséhez. A szöveg mint egy virtuális tárgy van jelen, melyet az értelem felfog, tovább őriz.²¹ Ezt húzza alá Rorty, posztmodern gondolkodó is, aki számára az irodalom a regényt jelenti, mely a 18. századtól nemcsak az ember teremtő értelmét határozta meg, hanem abban is segített, hogy az alany rejtett sarkait is felfedezze.

Mindezen a vélemények lényegében csatlakoznak Musil, Kafka vagy akár Esterházy Péter véleményéhez, még akkor is, ha az ő elgondolásukban az alany más szerepet kap. Szerintük az alany annyira kiürül, a sok külső és belső hatásra, hogy *identitás nél-*

²⁰ Vö. J-F., LYOTARD, *La condizione postmoderna*, trad. C. Formenti, Feltrinelli, Milano 2010, 9-16; LYOTARD, J-F., *Il postmoderno spiegato ai bambini*, trad. A. Serra, Feltrinelli, Milano 1987, 44-45.

²¹ Vö. P. LÉVY, *Il virtuale*, 25.

*külivé válik.*²² Ezt segíti elő a nagy *globális polgári massa*, ami felszippantja az alanyt, név nélkülivé téve azt.

Ezek után feltehetnénk a kérdést, hogy mi lesz az alannyal? Egyesek szerint a művészetekbe menekül, mások éppen az identitás nélküliséget látják esélynek ahhoz, hogy a posztmodern alany önmagára találjon.

Végkicsengés: virtualitás mint *chance*

Vattimo elgondolása szerint a posztmodern világ esélyként, *chance*ként jelenik meg. Az embernek ki kell tudni használni ezt a lehetőséget. Ez nála mint a posztmodern ember perspektívája jelenik meg.²³ Ha a virtualitást mint a posztmodern világ tulajdonságát ismerjük fel, akkor Vattimo segítségével ezt is értelmezhetjük úgy, mint *esélyt*. A virtualitás tehát *chance* az alannak a továbblépéshez. Esély pont arra, hogy megvalósítsa önmagát és továbbvigye álmait. Ehhez persze meg kell értenie a virtualitás lényegét.

Valami ehhez hasonlót fedezhetünk fel Lévy gondolkodásában is, aki szerint a posztmodern alany számára az egyetlen esély, kiút a virtualitás elfogadása lehet. Lévy, akárcsak Allessio vagy Fossatti gondolkodók, mintha a skolasztika elképzelését a virtuálisról szeretné alkalmazni a posztmodernben is. Ezért írhatja, hogy a létező csak azáltal tud önmaga lenni, ha figyel a virtualitására. Ez nem más, mint az a képesség, amely által a létező képes egy régmúlt eseményre gondolni, azt újragondolni, és különböző értelmezést adni neki, és ezekkel az értelmezésekkel

²² Ezeknek a szerzőknek az elgondolása jól nyomon követhető a műveikben. Vö. R. MUSIL, *L'uomo senza qualità*, Einuadi, Milano 2005; F. КАФКА, *Kastély*, Kossuth Kiadó, Budapest 2006; P. ESTERHÁZY, *Fuharosok*, Magvető, Budapest 1983.

²³ Vö. G. VATTIMO, *La fine della modernità*, Garzanti, Milano 2011.

alakítja lényegében önmagát a posztmodern alany, ezekkel változik és ezeken keresztül lesz igazán önmaga.²⁴ Vagy azt is mondhatjuk, hogy ezáltal tudja a maga számára önmagát értelmezni.

Ez azt jelentheti, hogy a Lévy és az őt követők számára mint ha nem a technika adta lehetőségek lennének a *chance*, hanem inkább az ember értelmi képessége jelentené az esélyt és kiutat. Ha a Vattimo elgondolását vizsgáljuk viszont, abban még benne van a technika által hozott lehetőségek használata is. Számára az alany éppen a technika vívmányain keresztül tud túllépni ezen a koron. Az esélyt éppen a technika jelenthetné.²⁵ Figyelemre méltó, hogy míg Vattimót parafrázálva azt mondhatjuk, hogy *chance* a virtualitás, addig Lévy egy másik fogalommal él és ezt használja szimbólumnak. Ő úgy gondolja, hogy a virtualitás *motorja* az alanynak. Ezt éppen azért mondja, mert az értelmi tulajdonságot emeli ki. Azt hangsúlyozza (talán éppen a skolasztikára építve), hogy az alanyt ez hajtja, ez mozgatta már a kezdetektől. Ugyanakkor ezt a *motor* funkciót nyugodtan ráhúzhatjuk a technika által hozott virtualításra is. A Vattimo féle *chance* mintha kifele húzná az alanyt, míg a Lévy féle *motor* kifele taszítaná az alanyt. Mindketten azt próbálják aláhúzni, hogy van tovább, csak másképpen.

Összefoglalás gyanánt mondhatjuk, hogy el kell fogadnunk azt a tényt, amit akár Lévy, akár Vattimo, sőt Heidegger is elfogad, nevezetesen azt, hogy a virtualitás megváltoztatja a létezőt, illetve az alanyt. Belekényszeríti egy *testfölötti polgári masszába*, de ezzel nem tűnik el az alany, még akkor sem, ha identitásában látszik meginogni. Azért nem tűnik el, mert ez lényegében esély, *chance* arra, hogy újrafogalmazza önmagát. A történelem folyamán már többször szükség volt erre, akár kollektíve, akár

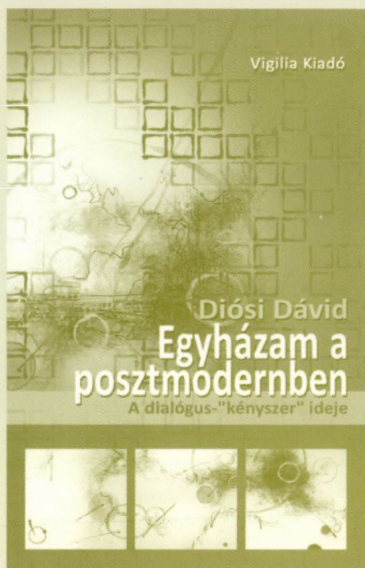
²⁴ Vö. P. LÉVY, *Il virtuale*, 8-9.

²⁵ Vö. G. VATTIMO, *La società trasparente*, Garzanti, Milano 2007.

az egyén szintjén. Gondoljunk egy betegségre, amit átvészeltünk, s ami megerősített, segített abban, hogy átértékeljük, hogy másképpen lássuk az életet. Ez történik az alannal is, ha képes felfogni és elfogadni ezt az esélyt. A virtualitás tehát egy olyan *chance*, egy olyan *motor*, melynek kihasználása, működtetése az alanyon áll vagy bukik.

Mára minden megváltozott. A descartesi alany a mai társadalomban nem érzi jól magát, sőt, nem is létezhet, mert megváltoztak a körülmények. Ez mégsem azt jelenti, hogy meg kell szűnnie, hanem, hogy át kell alakulnia. Végig kell élnie azt a metamorfózist, amelyet a társadalom végig élt.²⁶ Ha erre képes, akkor átalakul és nem megszűnik. Ha nem ...

²⁶ Vö. ANDRÁS, I., «*Naplemente?*» in. *Studia Theologica Transsylvaniensia*, 17/1 (2014/1), 7-22.

Vigilia Kiadó

Diósi Dávid
**Egyházam a
posztmodernben**
A dialógus-„kényszer” ideje

**Diósi DÁVID: Egyházam
a posztmodernben**

A dialógus-„kényszer” ideje,

Vigilia Kiadó, Budapest 2014.

ISBN: 978-963-9920-41-5

Diósi Dávid nem holmi elvont elefántcsonttoronyba húzódva műveli a teológiát, hanem azt a szemléletet képviseli, hogy annak a ma élő emberhez, gondjaihoz és örömeihez kell hozzászólnia. Merész és kreatív e vállalásában és vállalkozásában. Van mondandója a posztmodernről, a vallástalan emberről, az ateis-

táról, a túlsó oldalon állóról: nem ijed meg és nem is kezdi reflexből püfölni azt hangoztatva, az ellenséges világ már megint micsoda gonoszságot tervez ellenünk, tiszta, vétlen, a Jó oldalán sorakozó keresztényekről/katolikusok ellen. Diósi dialóguskényszerről beszél, jó tanácsot, forgatókönyvet ad hozzá, és feltérképezi a szembenálló felet meg a háttérül szolgáló mai világot is. Mindezt a „tudom, kinek hittem” alapvetően optimista és bizakodó hívő ember magatartásával teszi, azéval, aki azt is tudja, hitét nem kiváltságul, hanem feladatként kapta, s bárki máshoz hasonlóan cserépedényben őrizi, feladata mégsem az, hogy a törékeny edényt elzárja, hanem hogy abból nagyvonalúan és ítélet nélkül osszon.

Dr. Bodó Márta

irodalmár, teológus

a Keresztény Szó főszerkesztője

BETHLEN GÁBOR

Alap

ISSN 1582 – 0661